

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Eva Mešková

V. ročník - prezenční studium
Obor: učitelství českého jazyka a křesťanské výchovy pro 2. stupeň ZŠ

NÁMĚTY PRO PRÁCI S BIBLISMY V HODINÁCH ČESKÉHO JAZYKA

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Milena Krobotová, CSc.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

V Praze dne 04. 04. 2011

.....

Děkuji doc. PhDr. Mileně Krobotové, CSc., za odborné vedení diplomové práce
a poskytování cenných rad.

OBSAH

Úvod.....	6
1 Frazeologie.....	7
1.1 Všeobecný úvod do problematiky	7
1.2 Nástin dějin frazeologie	8
1.3 Pojem frazeologie	9
1.4 Pojem frazém	13
1.4.1 Klasifikace frazeologismů	14
1.4.2 Původ frazémů	14
2 Bible.....	18
2.1 Křesťanská bible	18
2.2 Nejvýznamnější překlady Starého a Nového zákona.....	19
2.3 České překlady bible.....	22
3 Frazémy biblického původu.....	25
3.1 Pojem biblismus.....	25
3.1.1 Klasifikace biblismů	25
3.2 Biblická frazeologie	26
4 Empirická část.....	30
4.1 Oblast výzkumu	30
4.2 Charakteristika výzkumného vzorku	30
4.3 Metoda použitá při výzkumu	32
5 Výsledky výzkumu	34
5.1 Dotazník číslo 1	34
5.1.1 Komentář k položce č. 1 - místopis	34
5.1.2 Komentář k položce č. 2 – vlastní jména.....	44
5.1.3 Závěr k Dotazníku č. 1.....	53
5.2 Dotazník číslo 2	54
5.2.1 Komentář.....	54
5.2.2 Závěr k Dotazníku č. 2.....	64
5.3 Dotazník číslo 3	65
5.3.1 Závěr k Dotazníku č. 3.....	73
6 Náměty k procvičování frazeologismů biblického původu	74
Závěr	88

LITERATURA A PRAMENY	89
Seznam zkratek	94
Přílohy.....	98

Úvod

Ačkoli se Česká republika řadí k nejateističtějším zemím světa, je to právě křesťanská tradice, které můžeme děkovat za jedinečné kulturní a duchovní dědictví, na něž nedáme dopustit. Biblické události se staly náměty a motivy umělců nejrůznějších oborů. Příběhy postav Starého a Nového zákona daly podnět ke vzniku četných frazeologismů, jež v běžné mluvě užíváme, aniž bychom si uvědomovali jejich původ.

Cílem diplomové práce je zjistit rozsah znalostí rčení, sousloví, přísloví, přirovnání a slov majících svůj základ v biblickém textu mezi žáky sedmého, osmého a devátého ročníku základních škol. Práci jsme realizovali pomocí výzkumu, a to dotazníkovou metodou, kterou jsme provedli u čtyř skupin respondentů. Jednalo se o žáky tří základních škol: Základní školy Tomáše G. Masaryka v Šardicích, Základní školy v Praze–Vinoři a Základní církevní školy sv. Voršily v Praze 2.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, na *teoretickou část* a *praktickou část*.

Teoretická část blíže specifikuje frazeologii jako lingvistickou disciplínu, nastiňuje její historický vývoj a objasňuje základní terminologii. V teoretické části dále předkládáme základní informace o bibli a jejím vývoji a navazujeme definicí i klasifikací biblismů. Celou část jsme završili bližším pojednáním o biblické frazeologii.

V **praktické části** jsme se zabývali vyhodnocováním pedagogického výzkumu, který byl realizován v únoru až dubnu roku 2009. Získané výsledky průzkumu jsme shrnuli do přehledných tabulek a grafů, jež jsme opatřili komentáři. Na závěr jsme uvedli řadu námětů k procvičení frazeologie, které by učitelé mohli využít v hodinách českého jazyka v rámci posílení mezipředmětových vztahů, zejména s křesťanskou výchovou.

V závěru diplomové práce očekáváme potvrzení naší domněnky, že žáci církevních škol, kteří se účastní pravidelné výuky křesťanské výchovy, mají lepší předpoklady ke správnému a zdárnému řešení jednotlivých úkolů, a tudíž budou procentuálně vykazovat i lepší výsledky. Nejslabší znalosti předpokládáme u žáků Základní školy v Praze–Vinoři, a to z toho důvodu, že Základní škola v Šardicích se nachází v Jihomoravském kraji, tedy v oblasti, která se vyznačuje vysokou religiozitou.

1 Frazeologie

Člověk je ve své přirozenosti bytostí, která potřebuje společenství dalších lidí. Tato potřeba „někam patřit – být součástí“ je stará jako lidstvo samo. Již od nejstarších dob se lidé v těchto společenstvích, ať už to byly tlupy nebo rodiny, snaží o komunikaci, která se od posunků, přes různé zvuky a souzvuky, vyvinula až k řeči. Se vznikem řeči a jazyka souvisí i vznik prvních literárních útvarů, v nichž se odrážel každodenní život jednotlivých komunit. Různé lidské zkušenosti se staly náměty pro vyprávění, která se předávala z generace na generaci. Tato starobylá praxe se aplikuje i v současné době.

Zaznamenané lidské zkušenosti, skutečné i vymyšlené, představují pro lidstvo pramen, z něhož lze čerpat a hledat alespoň částečné odpovědi na naše otázky, částečná řešení našich situací či malá povzbuzení. Každý z nás je originál, ale prožíváme podobné situace, řešíme podobné problémy a těšíme se z podobných radostí apod.

Frazeologie charakterizuje, proč se určitá slova a slovní a větná spojení užívají v daném kontextu. Obsahem této kapitoly je stručné nastínění dějin frazeologie, charakteristika frazeologie jako vědního oboru a klasifikace frazémů.

1.1 Všeobecný úvod do problematiky

„*Moudrý člověk bude mlčet, dokud nepřijde ta pravá chvíle, avšak nerozumný mluvíka vždycky mluví v nepravý čas,*“ je psáno v knize Sirachovec.¹ Lidé rádi mluvili, mluví a mluvit budou. Každá generace musí zápasit s vlivy a novými trendy, jež někdy zásadně ovlivňují její mateřštinu. Několikrát se v českých dějinách objevila snaha vzkřísit národní jazyk a kulturu v době, kdy podléhala nadvládě cizích kultur. Nejintenzivněji se úsilí o pozvednutí národního uvědomění projevilo v letech 1773–1859,² tj. v době národního obrození, především v tzv. rané fázi, která se nejvíce

¹ Sir 20, 7

² Srov. POLÁK, J. *Česká literatura 19. stol.*, s. 17.

vyznačovala snahou o vzkříšení českého jazyka. Ke znovunalezení národní identity byl správný výběr prostředků zásadní. Velikáni své doby, jimiž byli např. Josef Dobrovský či Josef Jungmann, sestavili různé jazykové a literární pomůcky,³ které měly Čechům připomínat jejich národní příslušnost. Značný vliv na probouzející se národní uvědomění měla i sběratelská činnost v rozmezí 18. a 19. stol., jejímž výsledkem je ohlasová poezie, různé lidové pohádky, ale i pořekadla, říkanky, rýmovačky, pranostiky, přísloví a rčení. Významní obrozenci a zastánci zdravého češství v těchto prostředcích viděli národní sílu, bohatství a dědictví.

1.2 Nástin dějin frazeologie

Frazeologie jako jazyková disciplína prošla dlouhým vývojem. V 19. století vyšly publikace, v jejichž názvech autoři použili pojem „frazeografie“, tj. vlastní popisná frazeologie. Jedná se především o německy psanou práci Josefa Matěje Sychry *Versuch einer böhmischen Phraseologie* (z let 1821–1822) a o *Českou fraseologii* Františka Šebka (z roku 1864).⁴ Spisy však více než věcnou frazeologii v dnešním slova smyslu popisují správný úzus a slovesné reke.

Paremiologie je termín, jímž rozumíme druhou větev frazeologie zabývající se příslovími. Jedná se o disciplínu historicky starší. Počátky české paremiologie sahají do 15. století. Zabývali se jí např. **Smil Flaška z Pardubic** (*Proverbia Flassconis, generosi domini et baccalarii Pragensis* z 15. stol.), **Jan Blahoslav** (*Přísloví česká* z r. 1571), **Jakub Srnec z Varvažova** (*Dicteria seu proverbia bohemica, ad phrasim Latinorum accomodata atque per centurias quondam in usum scholae pravatae ditributa* z r. 1582), **Jan Amos Komenský** (*Moudrosti starých Čechů* z r. 1631). Na ně poté navazují velké osobnosti doby národního obrození – **Josef Dobrovský** (*Českých přísloví sbírka* z r. 1804) a **František Ladislav Čelakovský** (*Mudrosloví jazyka slovanského v příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*

³ Dobrovský, Josef – *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* (1792), *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache* (1809), *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (1822), *Českých přísloví sbírka* (1804); Jungmann, Josef – *Rozmlouvání o jazyku českém* (1806). Srov. POLÁK, J. *Česká literatura 19. stol.*, s. 26–27.

⁴ V roce 1862 vyšla práce Jana Šacha *Česká fraseologie. Sestavena zvláště v prospěch studujících na školách gymnasiálních a reálních, z nejvýtečnějších spisovatelů od nejstarší doby až do Komenského*, která však není tak významná a obsáhlá jako dílo Františka Šebka.

z r. 1852). Frazeologie tedy byla rozvinutá již od středověku, avšak všechna dosud uvedená díla bychom mohli označit jako prosté, nepřehledné „seznamy“, jež nenabízejí žádnou informaci o svém původu, významu ani vhodném použití.

K hlavnímu rozvoji frazeologie jako samostatné disciplíny došlo až ve 20. století, a to zásluhou Charlese Ballyho.⁵ V prvních dvou desetiletích 20. století se **Václav Flajšhans** a **Jan Mašín** ještě snaží navázat na obrozeneckou tradici. V roce 1947 nastává v dějinách české frazeologie obrat vydáním *Lidových rčení* známého překladatele **Jaroslava Zaorálka**, v nichž kromě seznamu frazémů objevíme i jejich stručnou anotaci. V 80. letech 20. století se začíná se shromažďováním veškerého soudobého materiálu pro relativně úplný popis celé české frazeologie, které je završeno následným vydáním publikace **F. Čermáka** a **J. Hronka** *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (dosud vydané svazky obsahují přísloví, neslovesné, slovesné a větné výrazy).⁶ V současné době se frazeologií zabývá např. **L. Stěpanova** (srovnávací frazeologie, etymologie české frazeologie), **J. Bachmanová** (frazeologie v nářečích), **P. Klötzerová** (lexikální idiomy, slovotvorba), **M. Čechová** (stylová charakteristika frazeologických prostředků) ad.

Frazeologie je tedy jako samostatná lingvistická disciplína poměrně mladá, i když její kořeny sahají až do starověku. Vyvíjí se, mění a obohacuje v závislosti na vývoji a změnách současného jazyka.

1.3 Pojem frazeologie

Původ termínu *frazeologie* můžeme najít v řečtině, a sice jako kompozitum řeckého *phraseón* odpovídající českému „fráze“, lépe řečeno „způsob vyjádření“, a *logos*, tedy „slovo“ nebo „řeč“. Z etymologie termínu *frazeologie* lze vyvodit původní význam, který by se dal nejlépe vyjádřit jako „nauka o způsobech vyjadřování“.⁷

V současné lingvistice se pojmem *frazeologie* rozumí část jazykovědy studující frazémy a souhrn samotných frazémů (frazeologické jednotky). Neterminologicky je

⁵ Srov. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 7.

⁶ Srov. ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*, s. 483–485.

⁷ Tamtéž, s. 482.

možné pojem *frazeologie* chápat jako „označení specifického způsobu vyjadřování určitého jednotlivce nebo výrazových prostředků konkrétních oborů“.⁸

Podle **Josefa Bečky** lze frazeologii chápat jako soubor ustálených spojení slov, tzv. *frazeologických obrátů*. Frazeologismy jsou složená pojmenování, která se na sebe sémanticky váží. Významová samostatnost slov je oslabena nebo zcela zrušena. Podle okolnosti vzniku lze rozlišovat tři základní typy frazeologických obrátů:

I n t e n z i f i k a č n í, jež vznikají ustálením slovních spojení, v nichž determinant zesiluje význam základního slova. Rozlišujeme několik intenzifikačních typů:

- spojení substantiva s intenzifikačním adjektivem, např. *čirá náhoda, pustá lež*;
- spojení slovesa nebo adverbia s intenzifikačním adverbialním výrazem, např. *škaredě se mýlit, usedavě plakat*;
- spojení substantiva, adjektiva nebo slovesa s intenzifikačním přirovnáním, např. *Mám hlad jako vlk. Spí jako dudek.*;
- intenzifikace vyjádřením účinku, např. *nevýslovný smutek, nezměrný žal*.

Nejčastěji se s těmito typy intenzifikačních frazeologických obrátů setkáme v běžném hovoru.

V e r b a l i z a č n í, jež vznikají za situace, kdy je potřeba uvést ve výpovědi substantivum (zpravidla abstraktní) do dějového vztahu, např. *mít strach, být v rozpacích, nabýt jistoty, dělat pokroky, rušit klid*. Nejčastěji se s tímto typem frazeologismů setkáme v odborném a publicistickém stylu.

K o n k r e t i z a č n í, jež označují skutečnost ustálenou metaforou, metonymií nebo synekdochou. Abstraktní jev je tedy konkretizován. Pojí-li se obraz přes srovnávací spojku *jako*, jedná se o přirovnání (*Opatruj to jako oko v hlavě.*), je-li obrat celkově obrazný, jedná se o rčení (*být pátým kolem u vozu, mít za lubem, házet hrách na zed'*).

Jozef Mistrík považuje frazeologii za soubor víceslovných pojmenování věcí, představy, děje nebo stavu. Frazeologické jednotky rozděljuje na:

E x p r e s i v n ě f r a z e o l o g i c k é j e d n o t k y, jejichž původ vidí v lidové slovesnosti. V těchto frazeologismech převládá subjektivní aspekt, tzn. popisují či pojmenovávají vztah mluvčího k pojmenovávané realitě, např. *zlá krev* (synonymum slova hněv). Dále o expresivně frazeologických jednotkách mluví jako o nominativně frazeologických jednotkách. Tyto jednotky člení na:

⁸ STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 7.

- *Frazeologické srůsty*, jež definuje jako spojení sémanticky nezávislých, ale zato silně kohezních⁹ slov, jsou typické příklady metaforických vyjádření vhodných především k mluvenému projevu, např. *držet jazyk za zuby*, *hodit přes palubu*.
- *Frazeologická spojení* se vyznačují slabší vazbou mezi komponenty spojení. Zatímco jeden komponent pojmenovává realitu přímo, druhý je metaforický, např. *běžet ostošest*, *mít máslo na hlavě*. Tato spojení slouží k oživení řeči.
- *Sousloví* neboli pevně ustálená dvojčlenná spojení slov, která v textu vystupují jako samostatné jednotky. Vznikají reduplikací nebo spájením synonym (např. *dennodenně*, *pěkně-krásně*) a antonym (*hory-doly*, *volky-nevolky*).
- *Komunikativně frazeologické jednotky*, k nimž řadí *pořekadla*, *přířloví*, *pranostiky a rčení*. Tyto jednotky mají větnou podobu, jedná se tedy o výpovědi.

N o c i o n á l n ě ¹⁰ f r a z e o l o g i c k é j e d n o t k y, které pojmenovávají věcně a přímo a které vyjadřují jednotný celistvý význam. S těmito jednotkami se setkáme především v odborném stylu, řadíme k nim:

- *Sdružená pojmenování* užívaná v odborném názvosloví. Jsou dvojího druhu, a to jmenná, která jsou mnohem čtenější, např. *psací stroj*, *oxid uhličitý*, *Damoklův meč*, a slovesná, např. *dávat pozor*, *rozvíjet spolupráci*, *uvést do pohybu*. Častým užíváním sdružených pojmenování v publicistickém stylu vznikají novinářská klišé¹¹, např. *nezvratný důkaz*, *drtivá většina*.
- *Okřídlené výrazy* jsou taková víceslovná pojmenování, která se vyskytla buď v řeči, nebo v díle nějaké historické osobnosti, popř. postavy, a poté se analogicky uplatňovala jako ostatní frazeologické jednotky, např. *být či nebýt* (*Shakespeare*), *slzavé údolí* (*Žalm 83, 7*), *láska je slepá* (*Platón*).
- *Citátová slova* lze nazvat i internacionálními frazeologismy, neboť se jedná o doslovné výpovědi v původní podobě, např. *fair play*, *salto mortale*, *repetitio est magistra studiorum*. Existují však i slova, která se citují v původní podobě, ale nejedná se o citátová slova, např. *ex offio*, *de facto*, *status quo*.

⁹ Koheze: viditelné propojení textových jednotek shodou osoby, rodu a čísla, lexikální prostředky, zvl. spojkami apod. Srov. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 682, § 853.

¹⁰ Nociální slova: slova, která mají jen věcný význam a jsou citově neutrální. Srov. KROBOTOVÁ, M. *Úvod do české stylistiky*, s. 37.

¹¹ Novinářské klišé: výrazy, které ztrácejí informační hodnotu a často klesají na úroveň formálních frází. Srov. MISTRÍK, J. *Štylistika*, s. 95.

Dynamika frazeologie

Marie Čechová v souvislosti se stylovou charakteristikou frazeologických prostředků hovoří o tzv. dynamice frazeologie, totiž proměny frazeologie v čase, event. místě a situace užití, a to i za předpokladu, že dvě hlavní vlastnosti frazeologického výrazu jsou vícekomponentnost (víceslovnost) a ustálenost.

Existuje představa, že současně se zastaráváním, ústupem a mizením frazémů z užívání zaniká frazeologie. Toto tvrzení je však mylné. Zaniklé frazémy nahrazují nově vzniklé a zastaralé frazémy se obměňují nebo aktualizují, např. *jet plnou parou* → *jet na plný plyn* → *jet kosmickou rychlostí* (jet velmi rychle).¹²

Aktualizaci frazémů lze členit do několika typů:

- **Sémantické** aktualizace spočívají ve výměně složek částí frazému, která vede k obrácení smyslu, např. *není důležité se zúčastnit, ale vyhrát*, nebo v uvedení druhé části do protikladu, např. *sportem k trvalé invaliditě*, dále změnou druhé části frazému tak, že je popřen původní význam, např. *Host do domu, hůl do ruky*.
- **Kontaminace** neboli směšování (křížení) dvou frazémů tak, že se z každého z nich uplatní jen jedna část (z jednoho první, z druhého druhá), např. *Kdo jinému jámu kopá, až se ucho utrne*. Kontaminace mohou být záměrné (k zlehčení napjaté situace, odpoutání pozornosti) nebo neúmyslné (z omylu).
- **Konstatování**, jímž je nahrazena očekávaná druhá část frazému, např. *Kdo jinému jámu kopá, je hrobař*.
- **Aktualizovaný dovětek**, který zvrátí smysl frazému, např. *Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek, pozítří je taky den*.
- **Obměny** frazémů beze změny smyslu, např. *Lež má krátké nohy*. → *Lež má dlouhé nohy, ale daleko neuteče*.

„Některé frazeologické aktualizace natolik zobecňují, že se automatizují tak, až se vytvářejí i samostatné, nejen formální, ale i sémantické obměny původních frazémů.“¹³

Pokud se aktualizovaný frazém stane běžně užívaným, osamostatňuje se a funguje nezávisle na své předloze.

Vlastní frazeologie se může projevit v:

- **kolektivěch** (např. sportovních) - *jít na bednu*, tj. umístit se do 3. místa;

¹² Srov. ČECHOVÁ, M. *Současná česká stylistika*, s. 178.

¹³ ČECHOVÁ, M. Dynamika frazeologie. In *Naše řeč* 69, s. 182.

- rodinách (např. oblíbený výrok člena rodiny) - *Životní zkušenosti jsou cenné, ale drahé.*, tj. zkušenosti člověka formují, ale zároveň ho mohou stát hodně úsilí a peněz;
- nářečích (např. vyjádření životních zkušeností lidu) – *maš tu jak v cigánské budě*, tj. nepořádek, neuklizeno;
- slangu a argotu (nebyla prozatím soustavněji studována) – *mít letecký den*, tj. neudělat zkoušku.

Vlastní frazeologií rozumíme soubor frazémů užívaných a charakteristických pro určitou skupinu lidí, místo, sociální sféru apod.¹⁴

1.4 Pojem frazém

Frazémem rozumíme „ustálenou kombinaci alespoň dvou slovních forem, která má celistvý význam a jejímž charakteristickým rysem je, že minimálně jeden z jejích komponentů je v dané funkci omezen na tuto kombinaci.“¹⁵ Typickými znaky frazémů jsou metaforičnost a expresivnost. Mezi odborníky se vyskytuje více tezí, jež se týkají přiřazení různých forem frazémů co do větné příslušnosti (větné a nevětné). K nevětným frazémům se zpravidla přiřazují přirovnání a rčení, kdežto k větným pořekadla, pranostiky a přísloví.

Frazémy často mívají dva významy, které stojí vedle sebe – konkrétní a abstraktní, prvotní a druhotný, např. *točí se mi (z toho) hlava* – mám závrať (fyziologicky) nebo jsem zmaten. Některé frazeologické jednotky jsou srozumitelné pouze těm, kdo znají příslušná místa (reálie), např. *přijít kvůli něčemu do Bohnic*, event. *do Kroměříže* pochopí jen ten, kdo ví, že jsou ve jmenovaných městech psychiatrické léčebny.¹⁶

¹⁴ Srov. ČECHOVÁ, M. Dynamika frazeologie. In *Naše řeč*, s. 183 – 185.

¹⁵ *Příruční mluvnice češtiny*, s. 71, § 85.

¹⁶ Srov. ČECHOVÁ, M. Dynamika frazeologie

1.4.1 Klasifikace frazeologismů

Přirovnání je zachycení vlastnosti na základě symbolu. Předmět se na základě společného znaku přirovnává k obrazu, jenž tuto vlastnost (znak) zastupuje, např. *být bystrý jako rys*.

Rčením rozumíme obrazné vyjádření skutečnosti. Rozeznáváme rčení lidového původu (*teče mu voda do bot*) a umělá (*přijít pod kladívko*, tj. do dražby).

Pořekadla vystihují určitou situaci nebo charakteristiku osoby. Často mívají veršovanou podobu, např. *My o voze, on o koze*.

Pranostiky líčí zkušenosti s přírodními a atmosférickými jevy, např. *sv. Lucie noci upije; únor bílý, pole sílí*.

Příслови jsou charakterizovány jako krátké výroky s mravním ponaučením, jež mají smysl samy o sobě a nepotřebují kontext, např. *Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá*.¹⁷

1.4.2 Původ frazémů

Podle L. Stěpanové lze frazémy třídit podle původu na:

- původní české frazémy,
- frazémy cizího původu,
- frazeologické archaismy a neologismy.¹⁸

Původní české frazémy

Poměrně velkou skupinu frazémů zastupují ty, jež mají své **kořeny v historických událostech**. Jedním z nejfrekventovanějších rčení je *dopadnout jak sedláci u Chlumce*¹⁹ – chápeme ve smyslu dopadnout velmi špatně, prohrát. Dále je to *vyhrát jako Benedek u Hradce; jako Rus u Slavkova* atd. Četné frazeologismy pocházejí z doby husitských válek, např. *být slepý jak Žižka*, tj. úplně slepý; *být starý jak Žižka* apod.

¹⁷ Srov. KROBOTOVÁ, M. *Úvod do české stylistiky*, s. 36–37.

¹⁸ STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 13–110.

¹⁹ Rčení má svůj základ v bitvě u Chlumce nad Cidlinou, jež se odehrála 24. března 1775.

Frazémy **spojené s legendami a pohádkami** patří k nejstarší části lidových rčení. Inspiraci a základ můžeme najít hlavně v legendách o praotci Čechovi, o Krokovi a jeho dcerách Kazi, Tetě a Libuši (*krásná jako Libuše*), o hoře Blaník (*spát jako blaničtí rytíři*) a dalších legendárních, ale i pohádkových postavách (*hledat Ječmínka, ostrý jako Bruncvíkův meč, vousatý jako Krakonoš*).²⁰

Mnoho frazémů pochází z **literatury**: *ječet jako Viktorka u splavu*, tj. pronikavě; *chovat se jako Švejk*, tj. nechápavě, nejapně. S literaturou souvisí i **divadlo, kino, televize**: *představovat si něco jako Hurvínek válku; letět jako večerníček* apod.²¹

Vděčným zdrojem pro nová rčení jsou i **vlastní jména**, z nichž se nám do povědomí vryla spojení zahrnující propria různých druhů:

- antroponyma (jména, příjmení, přezdívky), např. *je jako malej Jarda*;
- toponyma, např. *v Praze je blaze*;
- urbanonyma (názvy městských objektů), např. *je to tu jako na Václaváku*;
- zoonyma (jména zvířat), např. *být ulítaný jako Alík*;
- chrononyma (názvy svátků), např. *střílení jako o Božím těle*;
- kosmonyma (názvy nebeských těles), např. *koukat jako spadlý z Marsu* apod.²²

Frazémy cizího původu

Frazémy biblického a parabiblického původu existují ve všech evropských jazycích. Mohou mít podobu rčení (*dělat z komára velblouda*), přísloví (*pýcha předchází pád*), ale i pouhého jazykového obratu (*v jámě lvově*).²³

Frazémy převzaté z antické mytologie tvoří v češtině velkou skupinu knižních výrazů. Jedná se především o kalky z řečtiny a latiny, např. *odložit ad calendas graecas*, které se často objevují i v dalších jazycích, např. v angličtině *put off to the Greek Kalends*, ve francouzštině *ajourner au calendes gresques*, v italštině *rimandare alle calende greche* atd. Antické frazémy však nejsou totožné ve všech evropských jazycích, a to hlavně v důsledku postupného osvojování určitých specifických sémantických, lexikálně gramatických a stylistických rysů, které si jednotlivé jazyky během svého vývoje získávaly.

Frazémy převzaté ze světové historie a literatury mají zpravidla internacionální povahu a obvykle se jedná o kalky, které si však každý jazyk adaptuje ke svému

²⁰ Tamtéž, s. 17.

²¹ Tamtéž, s. 19–20.

²² Srov. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 21–36.

²³ Srov. kapitulu 3 Frazémy biblického původu.

gramatickému a lexikálně sémantickému systému, např. *Alenka v říši divů*, kdy bylo anglické jméno Alice nahrazeno českým Alenka.²⁴

Frazémy převzaté z cizích jazyků

Přejímání ustálených výrazů z cizích jazyků je možné dokládat již v době prvních písemných záznamů. Velký vliv na tuto skutečnost měly obchodní styky se sousedními národy, příchod křesťanství, jehož prostřednictvím se do českého jazyka dostaly biblické obrazy, vliv řecké a římské mytologie a filozofie, vývoj měst a růst vzdělanosti.

V češtině tak můžeme najít slova pocházející z těchto jazyků:

- řečtiny, např. *demokracie, parabola, typ*;
- latiny, např. *herbář, doktor, kostel*;
- němčiny, např. *brýle, fortel, klempír*;
- polštiny, např. *báje, otvor, věda*;
- ruštiny, např. *chrabří, příroda, vzduch*;
- slovenštiny, např. *zástava, zbojník*;
- srbochorvátštiny, např. *junák, snacha*;
- italštiny, např. *duet, soprán, piano*;
- angličtiny, např. *fotbal, software, trénink*;
- francouzštiny, např. *baret, manžeta, blůza*;
- arabštiny, např. *káva, trafika, alkohol*;
- turečtiny, např. *jogurt, klobouk*;
- hindštiny, např. *džungle, jóga*;
- čínštiny, např. *čaj, kečup*;
- indiánských jazyků, např. *squaw, vigvam*.²⁵

Proces obohacování slovní zásoby nejvíce ovlivnila latina, jakožto jazyk církve a vzdělanosti, a němčina, která se v dějinách několikrát snažila zastínit a nahradit český jazyk.

Frazémy převzaté z cizích jazyků rozlišujeme *podle fonetické a grafické podoby* na:

- *původní*, které se zachovaly především z latiny, např. *de facto, fata morgana, tabula rasa, corpus delicti*;

²⁴ Srov. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 65-72.

²⁵ *Příruční mluvnice češtiny*, s. 101, § 160.

- poloviční kalky neboli frazémy, jejichž jedna část uchovává původní grafickou podobu a druhá část je přeložena do cílového jazyka, např. *mít recht, mít kliku, dát si repete*;
- frazeologické kalky fungují jako původní rčení původního jazyka, přestože je jasná jejich motivace, např. *z ptací perspektivy* (z fr. à vol d'oiseau), *slibovat zlaté hory* (z lat. montes auri polliceri), *porazit na hlavu* (z něm. auf Haupt schlagen).²⁶

Převzaté frazeologické jednotky jsou charakteristické problémy s analýzou a určováním výchozího jazyka. Zjištění přesného původu je možné pouze tehdy, zanechal-li v daném výrazu zprostředkující jazyk stopu, např. *být si kvít se* do češtiny dostalo jako kalk německého rčení *quit sein*, které má svůj základ v latině (*quittus*).²⁷

1.4.3 Vlastnosti frazémů

Názory při vymezení podstatných vlastností frazémů se liší. K základním vlastnostem řadíme ustálenost, obraznost, víceslovnost, nerozložitelnost, expresivnost, ekvivalentnost se slovem aj. Frazémy však nemusí splňovat všechny podmínky, některé vlastnosti mohou chybět. „*Obraznost může zastřít při ztrátě motivovanosti (mít něco za lubem); setkáváme se i s jednotkami minimálními rozsahem, jejichž jádrem je spojení předložky se jménem (být v tom) po uši, (mít toho) nad hlavu, může dojít k absenci i dalších rysů, běžně např. i k stírání expresivnosti (žlutý anděl, označení pro pojízdnou službu motoristům na dálnicích).*“²⁸

V této kapitole jsme se snažili podat stručný přehled dějin frazeologie, dále jsme se zabývali charakteristikou frazeologie a frazémů, klasifikací frazémů. Důležitým zjištěním byla skutečnost neustálého vývoje frazeologie závislá na vývoji současného jazyka.

²⁶ Srov. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 76–91.

²⁷ Srov. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 97.

²⁸ ČECHOVÁ, M. Dynamika frazeologie. In *Naše řeč* 69, s. 178.

2 Bible

Frazeologismy biblického a parabiblického původu - biblismy - úzce souvisejí se samotnou biblí. Kapitola se snaží stručně nastínit strukturu bible, historii biblického textu a vývoj česky psané bible.

2.1 Křesťanská bible

Bible neboli Písmo svaté je nejrozšířenější a nejznámější knihou na světě. Nejedná se však o knihu v pravém slova smyslu, neboť se skládá ze samostatných úseků (spisů), které společně tvoří jeden celek. Název „*bible*“ pochází z řeckého „*βιβλίον*“ [biblion] podle přístavu Byblos, který byl známým překladištěm egyptského papyru. Křesťanskou bibli tvoří 46 knih Starého zákona a 27 knih Nového zákona.

Starý zákon

Ve Starém zákoně se dovídáme o stvoření světa, o prvním hříchu, o prorocích, o putování Bohem vyvoleného židovského národa, dále žasneme nad Boží moudrostí, přemýšlíme nad příslovími a rozjímáme žalmy, tj. zpěvy opěvující Boží dobrotu, laskavost, lásku, velikost, vševědoucnost, všemohoucnost, všudypřítomnost a spravedlnost, ale i prosby za odpouštění vin, milosrdenství, pomoc a požehnání.

Starý zákon lze rozdělit na knihy:

- **Pentateuch** (*Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*),
- **historické** (*Jozue, Soudců, Rút, 1. a 2. Samuelova, 1. a 2. Královská, 1. a 2. Kniha kronik, Ezdráš, Nehemiáš, Tobiáš, Judit, Ester, 1. a 2. Makabejská*),
- **poučné** (*Job, Kniha Žalmů, Přísloví, Kazatel, Píseň Písní, Moudrosti, Sirachovcova*),
- **prorocké** (*Izaiáš, Jeremiáš, Pláč, Ezechiel, Daniel, Ozeáš, Jól, Ámos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Abakuk, Sofonjáš, Ageus, Zacharjáš, Malachiáš, Baruch*).

I když nemáme přesné podklady, můžeme se domnívat, že se písemná podoba Starého zákona postupně formovala více než 1000 let, asi od roku 1200 př. Kr. do roku 100 př. Kr. Hlavními jazyky biblického textu byly hebrejšтина, aramejšтина a řečtina. Jako psací materiál sloužily kamenné destičky, hliněné tabulky, papyrus a pergamen.

Nový zákon

Nový zákon je zcela spjat s osobou Ježíše Krista, Spasitele hříchem zraněného lidstva. V evangeliích se seznamujeme s životem, slovy a činy Ježíše z Nazareta. Další spisy předkládají prvotní křesťanskou praxi. Celý Nový zákon završuje eschatologicky zaměřené Zjevení sv. apoštola Jana, v němž proroctvím o novém, obnoveném světě vrcholí celé biblické téma, totiž Boží záměr s člověkem, který potřebuje spásu, smysl života a utvrzení o vlastní hodnotě.

Knihy Nového zákona tvoří paralelu ke knihám Starého zákona:

- **E v a n g e l i a** (*Matouš, Marek, Lukáš, Jan*) jsou považovány za základ, stejně tak jako Pentateuch.
- **S k u t k y a p o š t o l ů** popisují historii utváření církevního společenství, v čemž je zřejmá souvislost s historickými knihami Starého zákona.
- **L i s t y a p o š t o l ů** (*Římanům, 1. a 2. Korintským, Galatským, Efezským, Filipanům, Kolosanům, 1. a 2. list Tesalonickým, 1. a 2. list Timoteovi, Titovi, Filemonovi, Židům, List Jakubův, 1. a 2. list Petrův, 1., 2. a 3. list Janův, List Judův*) zachycují nauku křesťanské víry, můžeme je tedy srovnat s poučnými knihami Starého zákona.
- **Z j e v e n í s v . J a n a** koresponduje se starozákonními proroky.

Nový zákon byl napsán řecky. Jako psací materiál sloužily papyrus a pergamen. Text byl rozvržen do sloupců v majuskulní (velká písmena) nebo minuskulní (malá písmena) formě. Psaná podoba Nového zákona se utvářela v 1. a 2. stol. po Kr.

2.2 Nejvýznamnější překlady Starého a Nového zákona

Masoretský text

V prvních desetiletích 2. stol. po Kr. se zásluhou písařů ustálila dnešní podoba souhláskového znění *hebrejškého starozákonního textu*. Na činnost písařů navázali

masoreté (hebr. *másoret* znamená tradice), kteří k textu přidali samohláskové a přednesové značky.

Masoreté působili mezi 5. až 10. stol. po Kr. na různých místech, podle nich se nazývají i jednotlivé školy vokalizace: *palestinská* (na území Palestiny), *babylonská* (na východě) a *tiberiadská* (v oblasti kolem galilejského města Tiberias), která se prosadila nejvíce. Vokalizované texty Starého zákona však byly a jsou používány pouze pro studium, ke čtení v synagogách se užívalo a užívá textů nevokalizovaných, neboť pouze nevokalizovaný text je v židovské tradici považován za pravý text Písma svatého.

První hebrejské tištěné edice²⁹ se objevují již v 15. století. Zpočátku vycházely pouze edice jednotlivých knih Starého zákona, teprve v r. 1488 došlo k vydání kompletní hebrejské bible. K nejvýznamnějším výtiskům 16. století patří tzv. *Complutenská polyglota*³⁰ z let 1514-1517, která se začala vydávat pod patronátem kardinála Francisca Jimenéze de Cisnera ve španělském městě Alcalá de Henares (latinsky Complutum); dále dvojí vydání hebrejského textu v Bombergově nakladatelství v Benátkách v letech 1515–1517, tzv. *První rabínská bible*, jejímž editorem byl augustinián Felix Pragensis, konvertita ze židovství, a v letech 1524-1525, tzv. *Druhá rabínská bible*, o jejíž vydání se zasloužil Jakob ben Chajjim.

Septuaginta

Jedná se o nejstarší *řecký překlad celého Starého zákona*. O okolnostech vzniku pojednává apokryfní spis známý jako *Aristeův dopis*: Aristeas píše svému bratru Filokratovi o rozhodnutí krále Ptolemaia II. Filadelfa dát přeložit židovský Zákon pro svou knihovnu (alexandrijskou). Překladatelů bylo 72, tedy po šesti z každého izraelského kmene.³¹ Vznik překladu je datován do 1. pol. 3. stol.

Se Septuagintou se pojí nejdůležitější majuskulní kodexy křesťanského původu, k nimž řadíme:

Sinajský kodex ze 4. století, který obsahuje jak text Starého, tak i Nového zákona. Rukopis byl nalezen ve dvou etapách v klášteře sv. Kateřiny na hoře Sinaj

²⁹ VLKOVÁ, G. *Úvod do Písma sv.*, s. 55–56.

³⁰ „Polyglota je vícejazyčné vydání nějakého textu: starozákonní část obsahovala kromě hebrejského textu i text latinský, řecký a aramejský.“ VLKOVÁ, G. *Úvod do Písma sv.*, s. 55.

³¹ Lid Izraele se skládal z dvanácti volně spojených kmenů: souvisí s osobou Jákoba (Gn 49, 1–33), který měl dvanáct synů, již jsou považováni za praotce dvanácti izraelských kmenů. In NETTELHORST, R. P. *Sto postav z Bible*, s. 36 – 49.

v letech 1844 a 1859 Konstantinem Tischendorfem. Za nejasných okolností byl darován ruskému carovi Alexandru II. a v roce 1933 prodán do Britského muzea v Londýně.

Vatikánský kodex pocházející z poloviny 4. století, jenž obsahuje úplný Starý i Nový zákon. Od roku 1475 se kodex nachází ve Vatikánské knihovně.

Alexandrijský kodex z 5. století, který byl nalezen v Egyptě. Od 11. stol. se nacházel v knihovně alexandrijského patriarchy. V roce 1628 ho daroval patriarcha Kyrill Lukaris anglickému králi Karlovi I. Obsahuje nejúplnější text Starého zákona a Nový zákon. Je uchováván v Britském muzeu v Londýně.

Tištěná podoba textů řeckého Starého zákona³² se poprvé objevila již v *Complutenské polyglotě*. V Římě v r. 1587 vyšla pod záštitou papeže Sixta V. tzv. *Sixtinská edice*, jež byla považována a používána jako základ pro další kritická vydání Septuaginty až do přelomu 18. a 19. století. Nejrozšířenějším a nejdostupnějším vydáním LXX³³ je pravděpodobně dílo Alfreda Rahlfsa z 20. stol.

Origenova hexapla

Origenés (185 – 253), teolog a exegeta, představitel Alexandrijské školy, v letech 228–240 po Kr. sestavil „*hexaplu*“ (šesterku), která měla „očistit“ text Septuaginty. Provedl kritické zhodnocení šesti překladů Starého zákona (*kanonizovaný souhláskový text, hebrejský text v přepisu řeckou abecedou, Aquilův, Symmachův a Theodotionův překlad, Septuaginta*). Dílo bylo téměř zničeno v 7. stol.

Vetus latina

Jedná se o starolatinšské, tzv. předjeronýmovské, překlady, jež vznikaly pro potřeby křesťanů v západní části Římské říše. Latinský překlad celé bible byl pravděpodobně znám již ve 3. stol. po Kr.

Vulgáta

Papež Damasus I. pověřil r. 382 sv. Jeronýma (347–420), jednoho z největších učenců 4. stol., překladem bible do latiny. V letech 393–406 sv. Jeroným přeložil celý Starý zákon přímo z hebrejštiny. Překlad Nového zákona pouze podrobil revizi na základě řeckých textů. V roce 1546 Tridentský koncil prohlásil Vulgátu za autentický

³² VLKOVÁ, G. *Úvod do Písma sv.*, s. 60 – 61.

³³ LXX – řím. číslice 70, značka pro Septuagintu.

překlad, čímž se stala normativním překladem v církvi. Na základě novodobých poznatků vyšel v r. 1979 zrevidovaný text Vulgáty pod názvem Nová vulgáta. Jednalo se o výsledek práce překladatelské komise, kterou v r. 1965 jmenoval papež Pavel VI.

2.3 České překlady bible

Život a kultura českého národa je velmi poznamenána šířením křesťanské víry a předáváním Božího slova jak ústní, tak písemnou formou.

Do sklonku 8. stol. zůstávali naši předkové na stupni animistického myšlení, které se vyznačuje vědomím o duchovní podstatě lidského života a přesvědčením, že je příroda oživena nadpřirozenými bytostmi. Prvními hlasateli křesťanství u českých a moravských kmenů na přelomu 8. a 9. stol. byli kněží z Bavor, kde požehnaně působili misionáři z Irska a Skotska v 7. a v 1. pol. 8. stol.

Kníže Rostislav přijímal křesťanskou víru, ale nechtěl trpět bavorské duchovenstvo. Přál si autonomii. V 9. stol. se proto velkomoravský kníže obrátil na byzantského císaře Michala III. s žádostí o vyslání biskupa, který by na Velké Moravě zřídil samostatnou místní církev, tedy diecézi. Konstantinopolský patriarcha Fotios i císař Michal III. žádost uvítali, avšak neposlali hned biskupa, ale dva bratry ze Soluně, Konstantina a Metoděje. Ti měli za úkol hlásat křesťanskou radostnou zvěst o zmrtvýchvstání Ježíše Krista v mateřském jazyce našich předků.³⁴

Rokem 863 oficiálně začíná epocha křesťanství v českých zemích. Pro práci mezi Slovany bylo třeba, aby soluňští bratři nejprve přeložili liturgické texty z latiny do srozumitelného jazyka, což předpokládalo přípravu písma, které by zachycovalo všechny hlásky slovanské řeči, a tak vznikla nejstarší slovanská abeceda hlaholice, jíž byla sepsána *staroslověnská bible*. Po smrti knížete Rostislava se vlády zmocnil jeho synovec, nitranský kníže Svatopluk. Ten vyhnal žáky sv. Konstantina a sv. Metoděje a staroslověnskou bohoslužbu nahradil opět latinskou. V Čechách byl staroslověnský jazyk v bohoslužbě znovu zaveden jen v sázavském klášteře (do r. 1097). Přechodně byl obnoven také v Praze Na Slovanech za vlády Karla IV. r. 1346.

³⁴ Srov. KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin I*, s. 9–14.

Latina sice zcela zastřela staroslověnštinu, ale přesto bylo nutné věřícím text podat srozumitelně, proto začaly v 11. a 12. stol. vznikat první české *glosy*. Jednalo se o poznámky na okrajích nebo uvnitř textu, které měly blíže objasnit nebo upřesnit některá obtížně pochopitelná slova či pasáže textu.

První souvislé překlady biblických textů, především žalmů a evangelií, vznikají v kláštorech již na přelomu 12. a 13. stol. Za vlády Václava IV. se od r. 1378 překlady začínají šířit do vyšších světských kruhů. Rozmachem husitství ve 14. a 15. stol. bible pronikala i mezi prostý lid.

Převrat v šíření českého překladu bible znamenal vynález knihtisku. Ještě v 15. stol. byl několikrát vytištěn Nový zákon a Žalmy a dvakrát i celá bible. Roku 1488 byla vytištěna první česká bible, tzv. *Pražská*, a o rok později v Kutné Hoře vydal tiskař a kališník Martin z Tišnova tzv. *Bibli kutnohorskou*. V letech 1579–1594 vyšla z tajných tiskáren Jednoty bratrské v Ivančicích a Kralicích na Moravě tzv. *Bible kralická*, jež předčila všechny soudobé překlady Písma svatého do jiných evropských jazyků. Prvním krokem k tomuto dílu byl překlad Nového zákona Jana Blahoslava z řečtiny. Tento překlad posloužil jako vzor k překladu Starého zákona. Celá bible obsahovala celkem šest svazků, proto se nazývala Šestidílnka. V r. 1596 Jednota bratrská vydala tzv. Jednodílnku, která měla zpřístupnit bibli i prostému člověku.

V době po třicetileté válce zasáhla české země protireformace, která nejenže znemožnila další vydávání bible, ale i ničením starších výtisků bible a zrušením školství přivedla český národ na pokraj zániku. Poslední biskup Jednoty bratrské Jan Amos Komenský (1592–1670) vydává v r. 1658 *Manuálník aneb Jádro Biblí svaté*, který obsahuje vybrané biblické oddíly.

Koncem 17. stol. začali jezuité pracovat na tzv. *Bibli svatováclavské*. Jedná se o překlad z latinské Vulgáty, nikoli z původních jazyků. Bible byla dokončena r. 1715.

V 18. a 19. stol. vycházejí i další vydání bible, žádné z nich však nedosahuje takového věhlasu a rozšíření jako Bible kralická. V době národního obrození vystoupil pro obrodu jazyka Bible kralické Josef Dobrovský (1753–1829). Proti archaičnosti a nezáživnosti doposud nejčtenějšího vydání bible se ozývaly i další hlasy, avšak na novém překladu se začalo pracovat až ve 20. stol.

Nejdůležitějším překladem bible do moderního jazyka je první *Český ekumenický překlad* Písma sv., který přijaly všechny česky mluvící církve, vydaný ke 1100. výročí smrti sv. Metoděje, tj. r. 1985.³⁵

Po roce 1989 vyšlo několik moderních překladů bible. Nejdiskutabilnějším překladem je tzv. *Bible 21*, která vznikala pod vedením protestantských biblistů a překladatelů v letech 1998–2008. Hlavním důvodem této iniciativy bylo zmodernizování textu bible kralické do současného jazyka.³⁶ Katoličtí biblisté v 2. pol. 20. stol. vydali tzv. *Jeruzalémskou Bibli*, mnohými teology a biblisty považovanou za vrcholné dílo světové biblistiky. Původní text bible (opatřený poznámkovým aparátem) je psán ve francouzštině, na českém překladu se podíleli manželé Dagmar a František X. Halasovi.³⁷

Bible má v teologickém smyslu i božský, transcendentní charakter, neboť byla sepsána na základě inspirace jednou z osob Trojice – Duchem svatým.

V kapitole jsme ve stručnosti pojednali o bibli, Písmu svatém, o jejím rozdělení, o paralele Starého a Nového zákona. Zabývali jsme se nejznámějšími a nejdůležitějšími překlady řeckými, latinskými, hebrejskými, ale i českými.

Bibli v literatuře (a ve vzdělání vůbec) náleží úcta pro její původ, historii a známost po celém světě.

³⁵ Srov. BIČ, M.-POKORNÝ, P. *Co nevíš o Bibli: Úvod do studia Starého a Nového zákona*, s. 11–15.

³⁶ Srov. <http://www.bible21.cz/clanky/Alexandr_Flek_Predmluva_B21>

³⁷ Srov. <<http://krystal.op.cz/jb/index.htm>>

3 Frazémy biblického původu

Frazémy biblického původu – biblismy, jsou součástí slovní zásoby každého člověka, byť si tuto skutečnost neuvědomuje. Cílem kapitoly je podat přehled doposud získaných poznatků.

3.1 Pojem biblismus

Biblismy jsou považovány za část společného kulturně historického dědictví evropských národů.³⁸ Jazyk bible je charakterizován jako „*jazyk určitého duchovního kódu, sjednocující národy křesťanských kultur.*“³⁹ Biblismy lze definovat jako „*jazykové jednotky charakterizující se řadou příznaků: sémantickou celistvostí (smyslovou zakončeností), reprodukovatelností, sémantickou i stylistickou příznačností*“⁴⁰

Pro frazémy biblického původu je nejdůležitějším rysem spojení s biblickým textem. Podle **Ludmily Stěpanové** je i stylistická příznakovost považována za vedlejší příznak, neboť „*mnohé frazémy biblického původu ztratily svůj knižní charakter a nejsou chápány jako biblické.*“⁴¹

Biblismy jsou velmi početné a různorodé, a proto jsou zkoumány z různých hledisek, např. nakolik tyto frazémy odpovídají původnímu textu, jaké jsou varianty různých frazémů s ohledem na překlady původního textu apod.

3.1.1 Klasifikace biblismů

Frazémy biblického původu - biblismy rozumíme frazeologické jednotky, které přímo či nepřímo souvisí s textem Písma svatého.⁴² Z hlediska původu je možné biblismy rozlišovat na:

- starozákonní, např. *nic nového pod sluncem*;⁴³ *být čistý jako slovo boží*;⁴⁴

³⁸ Srov. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 37.

³⁹ Tamtéž, s. 37: „это язык своеобразный код, объединяющий народы христианских культур.“

⁴⁰ Tamtéž, s. 37: „языковые единицы характеризующиеся рядом признаков: смысловой законченностью, воспроизводимостью, семантической и стилистической маркированностью.“

⁴¹ Tamtéž, s. 38.

⁴² Tamtéž, s. 38.

⁴³ Srov. Kaz 1, 9: „*Co se dalo, bude se dít zase, a co se dělalo, bude se znovu dělat; pod sluncem není nic nového.*“

- novozákonní, např. *kdo není s námi, je proti nám*;⁴⁵ *nést svůj kříž*.⁴⁶

Podle **Patrika Ouředníka** lze rčení a výrazy biblického či parabiblického původu členit do pěti základních skupin:

- idiomy proverbiálního typu, např. *kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá*;
- doslova převzatá podobenství, např. *přikládat dříví do ohně*;
- rčení vycházející z reálných citací a obrazů, např. *mít šupiny na očích*;
- původně metaforické výrazy a obraty, které časem získaly symbolickou hodnotu, např. *v jámě lvové*, případně a posteriori fabulované a symbolizované výrazy, např. *milosrdný samaritán*;
- obraty a rčení související s biblickými reáliemi jako takovými, např. *být starý jako Metuzalém*.

Ludmila Stěpanova rozlišuje biblismy v souvislosti s jejich vznikem:

- přesné nebo téměř přesné citáty z Písma sv., např. *chudí v duchu*;⁴⁷
- vzniklé na základě celých biblických úryvků, např. *Lotova žena*;⁴⁸
- užívající se v současném jazyce v přeneseném významu, např. *oko za oko, zub za zub*;⁴⁹
- vzniklé na základě stejných podobenství, např. *obětní beránek*.⁵⁰

3.2 Biblická frazeologie

Frazémy biblického původu existují v různých evropských jazycích. Každý z těchto jazyků má však charakteristické rysy, jež se ve frazémech odrážejí. Důkaz národní

⁴⁴ Srov. Ž 12, 7: „Co vysloví Hospodin, jsou slova ryzí, stříbro přetavené do kadlubu v zemi, sedmkráté protříbené.“

⁴⁵ Srov. Mt 12, 30: „Kdo není se mnou, je proti mně; a kdo se mnou neshromažďuje, rozptyluje.“

⁴⁶ Srov. Mk 8, 34: „Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, vezmi svůj kříž a následuj mne.“

⁴⁷ Srov. Mt 5, 3: „Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské.“

⁴⁸ Srov. Gn 19, 26: „Lotova žena šla vzadu, ohlédla se a proměnila se v solný sloup.“ Tato událost souvisí s příběhem o zničení Sodomy a Gomory. (Gn 18, 16 – 19, 29)

⁴⁹ Srov. Ex 21, 23 – 25: „Jestliže o život přijde, dáš život za život. Oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu, spáleninu za spáleninu, modřinu za modřinu, jizvu za jizvu.“

⁵⁰ Srov. Iz 53, 7: „Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před stříhači zůstal němý, ústa neotevřel.“; Jan 1, 29: „Druhého dne spatřil Jan Ježíše, jak jde k němu, a řekl: Hle, beránek Boží, který snímá hřích světa.“ Izraelité byli zvyklí vzdávat Bohu díky, chválu a prosit za odpuštění vin zápalnými oběťmi zvířat, nejčastěji kozlů, býků, beránků a holubic. Na základě přenesení významu se „obětní beránek“ stal výrazem nahrazující nevinného, který trpí za jiné.

osobitosti každého jazyka můžeme ukázat – demonstrovat na příkladech frazémů spojených s vlastními jmény Petr a Pavel.

Sv. Petr se před následováním Ježíše živil jako rybář v malém městě blízko Kafarnaum. Původně se jmenoval Šimon. Ve výčtu apoštolů je uváděn jako „*Šimon zvaný Petr*.“⁵¹ Změna jména znamenala v židovském pojetí změnu identity, nový začátek. Pro Šimona mělo nové jméno ještě hlubší smysl. Znamenalo poslání: „*A já ti pravím, že ty jsi Petr (to je skála); a na té skále zbuduji svou církev a brány pekla ji nepřemohou*.“⁵² Ježíš tímto výrokem reagoval na vyznání víry Šimona-Petra, který Ježíše přijal jako Božího Syna a Mesiáše. Petr v evangeliích vystupuje jako silně emocionální až naivní postava. Často se dožadoval jednodušších vysvětlení Kristova učení. Mezi apoštoly měl výsadní postavení: vždy je ve výčtu apoštolů uváděn na prvním místě;⁵³ vyznal Ježíše jako Mesiáše;⁵⁴ chtěl při zatčení Ježíše bránit mečem;⁵⁵ vystupoval jako mluvčí apoštolů;⁵⁶ i když Ježíše po jeho zatčení zapřel,⁵⁷ dostalo se mu zjevení zmrtvýchvstalého Krista mezi prvními.⁵⁸ Evangelijní námět Petrova zapření Ježíše se odráží ve rčení *zapřít jako Petr Krista*, tj. ze strachu, ze zbabělosti. Šimon zvaný Petr se stal také patronem rybářů, kteří se vítají zvoláním: *Petrův zdar!*

Sv. Pavel, Žid a farizeus, se po zázračném obrácení na cestě do Damašku stává vytrvalým a věrným učedníkem Ježíše Krista. Podle spisu sv. Jeronýma (347–420) *De viris illustribus* pocházeli jeho rodiče z Galileje v Palestině, odkud se přestěhovali do Tarsu. Pavel se vyučil řemeslu „stanařství“. Své teologické vzdělání získal v Jeruzalémě u farizeje (váženého učitele Zákona, dnes rabína) Gamaliela. Za svého života se nesetkal s Ježíšem, jako horlivý farizej pronásledoval církev a snažil se ji zničit, protože v ní spatřoval nebezpečí pro židovský Zákon.⁵⁹ Pavlovo obrácení v sobě zahrnovalo

⁵¹ Srov. Mt 4, 18: „*Když procházel podél Galilejského moře, uviděl dva bratry, Šimona zvaného Petr a jeho bratra Ondřeje, jak vrhají síť do moře; byli totiž rybáři*.“; Mk 3, 16: „*Ustanovil těchto dvanáct: Petra – toto jméno dal Šimonovi – Jakuba Zebedeova a jeho bratra Jana,...*“; Lk 6, 13 – 14: „*Když nastal den, zavolal k sobě své učedníky a vyvolil z nich dvanáct, které tak nazval apoštoly: Šimona, kterému dal jméno Petr,...*“; Jan 1, 42: „*Přivedl ho k Ježíšovi. Ježíš na něj pohleděl a řekl: Ty jsi Šimon, syn Janův; budeš se jmenovat Kéfas (což se překládá: Petr)*.“

⁵² Srov. Mt 16, 18

⁵³ Srov. Mt 4, 18; Mk 2, 16; Lk 6, 13 – 14; Jan 1, 42

⁵⁴ Srov. Mk 8, 29: „*Zeptal se jich: Za koho mě pokládáte vy? Petr mu odpověděl: Ty jsi Mesiáš*.“

⁵⁵ Srov. Jan 18, 10: „*Šimon Petr vytasil meč, který měl u sebe, zasáhl jednoho veleknězova sluhu a utal mu ucho. Ten sluha se jmenoval Malchos*.“

⁵⁶ Srov. Mk 10, 28: „*Tu se Petr ozval: Hle, my jsme opustili všechno a šli jsme za tebou*.“; Mt 15, 15: „*Petr na to řekl: Vysvětli nám to podobně!*“

⁵⁷ Srov. Mk 14, 72: „*Vtom kohout zakokrhá, třikrát mě zapřeš. A dal se do pláče*.“

⁵⁸ Srov. Lk 24, 34: „*Ti jim řekli: Pán byl opravdu vzkříšen, a zjevil se Šimonovi*.“

⁵⁹ 1 Kor 15, 9: „*Vždyť já jsem nejmenší z apoštolů a nejsem ani hoden jména apoštol, protože jsem pronásledoval církev Boží*.“; Gal 1, 13: „*Slyšeli jste přece o tom, jak jsem si kdysi vedl, když jsem ještě*

nejen prozření a poznání pravdy o Ježíši, ale také změnu identity – jména. Pavel měl od narození dvojí občanství – římské a židovské, s nímž se pojila i dvojí možnost jména: Pavel a Šavel. První zmínka o Šavlovi (Saulovi) je uvedena u události ukamenování jáhna Štěpána: „Svědkové dali své pláště hlídat mládenci, který se jmenoval Saul.“⁶⁰ O Šavlových úkladech proti Kristově církvi se ještě před jeho vlastními vyznáními dovídáme ve Skutcích apoštolských: „Saul schvaloval, že Štěpána zabili. Tehdy začalo kruté pronásledování jeruzalémské církve; všichni kromě apoštolů se rozprchli po Judsku a Samařsku. ... Saul se však snažil církev zničit; pátral dům od domu, zatýkal muže i ženy a dával je do žaláře.“⁶¹

Život a obrácení sv. Pavla se stalo východisko pro rčení „Pavel jako Šavel“, „ať je to Pavel nebo Šavel“, které vyjadřuje odlišnost jednoho objektu od druhého. Na základě tohoto rčení vznikl model, kde se mohou vzájemně nahrazovat další vlastní jména (propria), např. *ať je to Petr nebo Pavel; ať je to Petr nebo Havel* ad. Další model, který vznikl na základě evangelijního textu, odráží Ježíšův výslech, např. *posílat od Annáše ke Kaifášovi, posílat od Herodesa k Pilátovi, chodit od Pontia k Pilátovi, posílat od čerta d'áblu* ad.⁶²

Biblický příběh, jádro a pramen biblických frazeologismů, může inspirovat i několik frazeologických jednotek. Jako příklad uvedeme životní příběh Joba. Ve stejnojmenné knize (ve Starém zákoně) se nachází rámcové vyprávění pojednávající o zbožném a spravedlivém Jobovi, který navzdory těžkému utrpení a zkouškám, jako byla ztráta rodiny, majetku a těžká nemoc, zůstává Bohu odevzdaný a, až na několik výjimek,⁶³ trpí mlčky.⁶⁴ V českém jazyce se v souvislosti s Jobem vyskytují různá spojení, např. *Jobova zvěst* (zpráva o nenadálém neštěstí), *být trpělivý jako Job* (velmi trpělivý), *trpí jako Job* (snáší strádání a utrpení).

Frazeologismy obsahující propria mohou na základě přenesení významu vyjadřovat různé vlastnosti a skutečnosti, např. *začít od Adama* (od samého začátku), *svléci starého Adama* (vymanit se ze starých zvyklostí), *příbuzný po Adamu* (vzdálený příbuzný), *mít něco jako za Adama* (zastaralé, nemoderní), *být v rouše Adamově* (nahý), *plémě*

byl oddán židovství, jak horlivě jsem pronásledoval církev Boží a snažil se ji vyhubit.“; Flp 3, 6: „... jde-li o horlivost – pronásledovatel církve; jde-li o spravedlnost podle zákona, byl jsem bez úhony.“

⁶⁰ Sk 7, 58

⁶¹ Sk 8, 1. 3

⁶² Srov. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 43.

⁶³ Job 1, 21: „Z života své matky jsem vyšel nahý, nahý se tam vrátím. Hospodin dal, Hospodin vzal; jméno Hospodinovo buď požehnáno.“

⁶⁴ Srov. RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny*, s. 309.

Adamovo (muži), *poslat za Adamem* (zemřít), *udělat něco na sv. Adama* (nikdy), *dostat se do řehole sv. Adama* (oženit se).⁶⁵

U biblismů lze pozorovat i sémantické změny, frazém „*mana nebeská*“ pochází ze Starého zákona. Kniha Exodus (2. kniha Mojžíšova) popisuje, jak Bůh prostřednictvím vyvoleného Mojžíše vyvedl utiskovaný židovský lid z otroctví Egypta a jak se o svůj lid staral i tím, že hladovějícím posílal „*manu*“⁶⁶ neboli „*chléb z nebe*“. Na základě starozákonního vyprávění chápeme spojení „*mana nebeská*“ ve smyslu získání darů bez jakékoliv námahy. Sémantická změna tohoto frazému však způsobila významový posun – *mana nebeská* jako něco nutného a důležitého, co lze získat zadarmo, snadno a bez námahy.⁶⁷

Biblické frazémy se v jazyce realizují buď jako citáty bible, nebo jako frazeologické jednotky, které vznikly na základě Písma sv. Mohou být internacionální (převzaté) nebo nacionální (vytvořené ve svém jazyce). Složení biblické frazeologie není ve všech jazycích stejné. Rozdíly jsou způsobeny odlišnostmi v překladech původních textů a v chápání biblického jazyka, obrazů a symbolů. Biblické frazémy se v souvislosti s vývojem jazyka mění, a to nejen v lexikální, ale i ve stylistické a sémantické rovině. Aktualizace starých a vznik nových frazeologismů se týká i frazémů biblického a parabiblického původu (periferijní biblické frazémy).⁶⁸

Hlavním cílem kapitoly bylo vysvětlit význam biblicky motivovaných frazémů v české frazeologii a dokázat, že v současném českém jazyce vznikají stále nové frazeologismy mající svůj původ v „Knize knih“, i když je naše republika v rámci světa považována za jednu z nejateističtějších zemí.

⁶⁵ STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 44–45.

⁶⁶ Mana: pochází z hebr. „*manhú*“, v arabštině znamená *mann* dar; vedle křepelky a vody byla mana skutečně největším darem, jenž znázorňuje zvláštní Boží péči o izraelský lid na poušti. In NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 397.

⁶⁷ Srov. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 53–54.

⁶⁸ Tamtéž, s. 64–65.

4 Empirická část

Kapitola je rozdělena do tří podkapitol, v nichž popisujeme oblast výzkumu, blíže charakterizujeme skupinu respondentů a zpracované dotazníky.

4.1 Oblast výzkumu

Výzkum jsme realizovali na třech základních školách – na dvou státních a jedné církevní. Srovnání státních škol se školou církevní bylo záměrné. V souvislosti s předmětem křesťanská výchova jsme v církevní škole předpokládali vyšší procento správných odpovědí a větší znalosti biblických a parabiblických výrazů.⁶⁹ Výzkum proběhl na těchto školách:

- Základní škola Tomáše G. Masaryka v Šardicích,
- Základní škola v Praze-Vinoři,
- Základní církevní škola sv. Voršily s rozšířenou výukou jazyků v Praze–Ostrovní.

Šardice, obec s přibližně 2 200 obyvateli, se nacházejí v Jihomoravském kraji, v okrese Hodonín, tedy v kraji s bohatou vinařskou a folklórní tradicí.

Hlavní město Praha, největší město v České republice s asi 1 200 000 obyvateli, je považováno za Matku měst pro svou bohatou historii a četné památky.

4.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkum byl prováděn u žáků 7., 8. a 9. ročníku během února až dubna 2009 a zúčastnilo se ho 255 respondentů ve věku od 12 do 16 let.

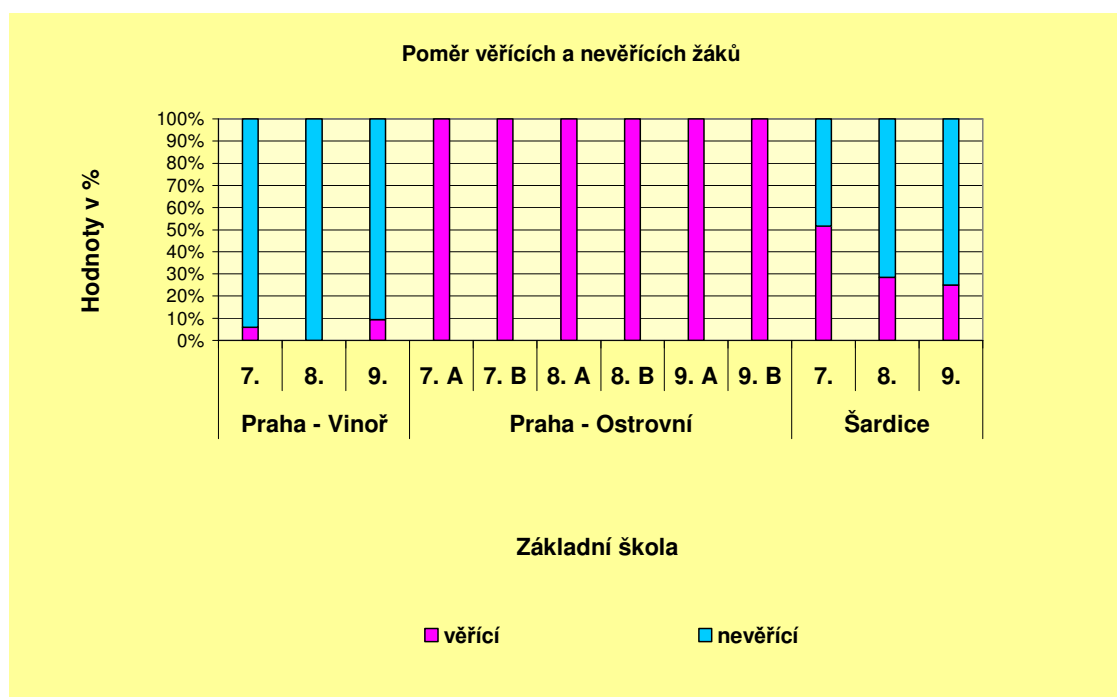
⁶⁹ Viz kap. 5 Výsledky výzkumu

Tab. č. 1 – Počet nábožensky věřících a nábožensky nevěřících žáků

škola	Praha – Vinoř			Praha – Ostrovní						Šardice		
	7.	8.	9.	7. A	7. B	8. A	8. B	9. A	9. B	7.	8.	9.
věřící	1	0	2	24	20	23	15	24	21	16	4	7
nevěřící	16	17	19	0	0	0	0	0	0	15	10	21
Celkem	17	17	21	24	20	23	15	24	21	31	14	28

S ohledem na povahu frazeologismů (biblický původ) jsme v záhlaví dotazníků uvedli položku, jež měla doložit počet věřících a nevěřících žáků. Předpokládali jsme, že věřící žáci budou mít lepší znalosti.

Graf č. 1 – Poměr věřících a nevěřících žáků

Věkovou skupinu respondentů lze co do psychologického vývoje zařadit do období prepuberty a puberty. Prepuberta (10–13 let) se vyznačuje výraznou sebestředností, pubertou (13–16 let) nazýváme období psychického i fyzického dospívání. Psychické změny v těchto vývojových fázích mají nejen svůj psychologický dopad, ale ovlivňují i slovní zásobu mládeže.

K nejvýznamnějším faktorům, jež ovlivňují vývoj i obsah slovní zásoby, patří rodinné prostředí, kde si žák vštěpuje slova či slovní spojení specifická pro jednotlivé

rodiny, škola, v níž se žák učí novým poznatkům, díky nimž slovní zásobu obohacuje o nová slova, termíny, spojení apod., mimoškolní aktivity, např. sportovní či umělecké, a přátelé.

Tab. č. 2 – Věkové složení a počet respondentů

škola		Praha – Vinoř			Praha – Ostrovní						Šardice		
ročník		7.	8.	9.	7. A	7. B	8. A	8. B	9. A	9. B	7.	8.	9.
chlapci	12	2	0	0	1	1	0	0	0	0	8	0	0
	13	7	1	0	9	6	0	3	0	0	4	0	0
	14	0	2	2	0	0	8	3	1	0	4	4	6
	15	0	2	9	0	0	0	1	8	6	1	1	7
	16	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
dívký	12	1	0	0	1	2	0	0	0	0	9	0	0
	13	7	5	0	12	10	2	0	0	0	6	3	0
	14	0	7	3	1	1	8	7	4	3	0	6	8
	15	0	0	10	0	0	5	1	10	11	0	0	8
Celkem		17	17	21	24	20	23	15	24	21	31	14	28

4.3 Metoda použitá při výzkumu

Výzkum jsme realizovali dotazníkovou metodou, která „shromažďování dat zakládá na dotazování osob a charakterizuje se tím, že je určena pro hromadné získávání údajů.“⁷⁰ V současné době patří tento způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí k těm nejfrekventovanějším. Základní podmínka účelného koncipování dotazníku spočívá v přesné formulaci konkrétního cíle a úkolů dotazníku ve vztahu ke zvolenému problému.⁷¹

Náš výzkum byl založen na třech dotazníkových šetřeních různého zaměření. *Dotazník č. 1* obsahoval úkoly vztahující se ke znalostem biblického místopisu a vlastních jmen biblického původu. V *Dotazníku č. 2* jsme se zabývali přímo frazeologismy biblického původu. *Dotazník č. 3* prověřoval znalosti sousloví převzatých z bible.

⁷⁰ SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*, s. 86.

⁷¹ Srov. SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*, s. 87.

V dotaznících jsme užili otevřené i uzavřené položky. Otevřenými položkami jsme respondentům umožnili zvolit si délku svých odpovědí. Do Dotazníku č. 1 jsme zakomponovali i položky uzavřené, jež respondentům nabízely volbu mezi více alternativami. Cílem našich dotazníků bylo zjistit znalosti, správnost a frekvenci biblismů v mluvě žáků základních škol.

Dotazník č. 1 byl určen pro žáky 7. ročníku základní školy. V položce č. 1 jsme uvedli sedm místních názvů (*Babylón, Betlém, Sodoma a Gomora, Jeruzalém, Jericho, Golgota, Rudé moře*). Respondenti měli za úkol vybavit si všechny informace, které s danými místy souvisí. Hlavním cílem bylo zjistit, zda je biblický místopis spojován s příslušnými biblickými událostmi. Položka č. 2 měla prověřit znalost rčení, která jsou přímo či nepřímo motivovaná osudem a životem biblické postavy určitého jména (*David a Goliáš, být chlupatý jako Ezau, Jidášův groš, být úskočný jako Jákob, ležet jako Lazar, nevěřící Tomáš, být starý jako Metuzalém, být chudý jako Job, alfa a omega, nejmladší člen rodiny je Benjamín, zapřít jako Petr Krista, Noemova archa, být zvědavá jako Eva, být jako Daniel v jámě lvové*). Zpravidla se jednalo o přirovnání.

Dotazník č. 2 se zabýval znalostí frazeologismů biblického původu, jež se běžně užívají v mluvě (*opatrovat jako oko v hlavě; vzít pod svá křídla; vědět, odkud vítr vane; mít srdce z kamene; být v sedmém nebi; čekat jako na Boží smilování; chodit jako bludná duše*). Vedle vysvětlení významu uvedených frazémů jsme dali prostor fantazii a kreativitě žáků, kteří si mohli vybrat jedno ze rčení a výtvarně je znázornit. Dotazník č. 2 vypracovávali žáci 9. ročníku ZŠ.

Sousloví biblického původu obsahoval **Dotazník č. 3**, určený žákům 8. ročníku ZŠ. Jednotlivá slovní spojení jsme zakomponovali do jednoduchých otázek, kterými jsme se snažili alespoň okrajově napovědět, a pomoci tak respondentům k jejich zodpovězení (např. *Co znamená „soudný den“?*).

Výsledky výzkumu jsme zpracovali do přehledných tabulek a grafů, jež znázorňují srovnání žáků jednotlivých Základních škol. Grafy a tabulky jsme opatřili komentářem (viz kapitolu 5 Výsledky výzkumu, s. 34).

5 Výsledky výzkumu

V kapitole zhodnotíme výsledky výzkumu a blíže se zaměříme na komentování některých položek uvedených v dotaznících. Pro větší přehlednost připojíme i tabulky a grafy.

5.1 Dotazník číslo 1

Dotazník byl určen pro sedmý ročník základní školy. Zaměřili jsme se na znalost místopisu a vlastních jmen biblického původu.

5.1.1 Komentář k položce č. 1 – místopis

Ze sedmi uvedených biblických míst jsme vybrali tři z nich, které jsme zařadili do našeho výzkumu.

BABYLÓN

Babylón byl hlavním městem říše Šinear⁷², v pozdějších knihách Starého zákona označené jménem Kaldea nebo země Kaldejská⁷³. Podle biblických pramenů založil město Nimrod, vnuk Chamův. Město vzkvétalo až do r. 683 př. Kr., kdy bylo při povstání proti Asýrii zcela zničeno. Nového vybudování se město dočkalo prostřednictvím Nabuchodonozora, krále babylonského, v letech 605–562 př. Kr. Sláva Babylónu zašla kolem r. 538 př. Kr., kdy perský král Kýros učinil z Babylonie jednu z provincií své říše.

⁷² Srov. Gn 10, 10: „Počátkem jeho království byl Babylón, Erech, Akad a Kalné v zemi Šineáru.“; Gn 11, 2: „Když táhli na východ, našli v zemi Šineáru pláň a usadili se tam.“; Iz 11, 11: „V onen den ještě podruhé vztáhne Panovník ruku, aby získal pozůstatek svého lidu, který zůstal v Asýrii, Egyptě, Patrósu, Kúši, Élamu, Šineáru, Chamátu a na ostrovech mořských.“

⁷³ Srov. Jr 24, 5: „Toto praví Hospodin, Bůh Izraele: Jako na tyto dobré fíky se dívám na judské přesídlence, které jsem pro jejich dobro poslal z tohoto místa do země Kaldejců.“; Jr 25, 12: „Až se naplní sedmdesát let, budu stíhat na králi babylonském a na onom pronárodu, totiž na zemi Kaldejců, jejich vinu, je výrok Hospodinův, a způsobím, že bude navěky zpustošena.“; Ez 12, 13: „Rozprostřel jsem na něho síť, bude lapen do mé lovecké sítě. Zavedu ho do Babylóna v kaldejské zemi, ale ani ji neuvidí a zemře tam.“

Babylón je zmíněn i v novozákonním Zjevení sv. Jana jakožto symbolické vyjádření Říma, který se hemží hříchem a staví se k Bohu nepřátelsky. Tento Babylón se připodobňuje k velké bohatě oděné nevěstce, která je opilá krví svatých a sedí na šelmě nachové barvy se sedmi hlavami a deseti rohy.⁷⁴

Babylónská věž bývá ztotožňována s ruinami chrámu pohanského boha Baala (Mardoka). Chrám svou architekturou připomínal pyramidu. Biblická zpráva o budování města a věže se nachází v První knize Mojžíšově – Genesis:

„Celá země byla jednotná v řeči i v činech. Když táhli na východ, našli zemi Šineáru pláň a usadili se tam. Tu si řekli vespolek: 'Nuže, nadělejme cihel a důkladně je vypalme.' Cihly měli místo kamene a asphalt místo hlíny. Nato řekli: 'Nuže, vybudujme si město a věž, jejíž vrchol bude v nebi. Tak si učiníme jméno a nebudeme rozptýleni po celé zemi.' I sestoupil Hospodin, aby zhlédl město i věž, které synové lidští budovali. Hospodin totiž řekl: 'Hle, jsou jeden lid a všichni mají jednu řeč. A toto je teprve začátek jejich díla. Pak nebudou chtít ustoupit od ničeho, co si usmyslí provést. Nuže sestoupíme a zmateme jim tam řeč, aby si navzájem nerozuměli.' I rozehnal je Hospodin po celé zemi, takže upustili od budování města. Proto se jeho jméno nazývá Babel (to je Zmatek), že tam Hospodin zmátl řeč veškeré země a lid rozehnal po celé zemi.“⁷⁵

Slovo „Babylon“ pochází z akkadského *Bab-ilu*, tj. *brána Boží*. Babylónská věž je v biblickém pojetí spojována se zmatkem, symbolizuje lidskou pýchu a domýšlivost. Ona jednota v řeči a činech neznamenaá jednu slovní zásobu, ale především jednotu v jednání a jednomyslnost.⁷⁶ Tato ztracená jednomyslnost je i jedním z témat, o nichž hovoří Ježíš Kristus ve svých promluvách k lidu: „*aby všichni byli jedno.*“⁷⁷

Vyprávění o stavbě babylónské věže je základem pro několik českých frazémů, např. *babylónské zmatení jazyků, babylon jazyků, zmatení jazyků jako v babylonské věži*. Později došlo k rozšíření sémantiky a výrazy tak získaly kromě významu rozličnosti v mluvě i význam hluk, zmatek, hádky a něco velmi velkého, např. *ostuda jako Babylon* (velká ostuda), *babylonit* (mluvit nejasně).⁷⁸

⁷⁴ Srov. Zj 17, 1 – 19, 10

⁷⁵ Gn 11, 1 - 9

⁷⁶ Srov. *Výklady ke Starému zákonu I*, s. 69.

⁷⁷ Jan 17, 21

⁷⁸ Srov. STEPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 50 – 51.

Tab. č. 2 – Asociace spojené se slovem Babylón

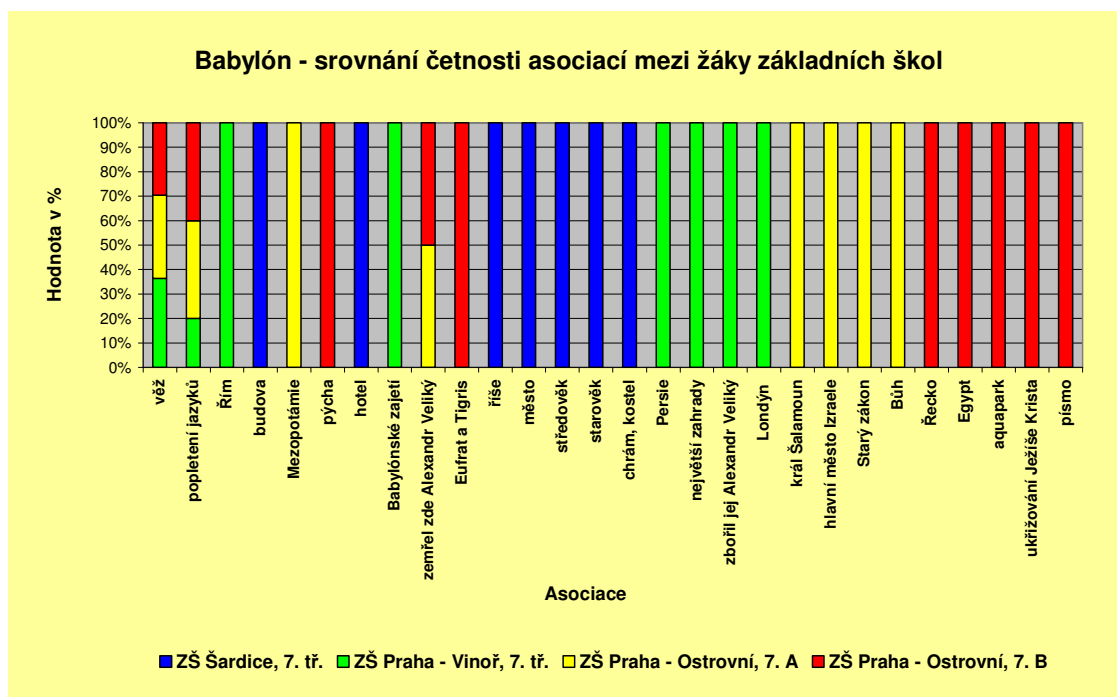
Babylón						
	asociace	ZŠ Šardice 7. tř.	ZŠ Praha Vinoř 7. tř.	ZŠ Praha Ostrovní 7. A	ZŠ Praha Ostrovní 7. B	celkem
1.	věž	0	16	15	13	44
2.	popletení jazyků	0	4	8	8	20
3.	Řím	0	4	0	0	4
4.	budova	3	0	0	0	3
5.	Mezopotámie	0	0	3	0	3
6.	pýcha	0	0	0	3	3
7.	hotel	2	0	0	0	2
8.	Babylónské zajetí	0	2	0	0	2
9.	zemřel zde Alexandr Veliký	0	0	1	1	2
10.	Eufrat a Tigris	0	0	0	2	2
11.	říše	2	0	0	0	2
12.	město	1	0	0	0	1
13.	středověk	1	0	0	0	1
14.	starověk	1	0	0	0	1
15.	chrám, kostel	1	0	0	0	1
16.	Persie	0	1	0	0	1
17.	největší zahrady	0	1	0	0	1
18.	zbořil jej Alexandr Veliký	0	1	0	0	1
19.	Londýn	0	1	0	0	1
20.	král Šalamoun	0	0	1	0	1
21.	hlavní město Izraele	0	0	1	0	1
22.	Starý zákon	0	0	1	0	1
23.	Bůh	0	0	1	0	1
24.	Řecko	0	0	0	1	1
25.	Egypt	0	0	0	1	1
26.	aquapark	0	0	0	1	1
27.	ukřižování Ježíše Krista	0	0	0	1	1
28.	písmo	0	0	0	1	1

Se slovem Babylón bylo vytvořeno celkem 28 různých asociací. K těm nejfrekventovanějším (z celkového počtu 104) patří ve 44 případech věž a ve 20 případech zmatení jazyků. Velmi zajímavá asociace je „babylónské zajetí“ ve dvou případech. „Babylónské zajetí“ bylo výsledkem několikaletého obléhání Jeruzaléma babylónským králem Nabuchodonozorem v 6. st. př. Kr. a je považováno za konec dějin Judského království.⁷⁹ Asociace s touto událostí je zajímavá hlavně proto, že se vyskytla

⁷⁹ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 55.

ve třídě s nízkým počtem věřících žáků. Lze tedy jen polemizovat s tím, zda se jedná o náhodu či skutečné znalosti biblických dějin. U dalších vytvořených výrazů je možné jistou motivaci a souvislost přímo i nepřímo předpokládat: *Starý zákon, Bůh, písmo*⁸⁰, *pýcha, budova, město, říše*. Některé odpovědi byly velmi zajímavé a originální, např. *aquapark, hotel*.

Graf č. 2 – Asociace spojené se slovem Babylón

Z grafu č. 2 je zřejmé, že se nejméně konkrétních a nejvíce chybných odpovědí vyskytlo u respondentů Základní školy v Šardicích. V ostatních třídách byla četnost správných a chybných odpovědí téměř vyrovnaná.

GOLGOTA

„A přivedli ho na místo zvané Golgota, což v překladu znamená lebka.“⁸¹, takto popisuje evangelista Marek místo ukřižování Ježíše Krista. Golgota je zkrácená (hebrejská) podoba aramejského slova „golgoltá“, tj. lebka, v latinském překladu Calvaria (Kalvárie). Žádný z evangelistů blíže nepopisuje polohu tohoto místa v tehdejší Jeruzalémě. Podle římského a židovského práva se popravy směly vykonávat jen za městem. Lokalizaci Golgoty nejvíce vyhovuje chrám Božího hrobu

⁸⁰ NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, s. 53: „Babylon byl dědicem slavné kultury sumerské.“

⁸¹ Mk 15, 22

v Jeruzalémě. Je totiž nepravděpodobné, že by bylo místo utrpení Mesiáše první křesťanskou obcí zapomenuto.

Existuje několik teorií o etymologii názvu tohoto místa. Název nejpravděpodobněji označuje přírodní místo, které svým tvarem a vzhledem připomínalo lebku. Dalším vysvětlením může být skutečnost, že zde bylo veřejné popraviště delší dobu, a tak daly tomuto místu název lebky, které se volně povalovaly kolem nebo byly hozeny do jámy. S ohledem na židovské zvyklosti při pohřbívání mrtvých a popravených by však tato teorie, jejímž hlavním zastáncem byl sv. Jeroným, neobstála. Podle dalšího názoru stál Ježíšův kříž na místě odpočinutí Adama. Ježíšova krev tak stékala skalní štěrbinou na jeho hlavu, aby ho vykoupila. V letech 1973-1977 se prováděly výkopy pod chrámem Božího hrobu. U východní stěny golgotské skály byla odryta zasypaná jeskyně, kterou podle literárních pramenů užívala jeruzalémská židokřesťanská obec a uctívala zde Adamův hrob. Ježíš Kristus a Adam jsou v dějinách spásy chápáni jako dva protiklady. Adam představuje hříchem poznamenané lidstvo, které je vykoupeno utrpením Ježíše Krista, nového Adama, na Golgotě.⁸²

Golgota je synonymem pro utrpení a trýzeň, neboť odkazuje na proces soudu a následné popravy Ježíše Krista. K důležitým aspektům jeho odsouzení a smrti patří několik setkání a hrstka výroků, jež mnohým změnil život od základu. Křížová cesta Ježíše začíná svlečením červeného vojenského pláště, který mu oblékli vojáci, aby měli větší důvod k posměchu. Onomu svlečení vojenského pláště však u Ježíše předcházelo bičování, odsouzení k smrti a nasazení trnové koruny. Ježíš byl poté veden středem města na popraviště. Jeho „Via dolorosa“ (bolestná, křížová cesta) je v Jeruzalémě označena čtrnácti zastaveními.⁸³ Evangelista Marek popisuje Ježíšovo utrpení takto:

„Vojáci ho odvedli do místodržitelského dvora a svolali celou setninu. Navlékli mu purpurový plášť, upletli trnovou korunu, vsadili mu ji na hlavu a začali ho zdravit: Buď zdrav, židovský králi! Bili ho po hlavě holí, plivali na něj, klekali na kolena a padali před ním na zem. Když se mu dost naposmívali, svlékli mu purpurový plášť a oblékli ho zase do jeho šatů. Pak ho vedli ven, aby ho ukřižovali... A přivedli ho na místo zvané Golgota, což v překladu znamená Lebka... Bylo devět hodin, když ho ukřižovali. Jeho provinění oznamoval nápis: Král Židů. S ním ukřižovali dva povstalce, jednoho po jeho

⁸² Srov. KROLL, G. *Po stopách Ježíšových*, s. 358–360.

⁸³ Tamtéž, s. 355–257.

pravici a druhého po levici... Když bylo poledne, nastala tma po celé zemi až do tří hodin. O třetí hodině zvolal Ježíš mocným hlasem: Eloi, Eloi, lema sabachtani?, což přeloženo znamená: Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?... Ježíš vydal mocný hlas a skonal. Tu se chrámová opona roztrhla vpůli odshora až dolů. A když uviděl setník, který stál před ním, že takto skonal, řekl: Ten člověk byl opravdu Syn Boží.“⁸⁴

P. Ouředník v souvislosti s „místem, zvaném Lebka“⁸⁵ připomíná frazémy *projít Golgotou, zakusit Golgotu* či *prožít Golgotskou tragédii*.⁸⁶

Tab. č. 3 – Asociace spojené se slovem Golgota

Golgota						
	asociace	ZŠ Šardice 7. tř.	ZŠ Praha Vinoř 7. tř.	ZŠ Praha Ostrovní 7. A	ZŠ Praha Ostrovní 7. B	celkem
1.	ukřižování Ježíše Krista	3	11	17	11	42
2.	hora	3	1	7	6	17
3.	lebka	1	1	3	4	9
4.	kopec	0	7	1	1	9
5.	dva lotři na kříži	0	0	1	2	3
6.	chrám Božího hrobu	0	2	0	0	2
7.	Velikonoce	0	0	0	2	2
8.	sopka	0	1	0	0	1
9.	Desatero	0	1	0	0	1
10.	pevnost	0	0	1	0	1
11.	Izrael	0	0	1	0	1
12.	poutní místo	0	0	0	1	1
13.	píseň od skupiny Lucie	0	0	0	1	1
14.	město	0	0	0	1	1
15.	spása	0	0	0	1	1
16.	tma	0	0	0	1	1

Ke slovu Golgota bylo vytvořeno 16 asociací, nejčastěji jednoslovných. Z celkového počtu 93 odpovědí jsme označili za chybné či nelogické pouhé čtyři (*píseň od skupiny Lucie, pevnost, Desatero, sopka*). Respondenti si Golgotu správně spojovali s popravou

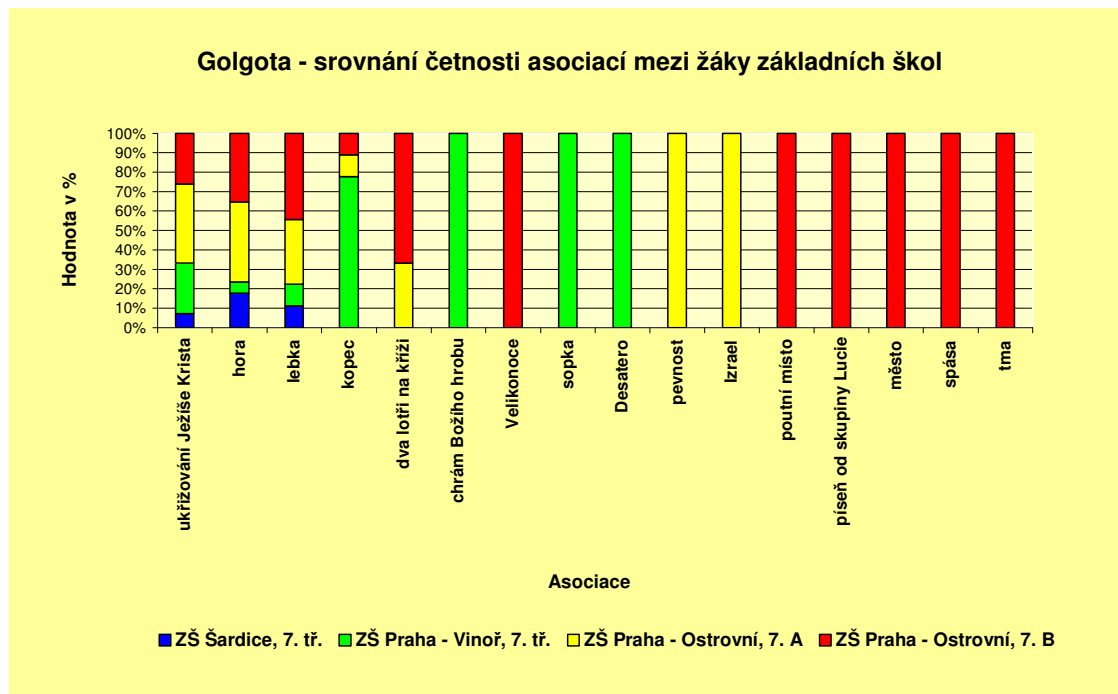
⁸⁴ Mk 15, 16 – 20. 22. 25 – 27. 33 – 34. 37 - 39

⁸⁵ Srov. Lk 23, 33: „Když přišli na místo, které se nazývá Lebka, ukřižovali jej i ty zločince, jednoho po jeho pravici a druhého po levici.“

⁸⁶ Srov. OUŘEDNÍK, P. *Aniž jest co nového pod sluncem*, s. 64.

Ježíše (ukřížování Ježíše Krista, lebka, kopec, hora, chrám Božího hrobu) a překvapili detaily, např. *tma*⁸⁷, *dva lotři na kříži*⁸⁸.

Graf č. 3 – Asociace spojené se slovem Golgota

Graf č. 3 potvrzuje, že nejslabší znalosti opět nacházíme u žáků ZŠ v Šardicích, zato však je třeba zdůraznit, že s nulovými chybami, ačkoli se biblisté domnívají, že Golgota byla vrch či kopec, nikoli hora v pravém slova smyslu. Graf rovněž ukazuje, že nejvyšší počet správných odpovědí spatřujeme u žáků ZŠ sv. Voršily v Praze.

BETLÉM

Město Davidovo, Betlém, leží asi 7 km jižně od Jeruzaléma. Existují domněnky, že město existovalo již ve 14. stol. př. Kr. a že bylo jednou z obcí, jež příslušely k jeruzalémskému městskému státu. Místní jméno Betlém bývá překládáno jako „*dům chleba*“. Na hliněných tabulkách egyptského státního archívu se však uvádí jako „*bit ilu lachama*“, tj. *dům bohyně Lachamy*, kenaanské bohyně plodnosti. Dlouhý fonetický vývoj způsobil, že z egyptského „*bit ilu lachama*“ vznikl „*Bét-lechem*“.

⁸⁷ Mk 15, 33: „*Když bylo poledne, nastala tma po celé zemi až do tří hodin.*“

Srov. Mt 27, 45 – 46; Lk 23, 44

⁸⁸ Mt 27, 38: „*S ním byli ukřížováni dva povstalci, jeden po pravici a druhý po levici.*“

Srov. Mk 15, 27; Lk 23, 33

Bible se o tomto místě poprvé zmiňuje v souvislosti s ženou praotce Jákoba Ráchel.⁸⁹ V dějinách Izraele zaujímal Betlém přední postavení. Hlavním důvodem této výsady byla Rút, pramatka Davida, jehož prorok Samuel pomazal za krále Izraele.⁹⁰

Prorok Micheáš již v 7. stol. př. Kr. vyslovil předpověď o narození Mesiáše v Betlémě: „*A ty, Betléme efratský, ačkoli jsi nejmenší mezi judskými rody, z tebe mi vzejde ten, jenž bude vládcem v Izraeli, jehož původ je odpradávná ode dnů věčných.*“⁹¹ Písmo svaté poté o Betlému mlčí až do doby, kdy se naplnil čas prorocství: „*Josef se vydal z Galileje, z města Nazareta do Judska, do města Davidova, které se nazývá Betlém, poněvadž byl z domu a rodu Davidova.*“⁹² Od minulého století se začalo zpochybňovat skutečné místo Ježíšova narození. Největší podnět k novému zkoumání Ježíšova rodiště dalo to, že ve všech evangeliích jsou pouze tři zmínky o městě Betlémě.⁹³ Podle novodobých exegetů je třeba považovat „*betlémskou tradici*“ za legendu, která měla dokázat pravdivost starozákonních zaslíbení, že Mesiáš vzejde z Davidova rodu.

S Ježíšovým narozením se pojí tragický příběh o smrti nevinných betlémských dětí, které nechal tehdejší král Herodes zabít poté, co jej oklamali mudrci z východu.⁹⁴

Dnešní Betlém čítá asi 8 tisíc obyvatel. Na místě předpokládaného narození Ježíše Krista stojí chrám Narození Páně, jenž je jedním z nejdůležitějších poutních a posvátných míst křesťanů ve Svaté Zemi.

Betlém v české frazeologii zastupuje výraz jesličky. Rodiny s větším počtem dětí *mají doma betlém*, pokud se někdo s někým pohádá, mohou si navzájem udělat *z kače betlém*, tj. napolíčkovat si, a máme-li na někoho spadeno a chceme ho pořádně potrápít, můžeme s ním *hrát, skoulet nebo sválet betlém*, tj. přelstít někoho, ošidit.⁹⁵

⁸⁹ Gn 35, 19: „*Ráchel umřela a byla pohřbena u cesty do Efraty, což je Betlém.*“

⁹⁰ 1 S 16, 13: „*Samuel tedy vzal roh s olejem a pomazal ho uprostřed jeho bratrů. A duch Hospodinův se Davida zmocňoval od onoho dne i nadále.*“

⁹¹ Mi 5, 1

⁹² Lk 2, 4

⁹³ Srov. Mt 2, 1. 5. 8. 16; Lk 2, 4. 15; Jan 7, 41n

⁹⁴ Srov. Mt 2, 16: „*Když Herodes poznal, že ho mudrci oklamali, rozlútil se a dal povraždit všechny chlapce v Betlémě a v celém okolí ve stáří do dvou let, podle času, který vyzvěděl od mudrců.*“

⁹⁵ Srov. ZAORÁLEK, J. *Lidová rčení*, s. 11–12.

Tab. č. 4 – Asociace spojené se slovem Betlém

Betlém						
	asociace	ZŠ Šardice 7. tř.	ZŠ Praha Vinoř 7. tř.	ZŠ Praha Ostrovní 7. A	ZŠ Praha Ostrovní 7. B	celkem
1.	narození Ježíše Krista	26	17	24	20	87
2.	Izrael	0	4	4	1	9
3.	Marie a Josef	2	0	0	2	4
4.	chlév	3	0	0	1	4
5.	sčítání lidu	0	3	0	0	3
6.	město	1	0	0	2	3
7.	Vánoce	1	0	0	2	3
8.	dary	2	0	0	0	2
9.	Tři králové	1	0	0	1	2
10.	rodné město sv. Josefa	0	0	0	2	2
11.	Herodes	0	0	0	2	2
12.	novověk	1	0	0	0	1
13.	Palestina	0	1	0	0	1
14.	památka v Praze	0	1	0	0	1
15.	Judea	0	0	1	0	1
16.	půlnoční	0	0	0	1	1
17.	hvězda	0	0	0	1	1
18.	smrt neviňátek	0	0	0	1	1

Respondenti vytvořili ke jménu Betlém celkem 18 asociací, které se zpravidla týkaly *Vánoc*, svátků, kdy si připomínáme příběh o *narození Ježíše Krista*. *Marie a Josef* se vydali kvůli *sčítání lidu* do Betléma v zemi *Judské*, neboť se jednalo o *rodné město sv. Josefa*, za dnů vlády krále *Heroda*. V době, kdy bylo město plné lidí, se přiblížil okamžik porodu, a proto Maria porodila Božího Syna ve *chlévě*. Nově narozenému Spasiteli se přišli poklonit a přinést *dary* mnozí pastýři a později i *Tři králové* (mudrci), kterým správnou cestu ukázala *hvězda*, jež se objevila na východě. Radostné naplnění proroctví o příchodu Mesiáše na svět poskvřila *smrt neviňátek* v Betlémě, již měl na svědomí král *Herodes*. V současnosti je zvykem v předvečer svátku narození Ježíše konat noční a *půlnoční* bohoslužby.

Palestina byla původně nazývána zemí Kanaan, později „zemí Filištínskou“. Hospodin zaslíbil právě tuto zemi potomkům praotce Abraháma⁹⁶, proto je často označována jako „země zaslíbená“. V době vlády prvního izraelského krále Saula

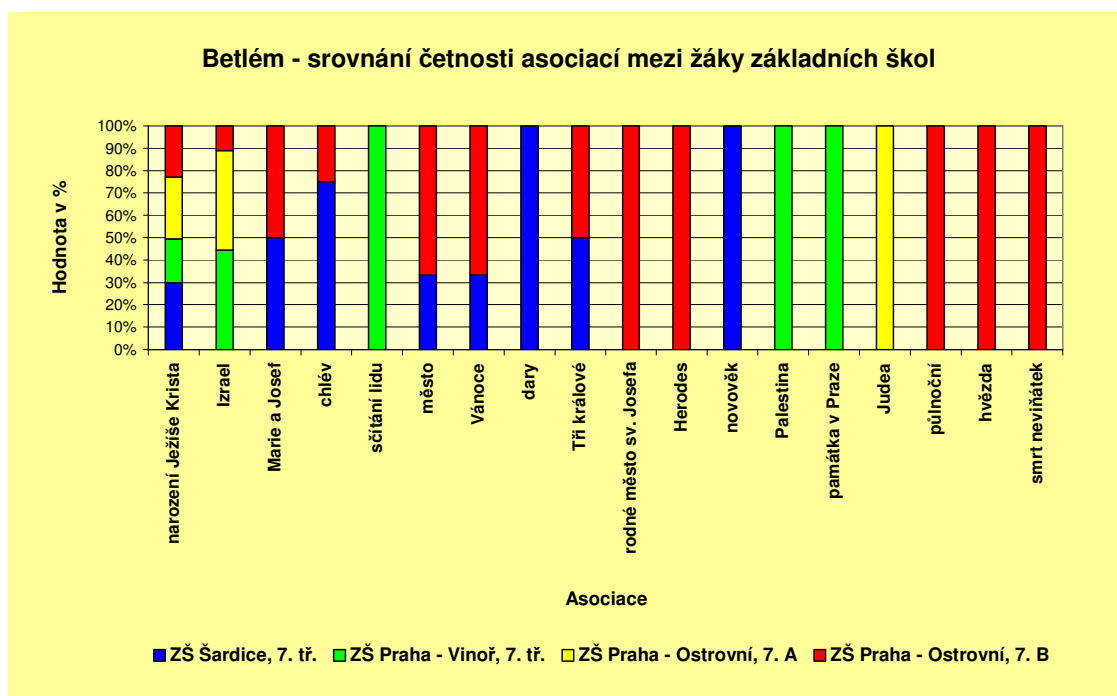
⁹⁶ Gn 12, 7: „I ukázal se Abramovi Hospodin a řekl: Tuto zemi dám tvému potomstvu. Proto tam Abram vybudoval oltář Hospodinu, který se mu ukázal.“

(kolem r. 1025 př. Kr.) došlo k obsazení Palestiny *Izraelem*.⁹⁷ Po rozdělení království se Palestinou označovala severní část Izraelského království. Palestina je od křesťanských dob označována jako „Svatá Země“ na památku toho, že zde žil Ježíš Kristus.⁹⁸

Za jedinou chybnou odpověď považujeme *novověk*, který s vánočním poselstvím a tématikou nijak logicky nesouvisí a není jí nijak motivován.

V případě *památky v Praze* se domníváme, že respondent svou odpovědí mínil Betlémskou kapli na Starém Městě založenou na konci 14. stol. Kaple měla být zázemím pro kazatele, kteří šířili „boží slovo“ v českém jazyce, z nichž tím nejslavnějším byl bezesporu Jan Hus.

Graf č. 4 – Asociace spojené se slovem Betlém

Podle grafu č. 4 lze horizonty největší a nejmenší kreativity rozdělit mezi žáky Základní školy sv. Voršily v Praze, kdy na pomyslném vrcholu stojí žáci 7. B a na nejnižším stupni žáci 7. A.

⁹⁷ Srov. 1 Sam 13, 19 – 14, 46

⁹⁸ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 583.

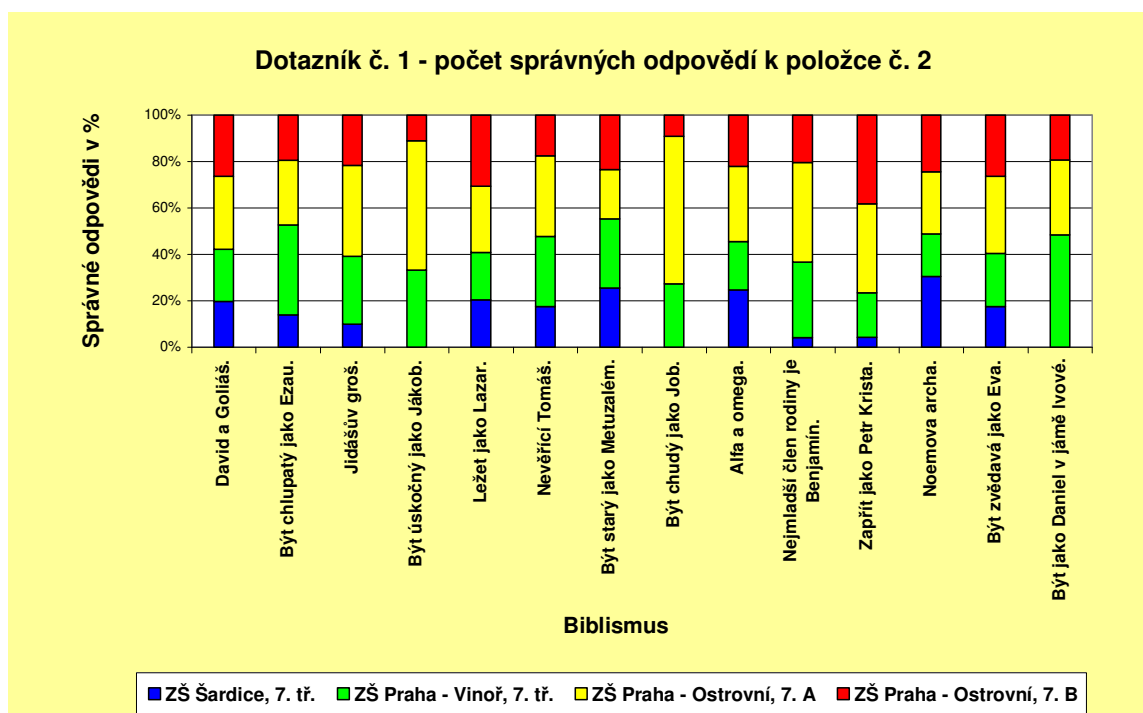
5.1.2 Komentář k položce č. 2 – vlastní jména

Položka č. 2 – *Které výrazy k sobě patří?* Poslední položkou dotazníku pro 7. ročník jsme zjišťovali úroveň znalostí biblických souvislostí se zvláštním zřetelem na vlastní jména. Sama spojení jsme vybírali tím způsobem, že první část blíže určovala okolnosti, vlastnosti a další důležité aspekty ze života a vyprávění o osobách, jejichž jména v druhé části doplňují frazeologismus do celistvosti (vyjma spojení *alfa a omega*, v němž se žádné proprium nevyskytuje). Výsledky výzkumu jsme zpracovali do tab. č. 5 a grafů č. 5, 6 a 7.

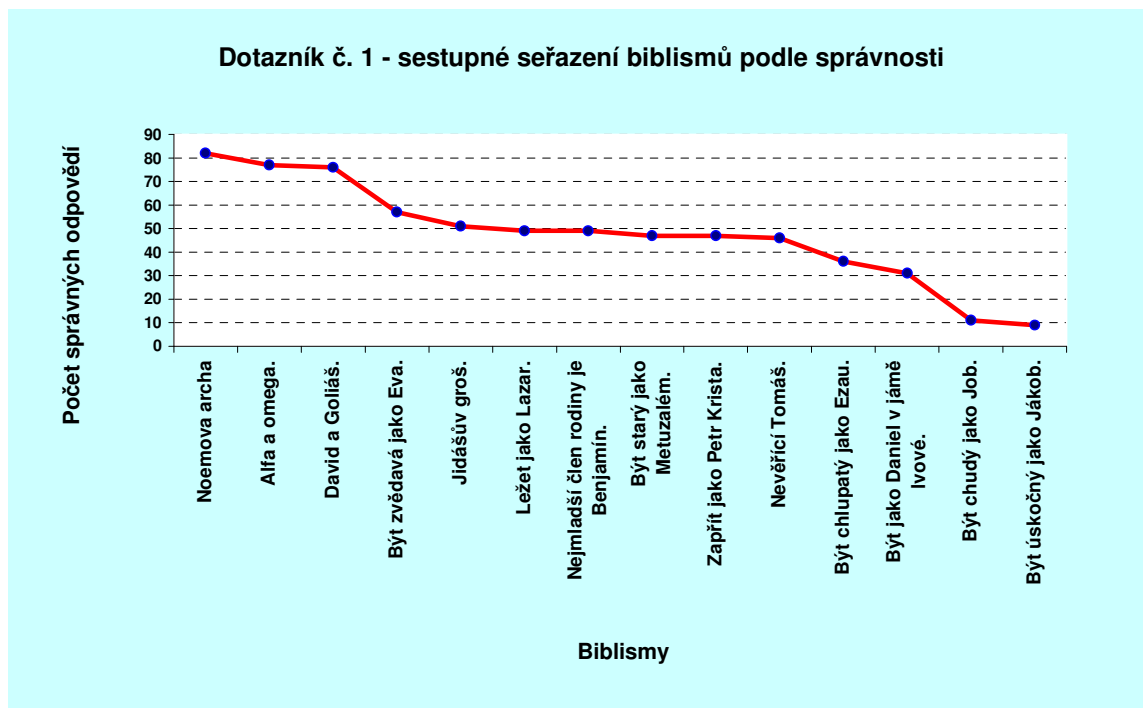
Tab. č. 5 – *Které výrazy k sobě patří?*

Dotazník č. 1 – Počet správných odpovědí k položce č. 2						
	Položka	ZŠ Šardice 7. tř.	ZŠ Praha Vinoř 7. tř.	ZŠ Praha Ostrovní 7. A	ZŠ Praha Ostrovní 7. B	Celkem
1.	Noemova archa	25	15	22	20	82
2.	David a Goliáš.	15	17	24	20	81
3.	Alfa a omega.	19	16	25	17	77
4.	Být zvědavá jako Eva.	10	13	19	15	57
5.	Jidášův groš.	5	15	20	11	51
6.	Ležet jako Lazar.	10	10	14	15	49
7.	Nejmladší člen rodiny je Benjámín.	2	16	21	10	49
8.	Být starý jako Metuzalém.	12	14	10	11	47
9.	Zapřít jako Petr Krista.	2	9	18	18	47
10.	Nevěřící Tomáš.	8	14	16	8	46
11.	Být chlupatý jako Ezau.	5	14	10	7	36
12.	Být jako Daniel v jámě lvové.	0	15	10	6	31
13.	Být chudý jako Job.	0	3	7	1	11
14.	Být úskočný jako Jákob.	0	3	5	1	9

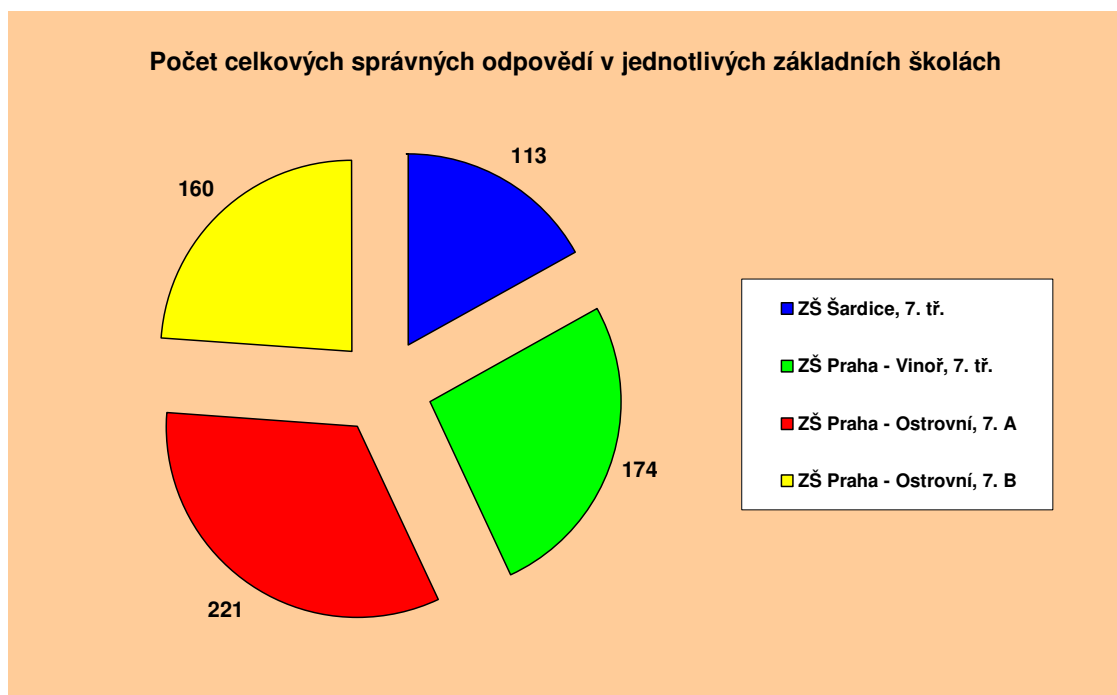
Graf č. 5 – Počet správných odpovědí k položce č. 2

Graf č. 6 – Sestupné seřazení biblistů podle správnosti

Graf č. 7 – Celkový počet správných odpovědí v jednotlivých základních školách

Tab. č. 5 jasně vypovídá o tom, že k neznámějším frazémům biblického původu patří *Noemova archa* (83 správných odpovědí), *alfa a omega* (77 správných odpovědí) a *David a Goliáš* (76 správných odpovědí). Naopak k těm méně častým, až téměř neznámým, řadíme *být úskočný jako Jákob* (9 správných odpovědí), *být chudý jako Job* (11 správných odpovědí) a *být jako Daniel v jámě lvové* (31 správných odpovědí). V grafu č. 6 jsme pro větší přehlednost sestupně seřadili biblismy podle počtu správných odpovědí. Zůstává otázkou, zda jsou za znalost spojení *alfa a omega* zodpovědní učitelé náboženské výchovy, popř. českého jazyka nebo matematiky.

Jak vypovídá graf č. 5, nejnižší počet správných odpovědí jsme zaznamenali u žáků ZŠ v Šardicích. V případě tří nejméně známých spojení (*být úskočný jako Jákob*, *být chudý jako Job*, *být jako Daniel v jámě lvové*) se dokonce jednalo o nulové hodnoty. Graf č. 7 znázorňuje podíl správných odpovědí v jednotlivých základní školách.

K VÝZNAMU JEDNOTLIVÝCH POLOŽEK

David a Goliáš (76 správných odpovědí)

Příběh o statečném mladíkovi Davidovi, který přemohl obra Goliáše, je obvykle velmi dobře znám. Vítězství důvtipu a Boží pomoci nad fyzickou silou se stalo častým

námětem nejen uměleckých děl, ale i motivací pro vznik pohádek o chrabřích rytířích a odvážných jinoších, kteří statečně bojují proti přesile.

Biblický David, což v překladu znamená „milovaný“, žil přibližně kolem r. 1000 př. Kr. Pocházel z pokolení Judy. Prorok Samuel jej pomazal za krále Izraele.⁹⁹ Po smrti krále Saula se David ujal vlády. Jeho životní osud poznamenalo smilstvo s Bat-šebou, jehož se dopustil, a vražda Urijáše, jejího manžela.¹⁰⁰ Po smrti Urijáše a po pokání, které Davida dovedlo k vlastnímu sebepoznání, pojal Bat-šebu za svou ženu. Z jejich lásky se narodil moudrý král Šalamoun, tj. pokojný, kterého prorok Nátan na Hospodinův příkaz pojmenoval Jedidjáš, tj. Hospodinův miláček.¹⁰¹

Goliáš v biblickém jazyce představuje nejen dvoumetrového až třímetrového¹⁰² filistínského bojovníka, ale také vyvrcholení izraelského zápasu s Palestinou a předznamenání konečného vítězství a jejího přemožení. Vyprávění vykazuje údaje, které naznačují částečnou historicitu doplněnou původně mýtickými prvky. Jméno Goliáš, hebrejsky *galjat*, je cizího původu, pravděpodobně řeckého, a je překládáno jako „kouzelník“ nebo „věštec“.¹⁰³

„Pelištejec se podíval, spatřil Davida a pohrdl jím, protože to byl mladíček, ryšavý, krásného vzhledu. Pelištejec na Davida pokřikoval: Copak jsem pes, že na mě jdeš s holí? A Pelištejec zlořečil Davidovi skrze své bohy. Pokřikoval na Davida: Pojď ke mně, ať vydám tvé tělo nebeskému ptactvu a polnímu zvířectvu. Ale David Pelištejci odpověděl: Ty jdeš proti mně mečem, kopím a oštěpem, já však jdu proti tobě ve jménu Hospodina zástupů, Boha izraelských řad, kterého jsi potupil. Ještě dnes mi tě Hospodin vydá do rukou. Když Pelištejec vykročil a přibližoval se k Davidovi, David rychle vyběhl z řady proti Pelištejci. David sáhl rukou do mošny, vzal odtud kámen a vymrštil jej z praku a zasáhl Pelištejce do čela. Kámen mu prorazil čelo a on se skácel tváří k zemi.“¹⁰⁴

Frazeologický obrat *být jako David a Goliáš* vyjadřuje antonymní vztah, tj. opak, protiklad, např. *hodný* oproti *zlý*. Střetnutí, v němž vítězí slabší nad silnějším,

⁹⁹ 1 Sam 16, 1-13

¹⁰⁰ 2 Sam 11, 1-12, 23

¹⁰¹ Srov. 2 Sam 12, 25

¹⁰² Srov. 1 Sam 17, 4

¹⁰³ Srov. *Výklady ke starému zákonu II*, s. 201-209.

¹⁰⁴ 1 Sam 17, 42-46. 48-49

označujeme jako *souboj (boj) Davida s Goliášem*. Muži, který oplývá velkou silou, můžeme složit poklonu přirovnáním *být silný jako Goliáš*.

Blízké znění slovesa *dávit* s biblickým jménem *David* zapříčinilo vznik rčení typu *chválit (volat, honit, vidět) Davida, s Davidem se práti, na Davida volat* ve smyslu *zvracet, vrhat*.¹⁰⁵

Být chlupatý jako Ezau (36 správných odpovědí)

Ezau, prvorozený syn praotce Izáka, syna Abraháмова, zvaný též Edom, tj. ryšavý, nebo Seír, tj. chlupatý, je považován za praotce Edomitů, později zaniklého národa. Z První knihy Mojžíšovy se o něm dovídáme, že byl otcem velmi milován pro své mužné vlastnosti.¹⁰⁶ Narodil se své matce Rebece jako první z dvojčat: „*Potom se naplnily dny, kdy měla родit. A hle, v jejím životě byla dvojčata. První vyšel celý červenohnědý a chlupatý jako kožíšek; toho pojmenovali Ezau.*“¹⁰⁷

Nadměrně chlupatého či zarostlého muže proto přirovnáváme k Ezauovi rčením *je chlupatý (zarostlý) jako Ezau*. Přirovnání *být zrzavej jako Ezau* opět ukazuje jasnou souvislost s biblickým textem.

Jidášův groš (51 správných odpovědí)

Evangelia hovoří o Jidáši Iškariotském jako o tom „*který se pak stal zrádцем*“.¹⁰⁸ Jidáš, muž z Kariot (hebr. *iš* znamená „muž“), byl jediný učedník Ježíše Krista z pokolení Judy. Jidáš, tak jako ostatní Židé, očekával příchod Mesiáše, Spasitele světa. Vzhledem k politické situaci v tehdejší Izraeli, který úpěl pod obléháním Římany, se židovská představa o spáse Hospodinem vyvoleného národa ubírala směrem k mesiáši vojevůdci, který Izrael vymaní z poroby utiskovatelů. Ježíš tato očekávání nenaplnil. Jidáš smutně proslul zradou Ježíše za 30 stříbrných a následnou sebevraždou ze zoufalství, kterou spáchal poté, co si uvědomil důsledky své nerozvážnosti.

Pokud někdo *smydí Jidášem* nebo *mu z očí Jidáš kouká*, je falešný a proradný. *Uhodí-li někoho Jidáš váčkem*, stane se z něj lakomec. Za zradu ze ziskuchtivosti se

¹⁰⁵ Srov. OUŘEDNÍK, P. *Aniž jest co nového pod sluncem*, s. 48. STEPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie*, s. 27. ZAORÁLEK, J. *Lidová rčení*, s. 40.

¹⁰⁶ Srov. Gn 25, 21–34; 33, 4.

¹⁰⁷ Gn 25, 24–25

¹⁰⁸ Srov. Mt 10, 4; Mk 3, 19; Lk 6, 16

platí *Jidášovým grošem, jidášskou mzdou a odměnou*. Naopak o člověku upřímném a štědrém můžeme prohlásit, že *nekousal Jidáše v koleno*.¹⁰⁹

Být úskočný jako Jákob (9 správných odpovědí)

Podle První knihy Mojžíšovy se Jákob narodil jako druhý v pořadí svým rodičům Izákovi a Rebece. Na rozdíl od svého bratra Ezaua, který se „*stal mužem znalým lovu*“¹¹⁰, byl Jákob „*muž bezúhonný a sídlil ve stanech*“.¹¹¹ V biblických textech se pro demonstraci Boží moci často objevuje příběh zázračného otěhotnění. Četné potomstvo se považovalo za největší Boží požehnání. S Jákobem tomu nebylo jinak: „*Izák prosil Hospodina za svou ženu, protože byla neplodná. Hospodin jeho prosby přijal, a jeho žena otěhotněla*.“¹¹²

Jákob dostal své jméno podle toho, jakým způsobem přišel na svět. Při porodu totiž *držel bratra za patu*, jako by chtěl Ezaua zadržet a sám se stát prvorozeným. „*Prvorozený syn měl v Izraeli mimořádné postavení. Věřilo se, že je prvotina otcovy síly a mužství a že tedy zdědil jeho nejlepší vlastnosti. Po otcově smrti mu patřil dvojnásobný dědický podíl*.“¹¹³ Ezau svých práv a povinností prvorozeného příliš nedbal, čímž se dokazuje, že nejstarší syn nemusí být vhodným nositelem otcova požehnání.

Jednoho dne se vrací Ezau unavený a hladový z lovu a zastihne Jákoba s připraveným jídlem. Jákob využije Ezauovy touhy něco pojíst a lstí jej připraví o prvorozenství: „*Jákob však řekl: Prodej mi dnes své prvorozenství! Ezau na to odvětil: Stejně mám blízko k smrti, k čemu je mi prvorozenství! Jákob řekl: Odpřísáhni mi to dnes. A on mu to odpřísáhl, a tak své prvorozenství prodal Jákobovi*.“¹¹⁴ Kromě prvorozenství Jákob Ezaua připravil také o otcovo požehnání, v němž šlo hlavně o odkázání duchovních hodnot rodiny. Izák v pokročilém věku oslepl. Jeho slepoty využila Rebeka, manželka Izákova, která chtěla to nejlepší pro svého oblíbeného syna Jákoba. Navrhuje Jákobovi způsob, jak obelstít starého otce. Sama přes Jákobovu obavu a výstrahu připravuje oblíbené jídlo, které bylo součástí obřadu požehnání, obléká Jákoba do kůží a přijímá odpovědnost za případné zlořečení, které by znamenalo vyloučení z rodiny. Izák lest neprohlédne a skutečně žehná Jákobovi. Ezau je zděšen

¹⁰⁹ Srov. ZAORÁLEK, J. *Lidová rčení*, s. 116. OUŘEDNÍK, P. *Aniž jest co nového pod sluncem*, s. 65.

¹¹⁰ Gn 25, 27

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Gn 25, 21

¹¹³ *Výklady ke starému zákonu I*, s. 121.

¹¹⁴ Gn 25, 31 - 33

jednáním svého bratra a své matky. Rozhorlí se a ukládá Jákobovi o život. Označí ho za úskočného a lstivého: „Ezau řekl: *Právem dostal jméno Jákob (to je Úskočný). Už dvakrát se mnou jednal úskočně. Připravil mě o mé prvorozenství a nyní i o požehnání.*“¹¹⁵ Jákob proto prchá ke svému strýci Lábanovi. Po čtrnácti letech služby získá za manželky jeho dcery Leu a Ráchel a připravuje se na setkání se svým bratrem Ezauem. Vrcholem této přípravy je Jákobův zápas s Bohem, který připomíná Ježíšův zápas v Getsemanské zahradě odehrávající se v temnotě, o samotě a s bolestí, ale věrně. Jákob v zápase obstává a stává se z něj nový člověk. Tato změna smýšlení a nalezení nové identity je stvrzena novým jménem: „*Nebudou tě už jmenovat Jákob (to je Úskočný), nýbrž Izrael (to je Zápasí Bůh), neboť jsi jako kníže zápasil s Bohem i s lidmi a obstáls.*“¹¹⁶ Jákob se před Ezauem pokoří a oba bratři se smíří. Jákob zplodil dvanáct synů, kteří se stali praotci dvanácti izraelských kmenů.

Přirovnání *být úskočný jako Jákob* poukazuje na Jákobovu povahu před osudným, uzdravujícím a proměňujícím zápasem s Hospodinem.

Ležet jako Lazar (49 správných odpovědí)

Ležíme-li jako Lazar, jsme bezmocní a bezvládní. Nový zákon popisuje dva Lazary, jeden z nich zemřel a druhý trpěl malomocenstvím. Vzkříšení Lazara evangelista Jan¹¹⁷ líčí jako zázrak, proto o zázračně uzdraveném prohlašujeme, že *vstal z hrobu (z mrtvých) jako Lazar*. S Lazarovým zmrtvýchvstáním souvisí rčení *srdět jako Lazar* ve smyslu protivně zapáchat. Lazar byl už několik dní pohřben v jeskyni a jeho tělo se rozkládalo. V Lukášovu evangeliu se nachází podobenství o boháči a Lazarovi¹¹⁸, jehož poselství spočívá v tom, že po smrti každý dostane spravedlivou odměnu: chudák se bude radovat a lhostejný boháč plakat. Osud malomocného a chudého Lazara motivoval frazémy *lazarit* (být nemocný), *lazaret* (špitál pro malomocné), *lazaron* (chudás, žebrák) a *lazaronství* (chudoba).¹¹⁹

¹¹⁵ Gn 27, 36

¹¹⁶ Gn 32, 29

¹¹⁷ Jan 11, 1 - 44

¹¹⁸ Lk 16, 19 - 31

¹¹⁹ Srov. OUŘEDNÍK, P. *Aniž jest co nového pod sluncem*, s. 113. ZAORÁLEK, J. *Lidová rčení*, s. 116.

Nevěřící Tomáš (46 správných odpovědí)

Tomáš patřil ke dvanácti učedníkům, které si Ježíš vyvolil. Jméno, které v překladu z aramejštiny znamená *dvojče* nebo *blíženec*, vypovídá o tom, že měl sestru nebo bratra narozenou současně s ním.

Ježíš se po svém zmrtvýchvstání zjevil učedníkům, avšak právě Tomáš s nimi v té době nebyl. Když mu ostatní učedníci vyprávěli radostnou zvěst o tom, že viděli živého Ježíše, odpověděl jim: „*Dokud neuvidím na jeho rukou stopy po hřebecích a dokud nevložit do nich svůj prst a svou ruku do rány v jeho boku, neuvěřím.*“¹²⁰

Když nedůvěřujeme cizí zkušenosti, ačkoli nám nic zásadního nebrání, chováme se jako *nevěřící Tomáši* a stejně jako on si přejeme *vložit prst do rány* a přesvědčit se osobně.

Být starý jako Metuzalém (47 správných odpovědí)

Metuzalém, nejstarší postava Písma sv., se podle První knihy Mojžíšovy dožil devíti set šedesáti devíti let,¹²¹ proto přirovnání *být starý jako Metuzalém* užíváme ve spojení s velmi starými věcmi či s osobami, které se dožily požehnaného věku.

Být chudý jako Job (11 správných odpovědí)

Ve Starém zákoně se nachází kniha nesoucí stejnojmenný název jako její hlavní protagonista – Job, která se zabývá problémem utrpení nevinného. Kniha vznikla mezi 5. a 3. stol. př. Kr. Děj se odehrává na dvou rovinách: na zemi, kde je představena idylická situace, a v nebeském prostoru, v němž je satanem zpochybněna Jobova věrnost a dokonalost. Job je vystaven dvěma zkouškám. V první ztratí veškeré jmění a blízké, v druhé se ocitá na pokraji smrti. Job prožívá nesnesitelné utrpení, které dojde tak daleko, že proklíná den svého zrození a noc svého početí. V nejtěžší krizi je pokoušen svou vlastní ženou, aby se zřekl Hospodina. Job ji však neposlechne a vytrvá ve víře v Hospodina.¹²²

Lidé, kteří oplývají boží trpělivostí, jsou *trpěliví jako Job*. Ten, kdo ztratí vše, na čem mu záleželo, je *chudý jako Job*. V životě každého z nás se může objevit *Jobova zkouška* (*zkoušet, zakoušet jako Job*). Příklad Jobova života obohatil českou slovní zásobu o mnohé výrazy a rčení. *Jobova zvěst* nebo *zpráva, jobovka* není nijak příjemná ani

¹²⁰ Jan 20, 25

¹²¹ Gn 5, 27

¹²² Srov. VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*, s. 70.

šťastná. K méně častým frazémům patří *být nešťastný jako Job* (velmi nešťastný), *tápat ve tmách*, *neštěstí nechodí nikdy samo*, *chodit jako u Jobů* apod.¹²³

Alfa a omega (77 správných odpovědí)

„*Já jsem Alfa a Omega, praví Pán Bůh, ten, který jest a který byl a který přichází, Všemohoucí.*“¹²⁴ Alfa a omega jsou první a poslední písmena řecké abecedy, která se stávají symbolem Všeobsáhlého, který stvořil nebe a zemi, a tím i prostor a čas, které podmiňují existenci začátku a konce. Podle sv. Jana přejde konec časů do nového začátku, aniž by konec nastal, neboť Bůh ve své všemohoucnosti může stanovit a zrušit začátek i konec a stvořit „*nové nebe a novou zemi*“¹²⁵, které budou identické s Boží věčností: „*Já jsem Alfa a Omega, první i poslední, počátek i konec.*“¹²⁶

Nejmladší člen rodiny je Benjamín (49 správných odpovědí)

Benjamín, z hebr. Ben-jamin, tj. *syn pravice (štěstí)*, se narodil Ráchel, jako nejmladší syn Jákobův - Izraelův.¹²⁷ Za *benjamína* nebo *benjamínka* na základě biblického podkladu označujeme nejmladšího člena rodiny i společenské skupiny.

Zapřít jako Petr Krista (47 správných odpovědí)

Petr, jeden z dvanácti učedníků Ježíše Krista, měl mezi ostatními apoštoly zvláštní postavení. Evangelijní námět, který se odráží ve rčení *zapřít jako Petr Krista*, tj. ze strachu nebo zbabělosti, je čerpán z velikonočních událostí. Po Poslední večeři, již slavil Ježíš se svými vyvolenými, se všichni ubírali do Getsemanské zahrady. Cestou Ježíš předpověděl, že se od něj všichni odvrátí. Petr ve svém rozhořčení nad Ježíšovými tvrdými slovy prohlásil, že by se nikdy neodvrátil, načež Ježíš reagoval proroctvím o trojím zapření, které se ještě té noci naplnilo: „*Tu se Petr rozpomněl na slova, která mu Ježíš řekl: Dříve než kohout zakokrhá, třikrát mě zapřeš.*“¹²⁸

Noemova archa (82 správných odpovědí)

Praotec Noe žil v době téměř všeobecného odpadnutí od Boha, které mělo za následek Boží rozhodnutí zničit lidské pokolení. Noe je prezentován jako „*muž*

¹²³ Srov. OUŘEDNÍK, P. *Aniž jest co nového pod sluncem*, s. 88–92.

¹²⁴ Zj 1, 8

¹²⁵ Zj 21, 1

¹²⁶ Zj 22, 13

¹²⁷ Srov. Gn 35, 16 - 19

¹²⁸ Mt 26, 75

spravedlivý a bezúhonný ve svém pokolení, chodící ustavičně s Bohem.“¹²⁹ Bůh pověřil Noema stavbou archy, která symbolizovala Boží péči a spásu. Noe budoval archu po mnoho let. Poté se nalodil se svou rodinou a párem od každého druhu zvířat. Hospodin na zem uvalil potopu, která smetla všechn hřích. Po 190 dnech¹³⁰ archa přistála na vrcholu hory Ararat. Noe se tak po Adamovi stal druhým praotcem lidského pokolení.

Být zvědavá jako Eva (57 správných odpovědí)

Starozákonní Eva, z hebr. Chavvá, tj. *život dávající*, „*matka všech živých*“¹³¹ a první žena, byla Hospodinem stvořena jako protějšek člověka – Adama. Evino stvoření z Adamova žebra symbolizuje rovnost mezi mužem a ženou. První manželé spolu žili v rajské zahradě až do doby, kdy harmonii života poskvnil prvotní hřích, který spočíval v neuposlechnutí Božího příkazu. Had, který v biblické mluvě označuje ďábla, svedl Evu, aby přestoupila Boží zákon. Zahrávání si s pokušením lze snadno zaměnit za zvědavost.

Být jako Daniel v jámě lvové (31 správných odpovědí)

Prorok Daniel patří ke čtyřem velkým starozákonním prorokům. Jméno vypovídá o tom, komu jeho nositel ve skutečnosti podléhá a komu se zodpovídá „*můj soudce je Bůh*“. Daniel byl pro odmítnutí klanět se králi jako bohu udán a svržen do lví jámy. Hospodin seslal anděla, aby lvům zavřel ústa. Když král Darjaveš viděl, že lvi prorokovi neublížili, nechal jej z jámy vytáhnout a udavače potrestal způsobem, který byl původně přichystán pro Daniela.

Vyprávění o obviněném a posléze i nespravedlivě odsouzeném dalo vzniknout rčením *ocitnout se v jámě lvové* (na nebezpečném místě, v bezvýhodné situaci), *udělat Daniela* (podvést vyhlédnutou oběť) a *přivést (připravit) někoho do jámy* (přivést do hrobu, k smrti).

5.1.3 Závěr k Dotazníku č. 1

Srovnávali jsme rozsah znalostí biblického místopisu a vlastních jmen studentů základních škol. Studenti základních škol v Praze potvrdili náš předpoklad, že žáci

¹²⁹ Gn 6, 9

¹³⁰ Gn 7, 12. 24: „*Nad zemí se strhl lijavec a trval čtyřicet dní a čtyřicet nocí. Mohutně stály vody na zemi po sto padesát dnů.*“

¹³¹ Gn 3, 20

základních škol ve větších městech mají širší okruh vědomostí než žáci základních škol na vesnicích. V několika případech jsme byli velmi překvapeni „nepředvídatelnými“ znalostmi u žáků bez náboženské výchovy, např. *Babylónské zajetí* u studentů ZŠ v Praze–Vinoři.

Dotazník pro sedmý ročník tvoří Přílohu č. 1

5.2 Dotazník číslo 2

V Dotazníku č. 2, který vyplňovali žáci devátého ročníku, jsme se zabývali znalostí větných frazeologismů biblického původu. Dotazník jsme zařadili jako Přílohu č. 2.

5.2.1 Komentář

Respondenti měli vysvětlit význam uvedených frazeologismů jedním slovem nebo větou, na závěr se pokusili o umělecké ztvárnění. Grafická vyjádření měla bohužel velmi slabou úroveň, proto jsme se rozhodli nezařazovat je mezi přílohy.

OPATROVAT JAKO OKO V HLAVĚ

Bohem vyvolený Mojžíš vyvedl utiskovaný židovský národ z poroby Egypta a stal se jeho vůdcem při putování pouští do Země zaslíbené. Pět knih Mojžíšových (Pentateuch) bylo donedávna prisuzováno právě osobě Mojžíše. Novodobá biblická kritika však jeho autorství zpochybnila.¹³² Pravděpodobně se jedná o pseudoepigrafy, které využívají Mojžíšovy autority, jíž chtějí navodit dojem autenticity.

Starozákonní kniha Deuteronomium (Pátá kniha Mojžíšova), v českém překladu „Druhý Zákon“, představuje shrnutí předchozích událostí, zkušeností, zkoušek a nadějí Izraele, v nichž nejdůležitější úlohu zaujímá Bůh.

Od 32. kapitoly Deuteronomia je líčeno Mojžíšovo loučení s životem, chvála Bohu, poslední pokyny a požehnání. Mojžíšova píseň, která se výrazně svým slovníkem liší od ostatních částí Dt, vykazuje rysy podobné poezii. Píseň po vstupním slově chválí Hospodinovu dokonalost a Jeho spasitelné skutky, následuje odpadnutí Izraele, které

¹³² Srov. RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny*, s. 211.

vyvolalo Boží hněv, jenž povede k soudu a trestu. Nakonec se však Hospodin na Izraelem slitovává, znovu se ho ujímá a vyzývá k jásothu. V Dt 32, 8 - 12 čteme:

„Když Nejvyšší přiděloval pronárodům dědictví, když rozsazoval lidské syny, stanovil hranice kdejakého lidu podle počtu synů Izraele. Hospodinovým podílem je jeho lid, vyměřeným dílem jeho dědictví je Jákob. Našel ho v zemi divokých pouští, v pustotě kvílících pustin, zahrnul ho svou péčí, chránil ho jako zřítelnici oka. Jako bdí orel nad svým hnízdem a nad svými mláďaty se vznáší, svá křídla rozprostírá, své mládě bere a na své peruti je nosí, tak Hospodin sám ho vedl, žádný cizí bůh s ním nebyl.“

Starozákonní exegeze v textu spatřuje svědectví: „Vše, co vykonal Bůh v minulých dobách, je příslibem pro budoucnost.“¹³³ Hospodin nachází svůj lid na poušti, místě vyznačujícím se nebezpečím, ale i obrácením, změnou smýšlení. Izrael se tak stává předmětem nezasloužené, mimořádné a láskyplné Boží péče.

Osoby či předměty, jež zahrnujeme jedinečnou starostlivostí, proto na základě biblického svědectví Boží lásky k Izraeli *opatrojeme jako oko v hlavě* či *jako zřítelnici oka*.¹³⁴

Tab. č. 6 – *Opatrovat jako oko v hlavě*

Opatrovat jako oko v hlavě						
	asociace	ZŠ Šardice 9. tř.	ZŠ Praha Vinoř 9. tř.	ZŠ Praha Ostrovní 9. A	ZŠ Praha Ostrovní 9. B	celkem
1.	starat se pečlivě, hlídat	21	8	4	9	42
2.	dávat si na něco pozor	1	1	14	6	22
3.	dbát o něco	0	10	3	4	17
4.	chránit	0	1	3	1	5
5.	být opatrný	2	0	0	0	2
6.	neztratit	2	0	0	0	2
7.	nedat na něco dopustit	2	0	0	0	2

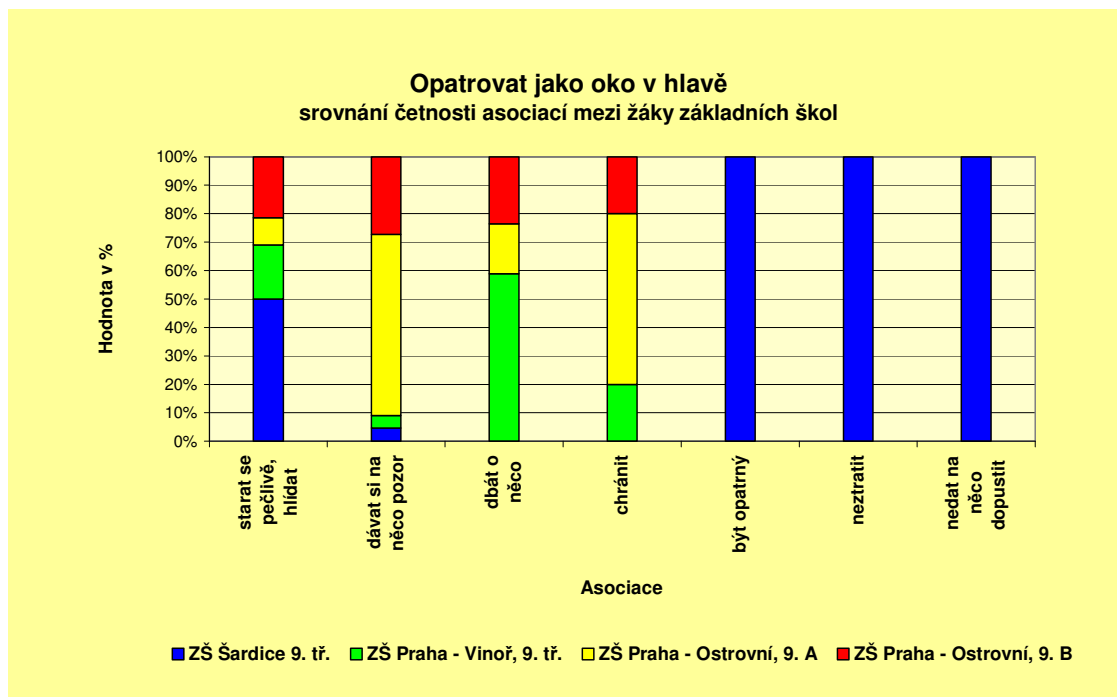
Respondenti k vyjádření významu frazeologismu (přirovnání) „*opatrovat jako oko v hlavě*“ uvedli celkem sedm odpovědí, jež lze všechny klasifikovat jako správné (viz tab. č. 1). Z celkového počtu 92 jsme ve 42 případech zaznamenali význam *starat se*

¹³³ Výklady ke Starému zákonu I, s. 577.

¹³⁴ Srov. OUŘEDNÍK, P. *Aniž jest co nového pod sluncem*, s. 143.

pečlivě, hlídat, ve 22 případech dávat si na něco pozor, 17 odpovědí obsahovalo dbát o něco, 5 odpovědí chránit a třikrát po dvou odpovědích být opatrný, neztratit a nedat na něco dopustit.

Graf č. 8 – Opatrovat jako oko v hlavě

VZÍT POD SVÁ KŘÍDLA

Křídla dávají svému nositeli možnost a výsadu vznášet se nad zemí, nad krásou stvoření, a proto se křídla stala symbolem nadpozemského.¹³⁵ Transcendentní Bůh, který zcela převyšuje celé stvoření, sesílá světu svou slitovnou lásku a péči, již svatopisci připodobňují ke křídům či k perutím křídel.

„Ochraňuj mě jako zřítelnici oka, skryj mě ve stínu svých křídel“.¹³⁶ Prosba o Boží ochranu a lásku je častým výkřikem v biblických žalmech: do stínu Hospodinových křídel se člověk utíká a nalézá zde skrýš,¹³⁷ ve stínu křídel plesá.¹³⁸ V Novém zákoně se obrazu křídel užívá jako místa, v němž se shromažďuje společenství, a tvoří tak jednotu.¹³⁹

¹³⁵ Srov. LURKER, M.. *Slovník biblických obrazů a symbolů*, s. 120.

¹³⁶ Ž 17, 8

¹³⁷ srov. Ž 36, 8; 61, 5; 91, 4

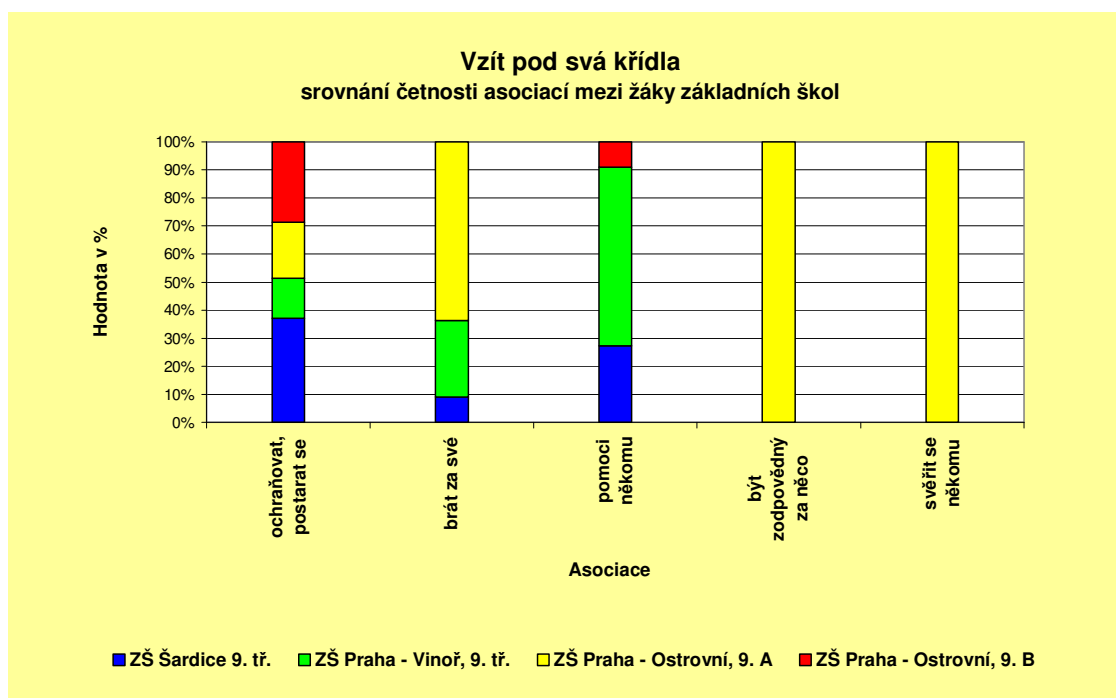
¹³⁸ srov. Ž 63, 8

¹³⁹ Srov. Mt 23, 37: „Jeruzaléme, Jeruzaléme, který zabíjíš proroky a kamenuješ ty, kdo byli k tobě posláni; kolikrát jsem chtěl shromáždit tvé děti, tak jako kvočna shromažďuje kuřátka pod svá křídla, a nechtěli jste!“; Lk 13, 34

Tab. č. 7 – Vzít pod svá křídla

Vzít pod svá křídla					
asociace	ZŠ Šardice 9. tř.	ZŠ Praha Vinoř 9. tř.	ZŠ Praha Ostrovň 9. A	ZŠ Praha Ostrovň 9. B	celkem
1. ochraňovat, postarat se	26	10	14	20	60
2. brát za své	1	3	7	0	11
3. pomoci někomu	3	7	0	1	11
4. být zodpovědný za něco	0	0	1	0	1
5. svěřit se někomu	0	0	1	0	1

Graf č. 9 – Vzít pod svá křídla

Jak vypovídá tab. č. 7, získali jsme pět různých výrazů, v nichž s nejvyšším počtem odpovědí (60) vyniká *ochraňovat, postarat se*. Bereme-li tedy někoho *pod svá křídla* nebo *se pod něčí křídla utíkáme*, především se snažíme docílit ochrany nebo ji poskytnout.¹⁴⁰ Z grafu č. 9 je zřejmé, že nejvíce rozličných asociací uvedli žáci 9. A Základní školy sv. Voršily.

¹⁴⁰ Srov. ZAORÁLEK, J. *Lidová rčení*, s. 162.

VĚDĚT, ODKUD VÍTR VANE

Evangelista Jan jako jediný popisuje rozhovor Ježíše s Nikodémem. Nikodém byl farizej, na něhož velmi pozitivně zapůsobily Ježíšovy zázraky. Hlavním tématem rozhovoru je spása člověka. Ježíš zdůrazňuje lidskou neschopnost spasit sebe sama. Podmínkou k vejítí do Božího království je znovunarození „z vody a z Ducha“¹⁴¹. V dialogu se dále hovoří o dvou protikladných principech, „jimiž je zcela určována a tvořena podstata každého člověka, jeho bytí a jednání“¹⁴²: tělo a Duch.¹⁴³ Tělo v Janově evangeliu však není chápáno jako původce tělesných hříchů a slabostí, ale jako nevěřící člověk. Vůči tělu stojí Duch, který dává člověku novou podstatu – tak tajuplnou, jako je neznámé a nepochopitelné, odkud vítr přichází a kam směřuje: „Vítr vane, kam chce, jeho zvuk slyšíš, ale nevíš, odkud přichází a kam směřuje.“¹⁴⁴ Slovo „vítr“ musíme chápat jako slovní hříčku. Řeckému „pneuma“ i hebrejskému „ruách“ odpovídá nejen české „vítr“, ale i „duch“ a „dech“.¹⁴⁵

Tab. č. 8 – Vědět, odkud vítr vane

Vědět, odkud vítr vane						
	asociace	ZŠ Šardice 9. tř.	ZŠ Praha Vinoř 9. tř.	ZŠ Praha Ostrovní 9. A	ZŠ Praha Ostrovní 9. B	celkem
1.	znát původce situace	21	13	13	12	59
2.	vědět, o co se jedná	0	0	8	0	8
3.	někdo něčemu rozumí	3	0	0	3	6
4.	znát viníka	0	4	0	0	4
5.	dovědět se pravdu	1	1	1	0	3
6.	vědět, jakým směrem jít	1	0	1	0	2
7.	někdo něco potřebuje	0	2	0	0	2
8.	něco tušit	0	0	0	2	2
9.	být si jistý	0	0	0	1	1
10.	moudrost	0	0	0	1	1
11.	z jihu	1	0	0	0	1

Biblický výrok o větru a jeho vanutí symbolizuje lidskou maličkost a nedokonalost. V české mluvě je význam frazeologismu „vědět (cítit), odkud vítr věje (fouká, duje)“ vysvětlován v pozitivním slova smyslu, tj. že známe příčinu té či oné věci.

¹⁴¹ Srov. Jan 3, 5

¹⁴² PORSCH, F. *Evangelium sv. Jana*, s. 36.

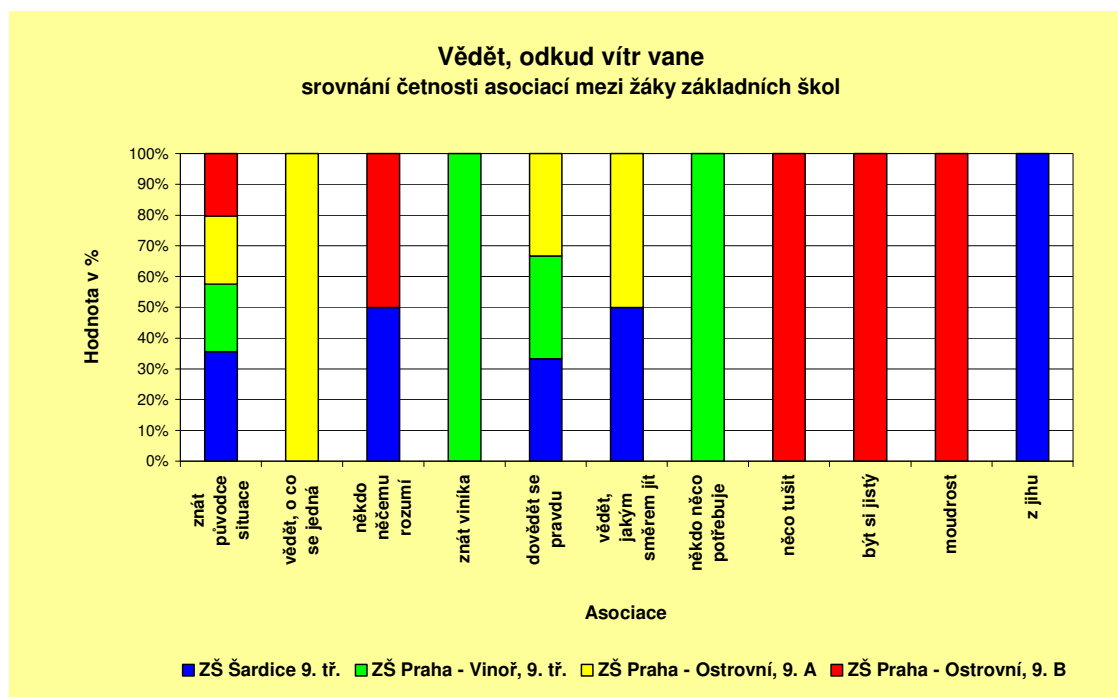
¹⁴³ Jan 3, 6: „Co se narodilo z těla, je tělo, co se narodilo z Ducha, je duch.“

¹⁴⁴ Jan 3, 8

¹⁴⁵ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 131.

Někteří respondenti by užitím uvedeného rčení popisovali případy, kdy by *znali původce situace* nebo by *věděli, o co se jedná*, jiní by *znali viníka*, *rozuměli by situaci* nebo by se *dověděli pravdu* a *směr své cesty*. V ostatních případech by takto vyjádřili určitou *potřebu*, *tušení*, *moudrost* či *jistotu*. Jeden z respondentů se dokonce pokusil o přímé určení směru vanutí větru – *z jihu* (viz tab. č. 8 a graf č. 10).

Graf č. 10 – Vědět, odkud vítr vane

MÍT SRDCE Z KAMENE

Jedním ze čtyř velkých proroků je Ezechiel, jehož působení datujeme kolem 6. století př. Kr. Stejnojmenná kniha, jež se nachází ve Starém zákoně, měla velký vliv na novozákonní Zjevení sv. Jana a na židovský mysticismus.¹⁴⁶ Ezechiel hlásá určitou novost ve vztahu k Bohu, která se projevuje v zásadní proměně srdce a ducha: „*A dám vám nové srdce a do nitra vám vložím nového ducha. Odstráním z vašeho těla srdce kamenné a dám vám srdce z masa. Vložím vám do nitra svého ducha.*“¹⁴⁷

U čtvrté položky jsme získali 10 různých výrazů (tab. č. 9 a graf č. 11). Z celkového počtu 94 jsme 49 odpovědí (52 %) přiřadili k významu „*být bezcitný*“. Poté následovaly asociace *být bezohledný*, *lhostejný* a *být krutý*. Projev člověka s kamenným srdcem

¹⁴⁶ Srov. VLKOVÁ, G. Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona, s. 36.

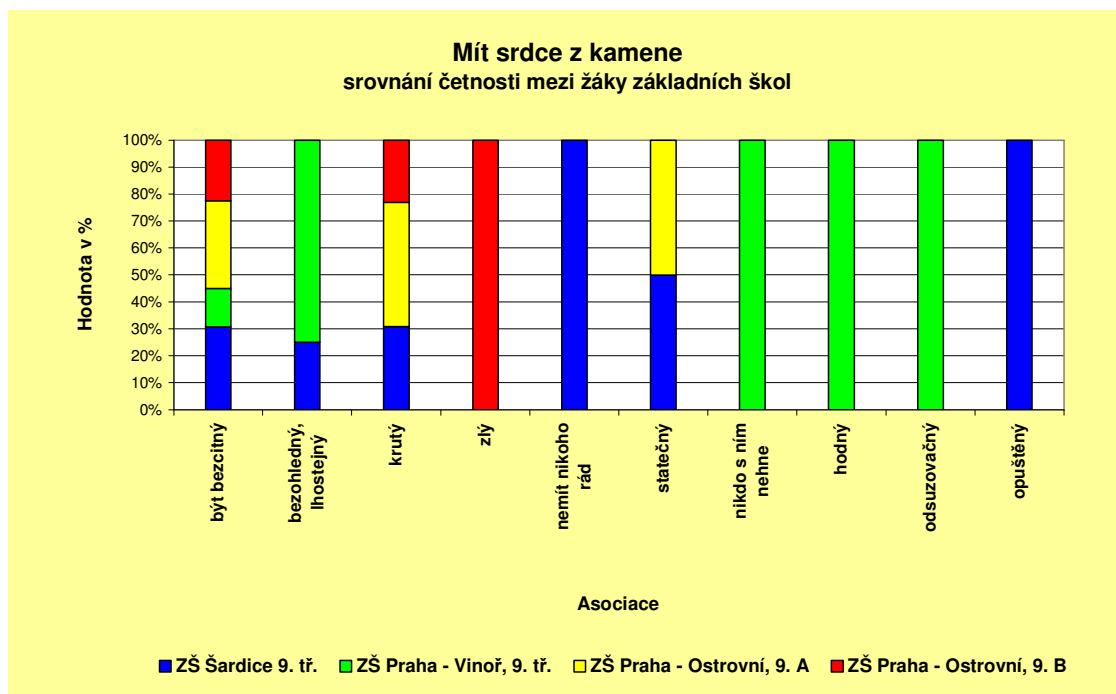
¹⁴⁷ Ez 36, 26-27

snadno poznáme: je *zlý* a *odsuzovačný*, *nemá nikoho rád*, a proto se může cítit *opuštěný*.
Lze jen těžko posoudit, proč respondenti užíli asociace jako *statečný* a *hodný*.

Tab. č. 9 – Mít srdce z kamene

Mít srdce z kamene						
	asociace	ZŠ Šardice 9. tř.	ZŠ Praha Vinoř 9. tř.	ZŠ Praha Ostrovni 9. A	ZŠ Praha Ostrovni 9. B	celkem
1.	být bezcitný	15	7	16	11	49
2.	bezohledný, lhostejný	4	12	0	0	16
3.	krutý	4	0	6	3	13
4.	zlý	0	0	0	7	7
5.	nemít nikoho rád	3	0	0	0	3
6.	statečný	1	0	1	0	2
7.	nikdo s ním nehne	0	1	0	0	1
8.	hodný	0	1	0	0	1
9.	odsuzovačný	0	1	0	0	1
10.	opuštěný	1	0	0	0	1

Graf č. 11 – Mít srdce z kamene

ČEKAT JAKO NA BOŽÍ SMILOVÁNÍ

„Což Bůh zapomněl na smilování? V hněvu uzavřel zdroj svého slitování?“¹⁴⁸ Tímto veršem završuje autor žalmu svůj nářek nad tím, že nepoznává Boží milosrdenství. Žalm začíná vylíčením úzkosti a pokusů, jak dosáhnout vyslyšení od Hospodina. Když vrcholí žalmistovo trápení a zdá se, že Bůh jedná bez milosrdenství, otevírá se nové východisko: rozpomínání se na překvapivé Boží skutky. Text je výrazem jistoty, že je Hospodin za každé, byť té sebebolestnější, situace s námi.¹⁴⁹

Tab. č. 10 – Čekat jako na Boží smilování

Čekat jako na Boží smilování						
	asociace	ZŠ Šardice 9. tř.	ZŠ Praha Vinoř 9. tř.	ZŠ Praha Ostrovní 9. A	ZŠ Praha Ostrovní 9. B	celkem
1.	čeká na změnu (zázrak)	7	6	5	2	20
2.	čeká na něco	1	5	4	0	10
3.	čeká na odpuštění	6	1	1	0	8
4.	čekat dlouho	0	0	3	4	7
5.	zoufalé nicnedělání	0	0	5	2	7
6.	čekat netrpělivě	0	5	1	0	6
7.	čekat trpělivě	0	0	0	4	4
8.	neřeší problémy	4	0	0	0	4
9.	čeká na pomoc	2	0	0	2	4
10.	už mu nelze odpustit	3	0	0	0	3
11.	dělat ze sebe chudáka	0	3	0	0	3
12.	čeká nadějně	2	0	0	0	2
13.	čekat zbytečně	0	0	2	0	2
14.	strach z pravdy	1	0	0	0	1
15.	svěřit se Bohu	0	0	1	0	1
16.	těšit se na něco	0	0	0	1	1
17.	čeká až se něco podaří	1	0	0	0	1

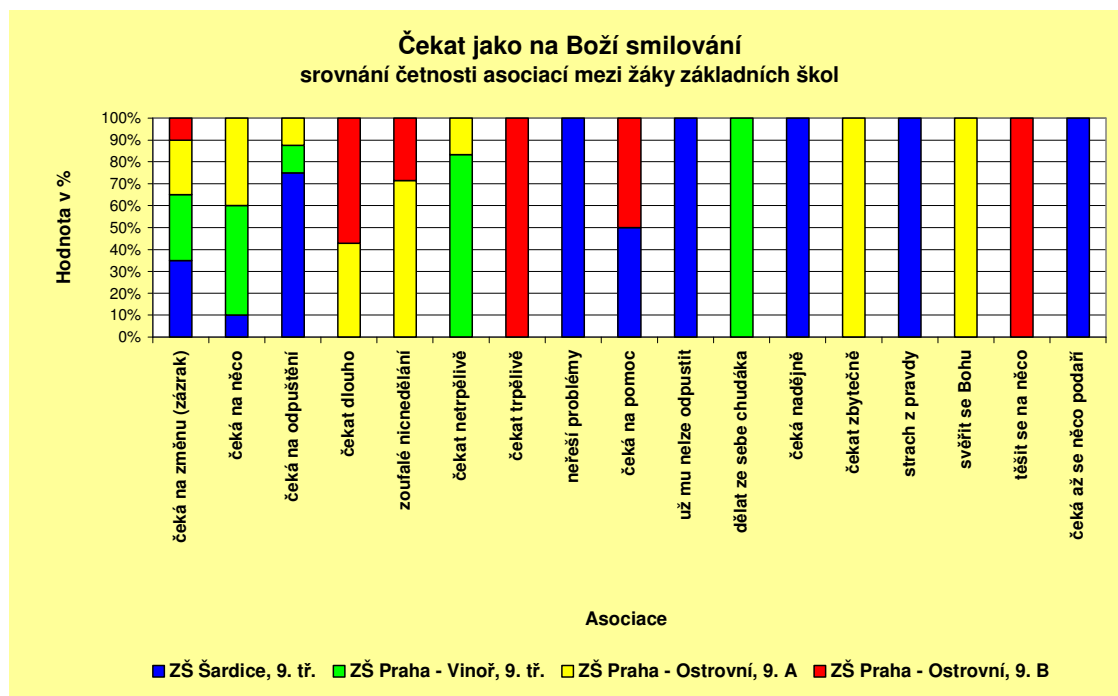
Z přirovnání „čekat jako na Boží smilování“ (tab. č. 10 a graf č. 12) se přímo nabízí tematika čekání všeho druhu: *na změnu, na něco, na odpuštění, dlouho, netrpělivě* či *trpělivě, na pomoc, nadějně, zbytečně* a *až se něco podaří*. Dotazovaní si s daným výrazem také vybavovali člověka, kterému *už nelze odpustit* a *neřeší problémy*. Zajímavě zní *zoufalé nicnedělání*. Představa zoufalého a k tomu nečinného člověka se dotkne každého z nás, je však třeba rozlišovat mezi opravdovým a zdánlivým neštěstím,

¹⁴⁸ Ž 77, 10

¹⁴⁹ Srov. Výklady ke Starému zákonu III, s. 415–418.

neboť někdo *ze sebe* může *dělat chudáka* a dožadovat se tak lítosti. Co k takovému jednání vede? Snad zrovna *strach z pravdy!*

Graf č. 12 – Čekat jako na Boží smilování

CHODIT JAKO BLUDNÁ DUŠE

Velmi oblíbený literární druh evangelíí je podobenství (řec. *parabolé*) neboli přirovnání, jenž předkládá obraz zkušenosti všedního života, kterým se znázorňuje a ilustruje dosud skrytá pravda duchovního, abstraktního, náboženského a mravního charakteru.¹⁵⁰

Pro vyjádření vztahu mezi Bohem a člověkem se v biblickém pojetí mnohdy užívá příměru pastýře a ovce. I Ježíš Kristus o sobě prohlašuje: „*Já jsem dobrý pastýř.*“¹⁵¹ Sv. Lukáš nám zachoval podobenství o ztracené ovci:

„Pověděl jim toto podobenství: Má-li někdo z vás sto ovcí a ztratí jednu z nich, což nenechá těch devadesát devět na pustém místě a nejde za tou, která se ztratila, dokud ji nenalezne? Když ji nalezne, vezme si ji s radostí na ramena, a když přijde domů, svolá své přátele a sousedy a řekne jim: Radujte se se mnou, protože jsem našel ovci, která se

¹⁵⁰ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 653.

¹⁵¹ Jan 10, 11. 14

*ztratila. Pravím vám, že právě tak bude v nebi větší radost nad jedním hříšníkem, který činí pokání, než nad devadesáti devíti spravedlivými, kteří pokání nepotřebují.*¹⁵²

Obraznými řeči Ježíš ospravedlňuje své jednání, když se stýká s celníky a hříšníky a projevuje tak Boží lásku k nim. Stejnou radost, kterou má každý normální pastýř při nalezení ztracené ovce, prožívá celé nebe nad každým obráceným hříšníkem.¹⁵³

Tab. č. 11 – Chodit jako bludná duše

Chodit jako bludná duše						
	asociace	ZŠ Šardice 9. tř.	ZŠ Praha Vinoř 9. tř.	ZŠ Praha Ostrovň 9. A	ZŠ Praha Ostrovň 9. B	celkem
1.	smutný (nešťastný)	11	11	6	3	31
2.	ztracený (dezorientovaný)	8	0	0	8	16
3.	nevnímá	0	4	5	0	9
4.	nemá smysl života	0	0	7	0	7
5.	nudí se	3	3	0	0	6
6.	chová se divně	0	0	3	0	3
7.	naštvaný	2	0	0	0	2
8.	EMO	0	0	0	2	2
9.	Zombie	1	0	0	0	1
10.	postrach okolí	1	0	0	0	1
11.	nervózní	1	0	0	0	1
12.	zoufalý	0	1	0	0	1
13.	být opilý	0	0	0	1	1
14.	být mrtvý	0	0	0	1	1

Zatímco P. Ouředník¹⁵⁴ uvádí dvojí alternativu frazeologismu „chodit jako bludná duše“ užitím slova „ovce“, Lidová rčení J. Zaorálka¹⁵⁵ počítají pouze s verzí „chodit jako bludná (ztracená) ovce“.

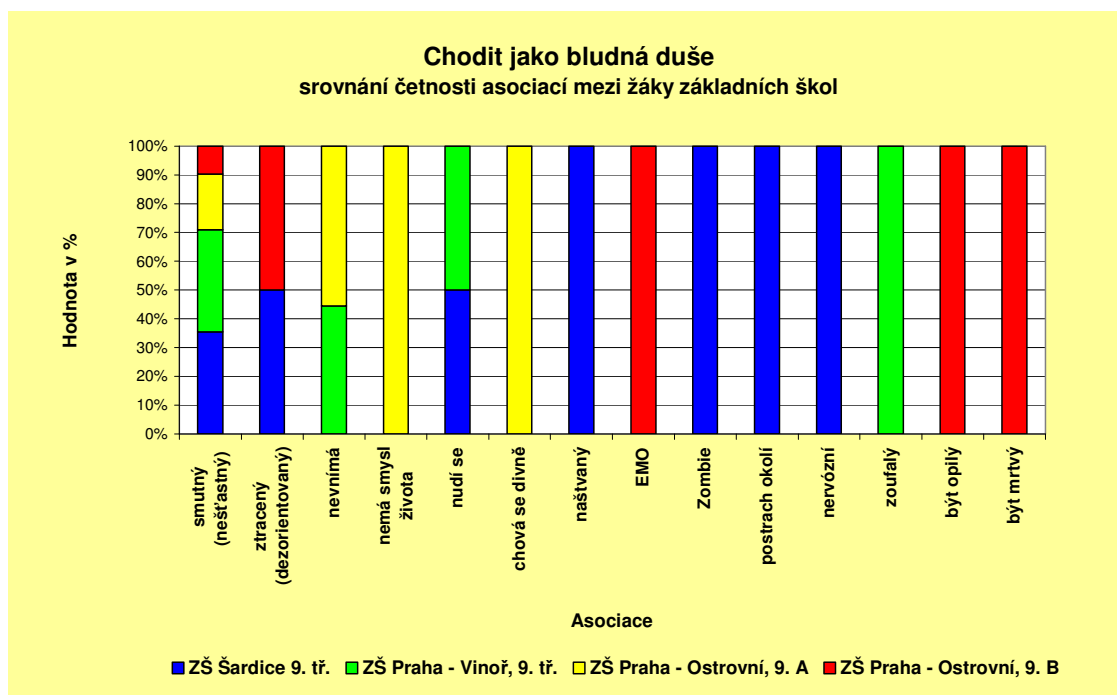
¹⁵² Lk 15, 3 – 7; srov. Mt 18, 12-14

¹⁵³ Srov. MÜLLER, P-G. *Evangelium sv. Lukáše*, s. 128.

¹⁵⁴ Srov. OUŘEDNÍK, P. *Aniž jest co nového pod sluncem*, s 145–146.

¹⁵⁵ Srov. ZAORÁLEK, J. *Lidová rčení*, s. 499.

Graf č. 13 – Chodit jako bludná duše

Při vyhodnocování jsme 82 slovních asociací rozdělili do 14 skupin. K nejfrekventovanějším pojmenováním jsme zařadili *smutný (nešťastný)* a *ztracený (dezorientovaný)*. Téměř všechny odpovědi se týkaly popisu člověka, který se v negativním slova smyslu vymyká okolí: *nevnímá*, *nemá smysl života*, *chová se divně*, je *nervózní*, *našťvaný* a *zoufalý*. V tab. č. 11 (a grafu č. 13) si lze rovněž všimnout, že se žáci neobávali užít výrazů *EMO*, *Zombie* a *postrach okolí*. Člověk, který holduje subkultuře EMO, se výrazně liší od ostatních lidí. Jedná se o jedince vyjadřujícího své emoce (převážně záporné) bez zábrán, součástí přijetí tohoto způsobu života je i sebepoškozování a specifický styl oblékání. Tato nedobrá subkultura se bohužel, stejně jako starší sestra Gotika, šíří mezi žáky základních škol, ačkoliv se jedná o velmi nebezpečný, zdraví a psychice škodlivý způsob života.

5. 2. 2 Závěr k Dotazníku č. 2

Z výsledků vyplývá, že respondenti zpravidla znají správné významy uvedených biblických rčení a přirovnání. Nejvíce odpovědí jsme zaregistrovali u položky „*mít srdce z kamene*“ (94 výrazů). Nejvyšší počet správných asociací jsme opět zaznamenali u žáků 9. A a 9. B Základní školy sv. Voršily v Praze.

5.3 Dotazník číslo 3

Žákům osmého ročníku jsme zadali k vypracování Dotazník č. 3, jehož tématem byla sousloví biblického původu. Respondenti měli vysvětlit význam vyznačených slovních spojení, např. Co znamená, když se o někom řekne, že je „obětní beránek“?

OBĚTNÍ BERÁNEK

Ještě před ustanovením obětních předpisů v knihách Mojžíšových se užívalo berana nebo kozla (nazývaného pod jednotným názvem „beránek“) jako důležité části téměř každé oběti.¹⁵⁶ Před odchodem Izraelců z Egypta (pod vedením Mojžíše) Hospodin zasáhl desátou ranou – anděl zhoubce usmrtil vše prvorozené. Židé na Boží příkaz označili vchody do svých domů beránkovou krví, která byla pro přicházející smrt znamením míst, jichž se poslední egyptská rána nemá dotknout:

„Jděte si vzít kus z bravu podle vašich čeledí a zabijte velikonočního beránka. Potom vezměte svazek yzopu, namočte jej v misce s krví a krví z misky potřete nadpraží a obě veřeje. Ať nikdo z vás až do rána nevychází ze dveří svého domu. Až Hospodin bude procházet zemí, aby udeřil na Egypt, uvidí krev na nadpraží a na obou veřejích. Hospodin ty dveře pomine a nedopustí, aby do vašeho domu vešel zhoubce a udeřil na vás.“¹⁵⁷

Jan Křtitel při spatření Ježíše prohlásil: „*Hle, beránek Boží, který snímá hřích světa.*“¹⁵⁸ Toto označení je přímo spjato se slovy proroka Izaiáše, který již v 6. stol. př. Kr. předpověděl utrpení Božího Služebníka: „*Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před střihači zůstal němý, ústa neotevřel.*“¹⁵⁹

¹⁵⁶ NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 65.

¹⁵⁷ Ex 12, 21 - 23

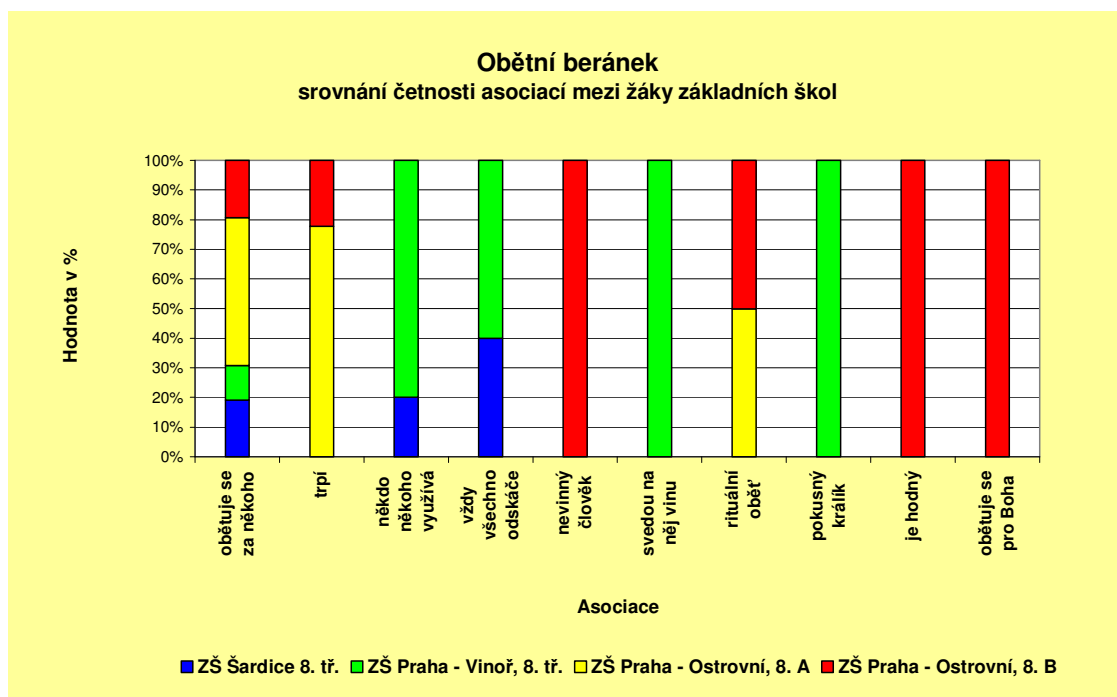
¹⁵⁸ Jan 1, 29

¹⁵⁹ Iz 53, 7

Tab. č. 12 – Obětní beránek

Obětní beránek						
	asociace	ZŠ Šardice 8. tř.	ZŠ Praha Vinoř 8. tř.	ZŠ Praha Ostrovní 8. A	ZŠ Praha Ostrovní 8. B	celkem
1.	obětuje se za někoho	5	3	13	5	26
2.	trpí	0	0	7	2	9
3.	někdo někoho využívá	1	4	0	0	5
4.	vždy všechno odskáče	2	3	0	0	5
5.	nevinný člověk	0	0	0	3	3
6.	svedou na něj vinu	0	3	0	0	3
7.	rituální oběť	0	0	1	1	2
8.	pokusný králik	0	1	0	0	1
9.	je hodný	0	0	0	1	1
10.	obětuje se pro Boha	0	0	0	1	1

Graf č. 14 – Obětní beránek

Graf č. 14. vypovídá, že téměř polovina respondentů (46 %), zastoupena všemi čtyřmi skupinami, považuje „obětního beránka“ za člověka, který se za někoho obětuje. Toto vyjádření lze považovat za správné, avšak je třeba podotknout, že mnohem přesnější by bylo vysvětlení spojením výrazů *trpí* (9 odpovědí) a *nevinný člověk* (3 odpovědi), neboť na základě biblického textu „obětním beránkem“ v přeneseném

slova smyslu rozumíme nevinného člověka, který na sebe vezme vinu druhých, nebo někoho, na něhož ostatní vinu „hodí“, v každém případě zástupně trpí za druhé. V tomto utrpení se „*projevuje na jedné straně solidarita jednotlivce s celkem, na straně druhé pak nesolidarita celku s jednotlivcem.*“¹⁶⁰

SOUDNÝ DEN

Ke dvanácti malým prorokům¹⁶¹ patří Amos, z hebr. obtížený,¹⁶² který se jako první zmiňuje o Hospodinově dnu jako o „*strašlivém projevu Hospodinovy moci.*“¹⁶³

*„Běda těm, kdo touží po dni Hospodinově! K čemu vám bude den Hospodinův? Bude tmou, a ne světlem! Jako když se dá někdo na útěk před lvem a narazí na něho medvěd; nebo vejde do domu, opře se rukou o stěnu a uštkne ho had. Což není den Hospodinův tmou, a ne světlem, temnotou bez jasu?“*¹⁶⁴

Slova proroka Amose se mohou zdát neslučitelná s jednou z nejvýraznějších Božích vlastností – milosrdenstvím. Bůh však není jen milující a odpouštějící, ale i důsledný. Boží trest nemá mít za následek zánik, ale nápravu života.

Kromě proroka Amose se o Hospodinově dnu zmiňuje i Sofonjáš, z hebr. Hospodin skryl,¹⁶⁵ který opět vyzývá izraelský lid k obrácení a předpovídá den Hospodinova soudu, dále Joél, z hebr. Hospodin je Bohem,¹⁶⁶ u něž „*Den*“ nabývá významu eschatologického očekávání.

„Veliký den Hospodinův je blízko, je blížký a převelice rychlý. Slyš, Hospodinův den je tady! Zoufale volá bohatýr do boje. Onen den bude dnem prchlivosti, dnem soužení a tísně, dnem ničení a zkázy, dnem tmy a temnot, dnem oblaku a mrákoty, dnem polnice a válečného ryku nad opevněnými městy, nad vyvýšenými cimbuřími. Sešlu na lidi

¹⁶⁰ SCHNEEBERGER, V. *Začneme u Adama*, s. 143.

¹⁶¹ Rozdělení klasických proroků na velké a malé se traduje od sv. Augustina. Toto rozdělení se nijak netýká významu proroctví, ale rozsahu knih co do počtu veršů. Srov. VLKOVÁ, G. I. *Úvod do mudroslovné literatury Starého zákona*, s. 6.

¹⁶² Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 24.

¹⁶³ Jeruzalémská bible, s. 1660.

¹⁶⁴ Am 5, 18 - 20

¹⁶⁵ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 936.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 305.

*soužení a budou tápat jako slepci, neboť zhřešili proti Hospodinu; jejich krev bude odklizená jako prach, jejich vnitřnosti jako mrva.*¹⁶⁷

Ve všech uvedených případech „den Hospodinův“ označuje den Božího soudu nad těmi, kdo se vzepřeli jeho vládě a povstali proti němu. Výroky o Hospodinově soudu souvisí s dějinnou situací izraelského lidu. V případě proroka Amose se jedná o kritiku sociálního útisku v Izraeli a zavržení zločinů jako korupce soudců, sexuální zneužívání aj. Prorok Joél upozorňuje na modloslužbu, které se Izraelité dopouštěli odklonem od pravé víry k pohanství. U Sofonjáše se taktéž jedná o úpadek morálky a potřebu náboženské reformy.

Tab. č. 13 – Soudný den

Soudný den						
	asociace	ZŠ Šardice 8. tř.	ZŠ Praha Vinoř 8. tř.	ZŠ Praha Ostrovň 8. A	ZŠ Praha Ostrovň 8. B	celkem
1.	konec světa - apokalypsa	1	5	12	12	30
2.	den rozhodnutí	0	1	5	0	6
3.	den, kdy jsou samé soudy	2	0	3	0	5
4.	výjimečný den	1	3	0	0	4
5.	špatný den	2	2	0	0	4
6.	den, kdy se něco koná	3	0	0	0	3
7.	den soudu všech lidí	0	2	0	0	2
8.	den ukřižování Ježíše	0	0	1	1	2
9.	smrt	1	0	0	0	1
10.	veliká událost	0	1	0	0	1
11.	poslední soud	0	1	0	0	1

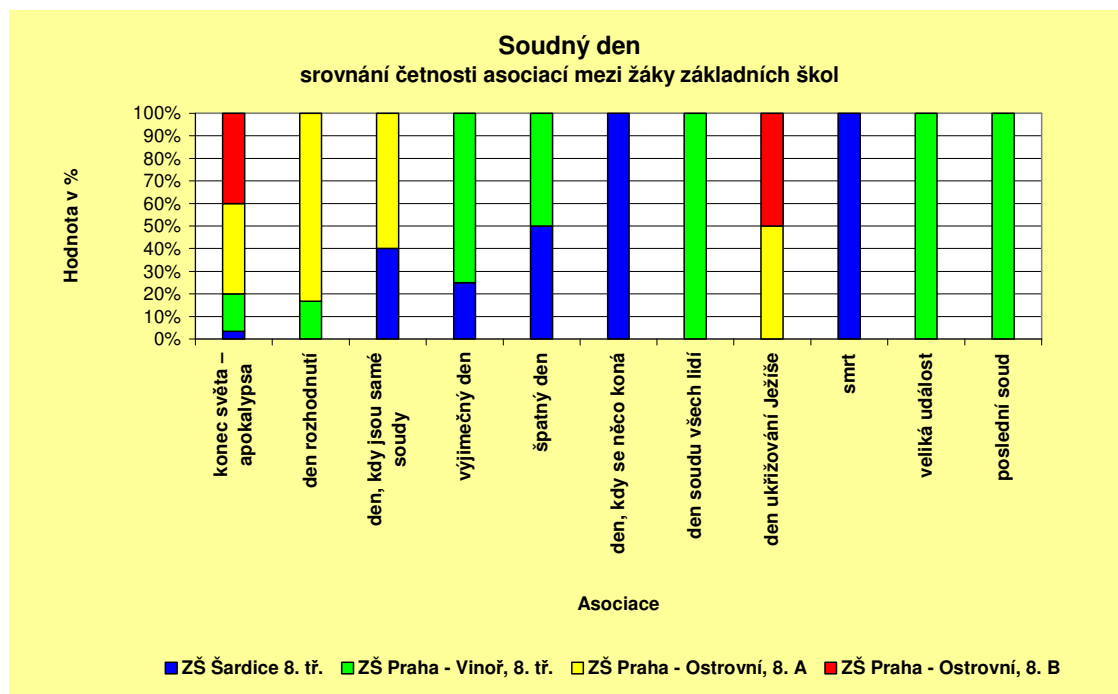
Na základě biblického textu přeneseně vyjadřuje „soudný den“ jakoukoli živelnou pohromu či kolektivní neštěstí.¹⁶⁸ Den soudu můžeme chápat i jako *apokalypsu* neboli *konec světa* a s ním spojený *poslední soud*. V každém případě mluvíme o *dnu* určitým způsobem *výjimečným*: staneme se svědky *veliké události*, dospějeme k *rozhodnutí* apod. *Soudný den* můžeme i *zaspat*, pokud máme tvrdý spánek, někteří lidé nejsou s prací *hotovi ani do soudného dne*, jiní na něco či na někoho *do soudného dne* marně

¹⁶⁷ Sof 1, 14-17

¹⁶⁸ Srov. OUŘEDNÍK, P. *Aniž jest co nového pod sluncem*, s. 49–51.

čekají, ale je jisté, že nikdo z nás nebude věčně naživu, a proto také *nebude k soudnému dni troubit*.¹⁶⁹

Graf č. 15 – Soudný den

Největší shodu jsme podle grafu č. 15 zpozorovali u žáků 8. A a 8. B Základní školy sv. Voršily, kteří uvedené sousloví „*soudný den*“ vysvětlili jako *konec světa*. Nejvíce rozličných odpovědí jsme zaznamenali u žáků 8. třídy Základní školy ve Vinoři.

ZKOUŠKA OHNĚM

Oheň je od Mojžíšova setkání s Hospodinem v podobě hořícího keře na hoře Chorebu znamením Boží přítomnosti. Právě tato událost dala podnět k užívání otevřeného ohně ve formě svící a olejových lamp v kostelích a chrámech při bohoslužbách.

Sv. Pavel ve svém prvním listě křesťanům do Korintu vystupuje jako architekt církevní obce. Apoštol zmiňuje dvě řady stavebního materiálu: ušlechtilé kovy, jež však nepovažuje za zcela nejdůležitější stavebniny, a stavební materiály, které jsou vybírány se zřetelem na zkoušku ohněm osudu; jež se mají stát zdi nového Božího chrámu – církevního společenství, jehož základem je Ježíš Kristus.

¹⁶⁹ Tamtéž.; ZAORÁLEK, J. *Lidová rčení*, s. 41–42.

„Nikdo totiž nemůže položit jiný základ než ten, který už je položen, a to je Ježíš Kristus. Zda někdo na tomto základu staví ze zlata, stříbra, drahého kamení, či ze dřeva, trávy, slámy – dílo každého vyjde najevo. Ukáže je onen den, neboť se zjeví v ohni; a oheň vyzkouší, jaké je dílo každého člověka. Když jeho dílo vydrží, dostane odměnu. Když mu dílo shoří, utrpí škodu; sám bude sice zachráněn, ale projde ohněm. Nevíte, že jste Boží chrám a že Duch Boží ve vás přebývá?“¹⁷⁰

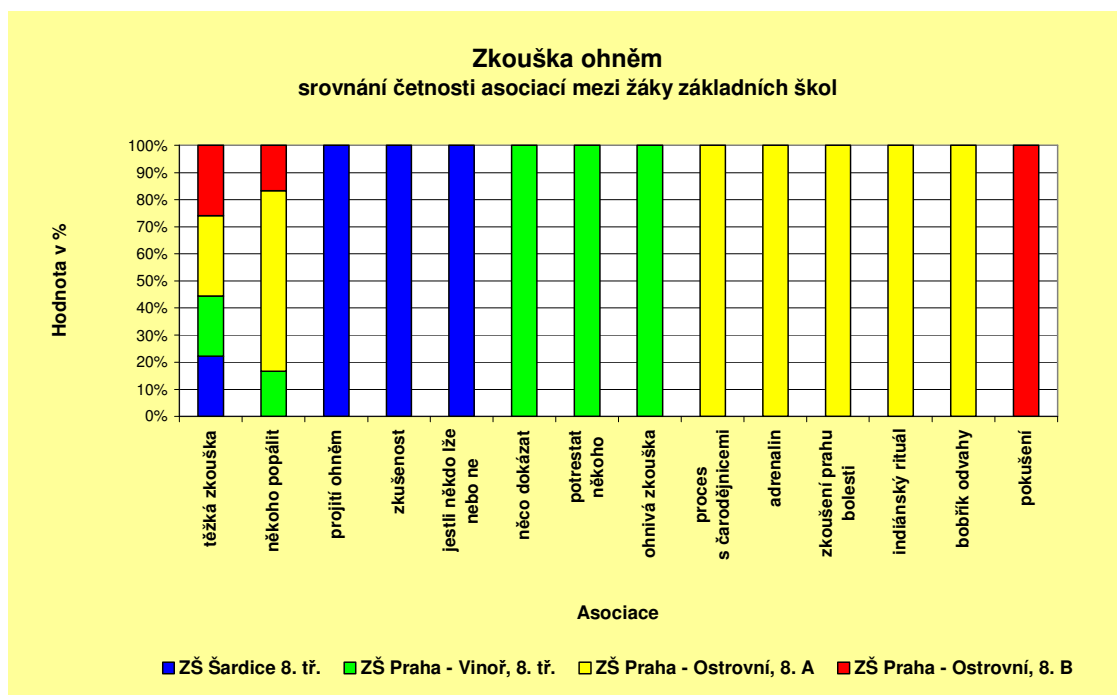
Tab. č. 14 – Zkouška ohněm

Zkouška ohněm						
	asociace	ZŠ Šardice 8. tř.	ZŠ Praha Vinoř 8. tř.	ZŠ Praha Ostrovni 8. A	ZŠ Praha Ostrovni 8. B	celkem
1.	těžká zkouška	6	6	8	7	27
2.	někoho popálit	0	1	4	1	6
3.	projití ohněm	2	0	0	0	2
4.	zkušenost	1	0	0	0	1
5.	jestli někdo lže nebo ne	1	0	0	0	1
6.	něco dokázat	0	1	0	0	1
7.	potrestat někoho	0	1	0	0	1
8.	ohnivá zkouška	0	1	0	0	1
9.	proces s čarodějnicemi	0	0	1	0	1
10.	adrenalin	0	0	1	0	1
11.	zkoušení prahu bolesti	0	0	1	0	1
12.	indiánský rituál	0	0	1	0	1
13.	bobřík odvahy	0	0	1	0	1
14.	pokušení	0	0	0	1	1

Většina dotazovaných si pod „zkouškou ohněm“ představila těžkou zkoušku, tedy událost, kdy se prověřují naše schopnosti a odhodlání. K výrazům, které svým způsobem testují naši kvalitu, jsme dále zařadili: *něco dokázat*, *adrenalin*, *bobřík odvahy* a *pokušení*. Mezi odpověďmi se objevily i úsměvné obraty jako *proces s čarodějnicemi*, *indiánský rituál* či *zkoušení prahu bolesti*.

¹⁷⁰ 1 Kor 3, 12-16

Graf č. 16 – Zkouška ohněm

Graf č. 16 prozrazuje skutečnost, že jediný obrat, na němž se téměř vyrovnaně shodli všechny čtyři skupiny respondentů, je slovní spojení *těžká zkouška*. Další shodu (u tří skupin) jsme zaregistrovali u výrazu *někoho popálit*. U ostatních odpovědí se jedná o názor jednotlivce.

MÍT FILIPA

V Novém zákoně je zmínka o dvou Filipech: Filip apoštol a Filip evangelista. Apoštol Filip patřil k prvním učedníkům Ježíše Krista. Na jeho povolání je zajímavé, že na rozdíl od bratrů Ondřeje a Šimona si jej Ježíš sám vyhledal: „*Druhého dne se Ježíš rozhodl vydat na cestu do Galileje. Vyhledal Filipa a řekl mu: Následuj mě!*“¹⁷¹

O evangelistovi¹⁷² Filipovi je první zmínka ve Skutcích apoštolských při volbě sedmi jáhnů: „*Celé shromáždění s tímto návrhem rádo souhlasilo, a tak zvolili Štěpána, který byl plný víry a Ducha svatého, dále Filipa, Prochora, Nikánora, Fijóna, Parména a Mikuláše z Antiochie, původem pohana, který přistoupil k židovství.*“¹⁷³ Filip byl velmi úspěšný jako zvěstovatel evangelia v Samaří.¹⁷⁴ Na cestě z Jeruzaléma do Gázy se potkal s etiopským dvořanem, který četl proroka Izaiáše, ale vůbec mu nerozuměl. Filip

¹⁷¹ J 1, 43

¹⁷² Evangelium podle sv. Filipa patří k apokryfním evangeliím, která nejsou součástí biblického kánonu.

¹⁷³ Sk 6, 5

¹⁷⁴ Sk 8, 4-40

s ním navázal rozhovor a vyložil mu Izaiášovo proroctví. Kýžený text se totiž týkal starozákonní předpovědi o utrpení Mesiáše.¹⁷⁵ Vyprávěl tak přesvědčivě, že se cizinec dal hned pokřtít. Dokud byl Etiopan sám, nevěděl si s textem rady, jakmile se k němu připojil Filip, začal chápat. Jedna z teorií vzniku rčení „*mít filipa*“ se odkazuje právě na Filipův dar slova.

Existuje i řada dalších teorií o původu frazému „*mít filipa*“, které se odvolávají např. na útočné řeči Démosthena proti Filipovi Makedonskému nebo na cizojazyčný původ.¹⁷⁶

Tab. č. 15 – *Mít filipa*

Mít filipa						
	asociace	ZŠ Šardice 8. tř.	ZŠ Praha Vinoř 8. tř.	ZŠ Praha Ostrovní 8. A	ZŠ Praha Ostrovní 8. B	celkem
1.	být chytrý	1	1	2	2	6
2.	mít vysoké IQ	0	0	2	0	2
3.	mít imaginárního přítele	0	0	2	0	2
4.	mít dítě jménem Filip	0	0	2	0	2
5.	mít rezavé vlasy	2	0	0	0	2
6.	být vychytralý	0	1	0	0	1
7.	kluk	0	1	0	0	1
8.	mít pravdu	0	1	0	0	1
9.	být hloupý	1	0	0	0	1
10.	mít za ušima	0	0	1	0	1
11.	mít důvtip	0	0	0	1	1

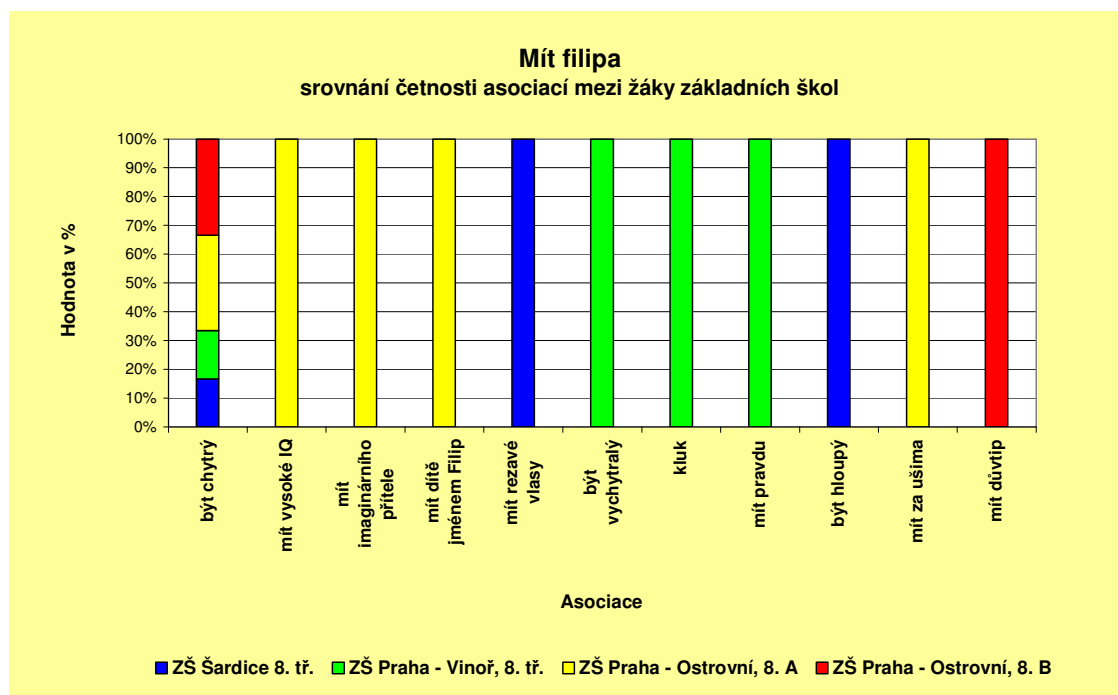
Tab. č. 15 zjevně ukazuje, že spojení „*mít filipa*“ bylo respondentům spíše neznámé. Svědčí o tom i nízký počet odpovědí. Polovina respondentů přiřadila k uvedenému sousloví výrazy jako *být chytrý*, *mít vysoké IQ*, *mít za ušima* a *mít důvtip*, což odpovídá správnému pochopení významu uvedeného rčení: „*míti rozumné vnuknutí, dovítit se správně, pochopit naráz to, co dosud bylo nesrozumitelné.*“¹⁷⁷

¹⁷⁵ Iz 53, 7 – 8: „*Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před střihači zůstal němý, ústa neotevřel. Byl zadržán a vzat na soud. Kdopak pomyslí na jeho pokolení? Vždyť byl vyřat ze země živých, raněn pro nevěrnost mého lidu.*“

¹⁷⁶ Srov. ČAPEK, K. *V zajetí slov*, 199–201.

¹⁷⁷ *Naše řeč* 17, s. 223.

Graf č. 17 – Mít filipa

Srovnáme-li počet správných odpovědí v grafu č. 17, zjistíme, že žáci 8. A a 8. B Základní školy sv. Voršily svými znalostmi předčili ostatní skupiny respondentů.

5.3.1 Závěr k Dotazníku č. 3

Cvičení bylo zaměřeno na vysvětlení běžně používaných biblických sousloví. Z jednotlivých komentářů je zřejmé, že studenti Základní církevní školy sv. Voršily uvedli nejvíce správných odpovědí.

Za nejobtížnější slovní spojení považujeme frazém „mít filipa“, u něhož jsme zaznamenali pouhých 20 odpovědí, z nichž 50 % představují chybná vyjádření, např. *mít imaginárního přítele*.

Dotazník pro osmý ročník jsme zařadili jako přílohu č. 3.

6 Náměty k procvičování frazeologismů biblického původu

Výsledky našeho pedagogického výzkumu nás inspirovaly k vytvoření různých typů cvičení, která mají posloužit k prohloubení znalostí o biblické frazeologii, k jejímu správnému porozumění a užívání v písemném i mluveném projevu.

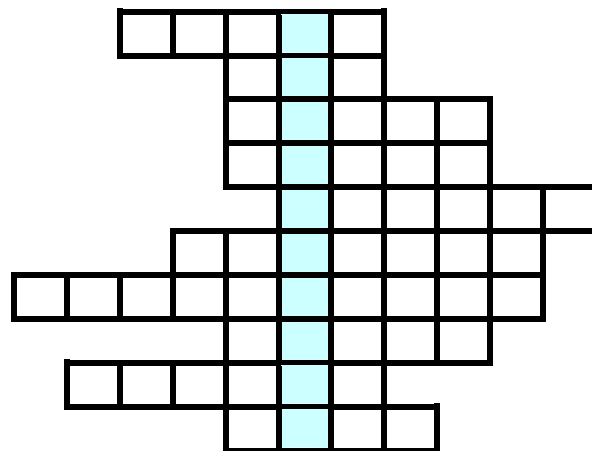
V Dotazníku č. 1 jsme se zabývali biblickým místopisem (*Betlém, Golgota* apod.) a frazeologismy spojenými s vlastními jmény (*začít od Adama, být úskočný jako Jákob* apod.). Každé biblické jméno má svůj význam, který zpravidla souvisí s osudem nebo charakterem jeho prvního či výjimečného nositele, např. *Noé, hebr. pokoj, odpočinutí*.¹⁷⁸

Vyhledávání významu slov a jmen bychom zařadili ke cvičením, v nichž se objevuje práce se odbornými slovníky.

- Jaký význam mají následující slova? Vyluštěte křížovku pomocí slov v tabulce. Tajenka ukrývá slovo řeckého původu s významem „*radostná zvěst*“. Ke kontrole řešení použijte odborných slovníků.

<i>Eva</i>	<i>apokalypsa</i>	<i>aleluja</i>	<i>satan</i>	<i>Exodus</i>
<i>bible</i>	<i>d'ábel</i>	<i>Geneze</i>	<i>amen</i>	<i>anděl</i>

1. pomlouvač
2. život dávající
3. žalobce, nepřítel, odpůrce
4. posel
5. počátek
6. chvalte Boha
7. odhalení
8. kniha
9. vyjití
10. pravdivý, staniž se

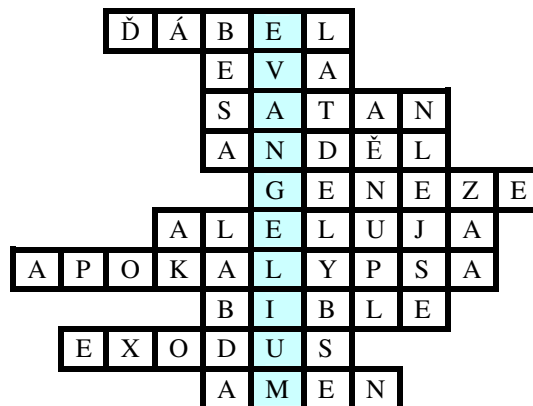

¹⁷⁸ NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, s. 505.

- Jaké slovníky jste použili ke kontrole řešení?
 - ✓ *Slovník spisovné češtiny, Etymologický slovník jazyka českého, Slovník cizích slov, Biblický slovník apod.*
- Z jakých jazyků pocházejí uvedená slova?
 - ✓ *řečtina, hebrejšтина*
- Víte, z které knihy slova pocházejí?
 - ✓ Bible
- Která z uvedených slov jste již ve své mluvě použili?

✓ *Řešení:*

1. pomlouvač
2. život dávající
3. žalobce, nepřítel, odpůrce
4. posel
5. počátek
6. chvalte Boha
7. odhalení
8. kniha
9. vyjití
10. pravdivý, staniž se

Dotazník č. 2 byl zaměřen na větné frazeologismy biblického původu (*Chodit jako bludná duše. Vědět, odkud vítr vane.* apod.) a Dotazník č. 3 na biblická sousloví (*obětní beránek, mít filipa* apod.). V rámci procvičování a rozšiřování slovní zásoby jsme navrhli několik cvičení, jež tradiční i netradiční formou poskytují dostatečné množství nových poznatků.

- *Proč se říká...?* Spoj výrazy, které k sobě patří, a vysvětli jejich význam. Do tabulky napiš správné řešení podle vzoru.

1.	Začít od	A.	Benjamín.
2.	David a	B.	Eva.
3.	Být chlupatý jako	C.	Lazar.
4.	Jidášův	D.	Metuzalém.
5.	Být úskočný jako	E.	Adama.
6.	Ležet jako	F.	groš.
7.	Nevěřící	G.	Goliáš
8.	Být starý jako	H.	Ezau.
9.	Být chudý jako	I.	omega.
10.	Alfa a	J.	Petr Krista.
11.	Nejmłodší člen rodiny je	K.	Job.
12.	Zapřít jako	L.	Daniel
13.	Noemova	M.	Tomáš.
14.	Být zvědavá jako	N.	Jákob.
15.	Být jako v jámě lvové.	O.	archa.

Řešení:

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
E														

✓ 2. g, 3. h, 4. f, 5. n, 6. c, 7. m, 8. d, 9. k, 10. i, 11. a, 12. j, 13. o, 14. b, 15. l

- Nahraď vyznačený text ve větě tak, aby její smysl zůstal stejný.

Dejte si na něj pozor, je to *vlk v rouše beránčím*. Přestaň už *mluvit do větru* a začni konečně *jednat*! Myslete na mne, zítra mě totiž čeká *zkouška ohněm*! Syn většinou *jde ve stopách* svého otce. Čekala jsem na odpověď *jako na boží smilování*.

- Pozorně si přečtete lidová rčení. Zkuste je vyjádřit přídavným jménem nebo větou.

Nenechá kámen na kameni. Skřípat zuby. Složit ruce do klína. Honit mrtvého psa. Mít jazyk jako břitvu. Dělat z komára velblouda. Být kost a kůže. Mávat plamenným mečem. Mít šupiny na očích. Chodit jako bludná duše. Být jako třtina ve větru. Mít filipa. Opatrovat jako oko v hlavě. Být trnem v oku.

- Doplňte přirovnání v pravém sloupci se správným jménem v levém sloupci a vysvětlete jeho význam.

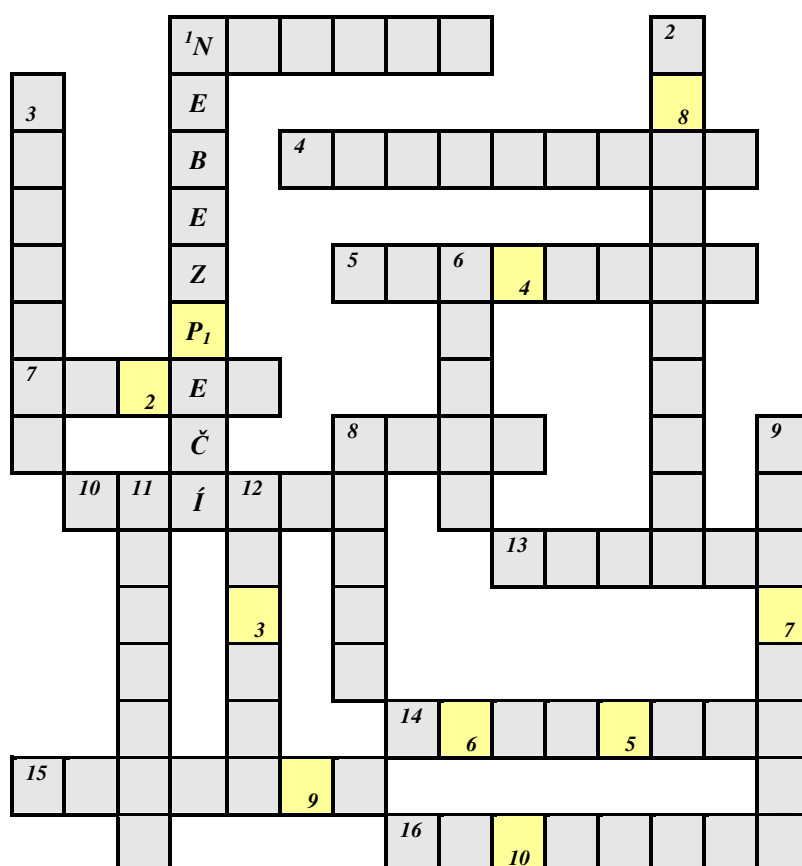
1. Moudrý jako	a. Salome
2. Koukat jako	b. Metuzalém
3. Krutý jako	c. Job
4. Silný jako	d. Jidáš
5. Trpět jako	e. Šalamoun
6. Nést se jako	f. Habakuk
7. Tančit jako	g. Samson
8. Starý jako	h. Herodes
9. Zrádný jako	i. královna ze Sáby

- Rozliš ustálená slovní spojení na přirovnání, rčení a přísloví.

Kdo seje vítr, sklídí bouři. Chodit jako bludná duše. Mít srdce z kamene. S čím kdo zachází, tím schází. Dělat z komára velblouda. Vzít pod svá křídla. Zmizet jako kámen v moři. Věřit jako desateru.

- Jak nazýváme pojmenování na základě srovnání? K uvedeným slovním spojením přiřaďte správný ekvivalent z nabídky. Barevně označená pole ukrývají odpověď. Doplňte kris-kros podle vzoru: *Být v jámě lvové – nebezpečí.*

<i>naděje</i>	<i>svornost</i>	<i>nářek</i>	<i>zničit</i>
<i>změnit se</i>	<i>litovat</i>	<i>šťastný</i>	<i>příčina</i>
<i>hříšnice</i>	<i>vztekat se</i>	<i>následovat</i>	<i>blízko</i>
<i>smutně</i>	<i>pokrytec</i>	<i>klam</i>	<i>kárat</i>

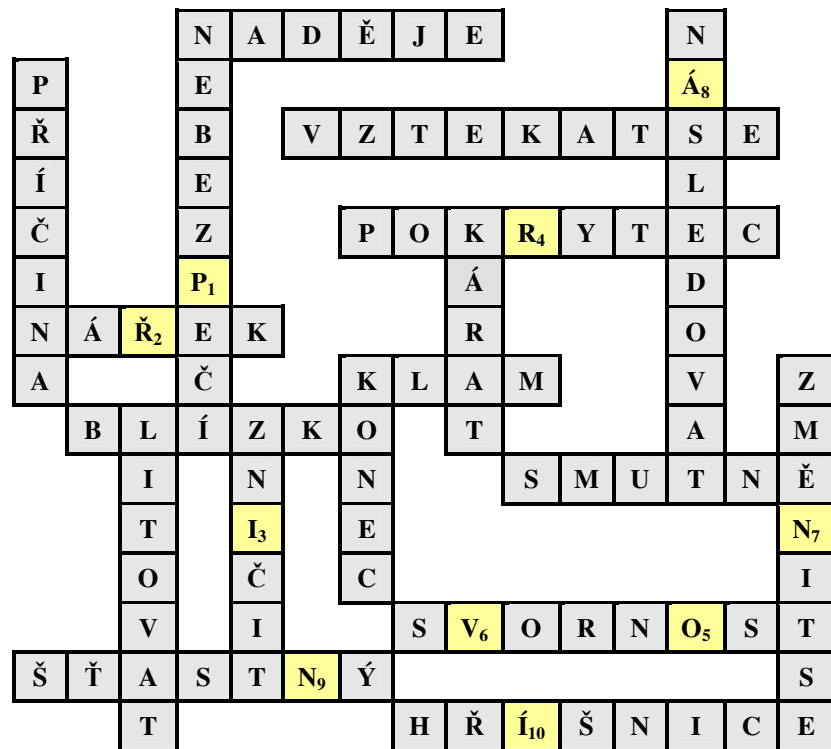

1. Světlo v temnotách
2. Jít v něčích stopách
3. Kámen úrazu
4. Dštít oheň a síru
5. Obílený hrob
6. Čist levity
7. Zpívat jeremiády
8. Mámení pekelné
9. Stát se ze Šavla Pavlem
10. Co by kamenem dohodil
11. Sypat si popel na hlavu
12. Obrátit v popel
13. Tvářit se jako matka sedmibolestná
14. Jako jeden muž
15. V sedmém nebi
16. Evina dcera

✓ PŘIROVNÁNÍ

- Vyjádřete přirovnáním: *spanilý, falešný, šťastný, hloupý, hubený, bezradný, pilný, vtíravý, chytrý, smutný, pomalý, starý, opuštěný, rychlý.*

✓ Řešení:

Další náměty jsme sestavili v rámci mezipředmětových vztahů. Zvláštní zřetel jsme věnovali práci s textem, s obrazem a se symboly.

Pro práci s textem jsme vytvořili tři různá cvičení. Prvním textem je příběh těžce zkoušeného Joba. Po přečtení zkráceného úryvku mají žáci vypracovat úkoly, jež souvisí s právě přečteným textem a zahrnují kromě vypracování Jobovy charakteristiky i rozšiřování slovní zásoby.

- Přečtěte si příběh o Jobovi a vypracujte úkoly.

Vyprávění o Jobovi

Jób měl sedm synů a sedm dcer a velká stáda dobytka. Byl nejbohatším mužem na východě. Pracoval těžce a věrně plnil všechny své náboženské povinnosti. Pozoroval ho Bůh i satan. „Viděl jsi mého věrného služebníka?“, zeptal se Hospodin.

„Ano,“ odpověděl satan.

„Je to dobrý muž,“ pokračoval Hospodin.

„Jen proto, že má snadný život,“ zpochybňoval jeho slova satan. „Díky tobě má vše, co potřebuje. Proč by se ti neklaněl? Jakmile mu to však vezmeš, zapře tě.“

„Zkusme to,“ řekl Bůh. „Uvidíme. Měj moc nad vším, co mu patří, ale na něho ruku nevztahuj.“ Satan se zasmál a zmizel. Neztrácel však čas. Hned nazítří poslal zloděje, kteří odehnali Jóbova stáda a zabili sluhy, seslal blesky, aby sežehly jeho ovce, a co bylo nejhorší, zabil i jeho děti.

Jób byl zármutkem celý bez sebe. Vrhł se na zem. „Přišel jsem na svět a neměl jsem nic,“ naříkal, „a odejdu ze světa rovněž s prázdnýma rukama. Hospodin mi dal všechno a Hospodin mi také všechno vzal. Hospodinovo jméno buď požehnáno!“

Navzdory svému smutku Boha neobviňoval. Potom Satan způsobil, aby Jóbovi po celém těle vyrazili bolavé vředy. Pálily, krvácely a zapáchaly, Jób div nezešílel bolestí. Škrábal si celé tělo a čím více se škrábal, tím více ho vředy trápily. Dokonce ani jeho žena nechtěla věřit, že ještě stále chválí Boha. „Proč ho nezapřeš a nezemřeš?“ ptala se ho.

Několik dní na to Jóba navštívili tři přátelé, kteří se rozplakali, když ho viděli. Jób už nemohl dále snést své utrpení. „Kéž bych se nikdy nenarodil!“ zvolal. „Proč mám žít v takové bídě?“

Jeden z přátel se ho pokusil utěšit. „Vím, že se to špatně poslouchá,“ začal, „ale slyšel jsi někdy, že by byl dobrý muž podobně potrestán? Vzpomeň si, zda jsi někdy v minulosti nespáchal něco špatného! Není hanba, dáva-li ti Bůh najevo nelibost.“

„V těchto časech,“ řekl Jób, „potřebuji opravdové přátele. Neudělal jsem nic zlého. Mé bolesti jsou nesnesitelné. Zlobím se a zatrpkl jsem. Proč Bůh nechce vyslyšet mé modlitby?“

Potom promluvil druhý přítel. „Bůh nikdy nedělá nic nesprávného,“ řekl. „Někdo z tvé rodiny musel spáchat zlý skutek, proto tě postihlo takové trápení.“

„Takové tvrzení jsem slyšel už před chvílí,“ odpověděl Jób. „Ale já jsem nevinný! Neodsuzuj mě, Hospodine – jen mi řekni, proč musím tak trpět?“

Pak promluvil třetí přítel. „Říkáš, že jsi poctivý a bohabojný,“ řekl, „ale Bůh tě možná trestá, třebaže si to nezasloužíš.“

„Je to jen mezi Bohem a mnou,“ řekl Jób. „Hospodine, vím, že žijeme krátký a těžký život. Promluv však ke mně. Řekni mi – proč?“

V té chvíli Bůh promluvil k Jóbovi ve větrné smršti: „Kdo se opovažuje vzdorovat mé moudrosti a moci? Kde jsi byl, když jsem stvořil svět, Jóbe? Přikázal jsi snad, aby ráno přicházel den, aby padal déšť? Chodil jsi po hladině moře, nebo letěl mezi hvězdami?“

„Pane, mluvil jsem hloupě,“ přiznal Jób. „Vím, že jsi mocnější.“

Bůh promluvil k Jóbovým přátelům. „Hněvám se na vás,“ řekl. „Jób je správný muž. Předčasně jste posuzovali mé jednání. Jób přijal mou moc. Mé jednání přesahuje lidské chápání.“

Bůh vyléčil Jóbovu nemoc, vrátil mu bohatství, požehnal mu mnoha dětmi a dovolil mu dožít se vysokého věku.

- Z jaké knihy pochází příběh o Jobovi?
 - ✓ bible¹⁷⁹

- Kolik postav vystupuje v příběhu?
 - ✓ Bůh, Satan, Jób, Jobova žena, sedm synů, sedm dcer, tři přátelé, zloději, sluhové

- O čem příběh vypráví?
 - ✓ O utrpení nevinného.

- Proč Bůh dovolil Satanovi, aby Jobovi ublížil?
 - ✓ Satan chtěl Bohu dokázat, že Jobova zbožnost je závislá na majetku a dalších darech, jež od Boha dostal. Bůh proto podrobil Joba zkoušce.¹⁸⁰

- Charakterizujte Joba.
 - ✓ Job byl velmi bohatý a šťastný muž. Věřil v Boha a byl mu věrný apod.

- Uveďte co nejvíce přirovnání a rčení, která vystihují Jóba.
 - ✓ být trpělivý jako **Job**, být chudý jako **Job**, zkusit/zakusit jako **Job**, být nešťastný jako **Job**, chodit jako u **Joba**, **Jobova** zkouška, **Jobova** zvěst/zpráva, **Jobovy** časy, **Jobův** posel, **jobovská** trpělivost apod.¹⁸¹

¹⁷⁹ Bible pro děti, s. 138–139.

¹⁸⁰ Srov. Výklady ke Starému zákonu III., s. 27.

¹⁸¹ OUŘEDNÍK, P. Aniž jest co nového pod sluncem, s. 92.

Následující cvičení se soustřeďuje na pochopení textu. Žáci mají ke krátkým vyprávěním přiřadit výstižný název z nabídky.

- Přiřaďte ke krátkým vyprávěním výstižný nadpis z tabulky, volbu zdůvodněte.

A.	Kulhat na obě strany.
B.	Mít hadí jazyk.
C.	Být trnem v oku.
D.	Zakopat svou hřivnu.
E.	Přistříhnout křídýlka.

1.

Když jsem byla malá, ráda jsem poslouchala hudbu. Někdy jsem si představovala, jak zpívám v opeře. Moc jsem si přála umět hrát na klavír, na housle, na flétnu, ale ze všeho nejvíce jsem chtěla zpívat tak krásně jako ta paní v divadle, kam jsem s maminkou každý měsíc chodila. Rodiče mi často říkali: „*Máš velký talent, měla bys ho rozvíjet a cvičit se v něm,*“ a přihlásili mě do základní umělecké školy. Zpočátku mě hraní a zpívání bavilo, později jsem ale dala přednost kamarádům a nicnedělání.

2.

Umývání nádobí nepatří k mým oblíbeným domácím pracím. Většinou se se sestrou střídáme. Jednou umývám já, podruhé ona. Minulý týden ve středu jsem byl domluvený s kamarády, že se vydáme na cestu za dobrodružstvím do lesa. Sraz jsme měli ve 14 hodin před naším domem. Věděl jsem, že mám zrovna službu v kuchyni. Přemýšlel jsem, jak se z toho vyvléct. Řekl jsem si, že malá lež neuškodí a že sestře práce jen prospěje. Oblékl jsem se a před odchodem zavolal: „*Mami, jdu ven, nádobí má dnes na starosti Katka!*“ a zmizel jsem.

3.

Jmenuji se Petr. Na tom by nebylo nic tak zvláštního, snad jen to, že moje starší sestra se jmenuje Petra, a i když máme stejné jméno a jediný rozdíl je pouze v tom, že já jsem kluk a ona holka, povahu máme každý jinou. Petra je podle mě ta nejhorší sestra na světě. Má milion kamarádek, se kterými chodí hodiny a hodiny po obchodech, smějí se každé hlouposti, malují se, nalepují si nehty... Ve škole to s ní jde z kopce. Neplní si povinnosti a propadá ze tří předmětů. Mrzelo mě, že skoro není doma, a to ani na společný oběd. Mamce to také bylo líto. A víte co se nakonec stalo? Mamka se na ni

naštvala a zakázala jí chodit ven. Doufám, že se Petra trochu polepší, i když se zatím jen smutně dívá z okna a přemýšlí o tom, kdy zase vyrazí do města.

4.

V televizi se nejraději dívám na házenou. Řekl jsem si, že bych byl třeba také dobrým hráčem a rozhodl jsem se, že se přihlásím do dětského házenkářského týmu. Chodil jsem tam rád. Po čase jsem se dokonce stal pivotem. Byl jsem opravdu šťastný. Na jednom zápase náš trenér špatně šlápl a zlomil si nohu tak, že musel být měsíc v nemocnici. Dostali jsme náhradního trenéra, který na nás stále jen křičel a nadával nám. Měli jsme z něj všichni strach. Jednou už jsem to ale nevydržel a řekl mu, že ho nemáme rádi, že je zlý a že už se těšíme, až přijde náš starý trenér. Dostal jsem pěkně vynadáno, že si prý moc dovoluji a že jsem pěkně drzý. Od té doby byl na ostatní při trénincích hodnější, ale na mě křičel pořád.

5.

Patřili jste už někdy do nějaké party? Určitě ano. U mne to je ale trochu složitější. Bydlím na vesnici, kde proti sobě bojují dvě různé party, Markovci a Pavlovci. V první vládne Marek a v druhé Pavel. Já ještě do žádné nepatřím, protože se kamarádím úplně se všemi. Včera mi volal Marek a ptal se, jestli se dám k nim. Dnes jsem zase cestou do školy potkal Pavla, který na mě vyzývavě hleděl. Jak se ale mám rozhodnout?

V rámci práce s textem jsme se v posledním cvičení rozhodli zopakovat pravopis. Po doplnění pravopisných jevů mají žáci zodpovědět otázky týkající se vyprávění o králi Šalamounovi a rozluštit přesmyčku, jež skrývá jméno slavného renesančního malíře, který Šalamounův soud umělecky ztvárnil.

- Doplňte y – ý/i – í.

Soud krále Šalamouna

Bůh v_sl_šel modl_tb_ judského krále Šalamouna a obdaroval ho v_j_mechnou moudrost_. Jednou př_šl_ ke král_ dvě žen_, které potřeboval_ rozsoud_t. „Ž_jeme spolu v jednom domě,“ začala prvn_, „a obě jsme nedávno porod_l_ dítě. Moje d_tě se narod_lo jen o dva dn_ dř_v než jej_. Jednou v noc_ d_tě této žen_ zemřelo, protože je

nešťastnou náhodou udus_la. Zat_mco jsem spala, vzala m_ mé d_tě a na m_sto vedle mne ulož_la své mrtvé. Probud_la jsem se a zj_st_la, že d_tě vedle mne než_je. Když jsem se ale pod_vala pořádně, v_d_m, že to d_tě nen_ moje, n_brž jej_!“ Druhá žena j_zlostně přeruš_la. „To mrtvé d_tě b_lo tvoje. Moje je to ž_vé. Tvoje umřelo!“

Král je nechal chv_l_ na sebe kř_čet a hádat se a potom se zeptal: „Obě tvrd_te, že vám ž_vé d_tě patř_?“ „Ano!“ v_kř_kl_ současně. Král nař_d_l př_nést meč. Př_nesl_mu meč a Šalamoun řekl jednomu ze sv_ch dvořanů: „Jel_kož obě matk_ ř_kaj_, že d_tě patř_j_m, rozsekn_d_tě přesně napůl a každé dejte jednu polov_nu.“ Skutečná matka d_těte okaž_tě v_kř_kla: „Nezab_jejte ho! To ať ho má raděj_ ona!“ Ale druhá žena řekla: „Ano, udělejte, jak řekl král! To je spravedl_vé!“ V tu chv_l_ Šalamoun zvolal: „Zadrž! Neubl_ž d_tět_! Chtěl jsem jen zj_st_t, která z_n_ch je pravá matka. D_tě patří té, která mu chtěla zachrán_t ž_vot. Dejte j_ je.“

O př_padě s d_tětem a dvěma matkam_ se doslechl cel_ Jeruzalém. Vš_chn_ s_ ř_kal_, jak moudrého a ch_trého krále maj_, kd_ž dokázal v_m_slet tak dům_slnou lest, ab_ obháj_l pravdu.¹⁸²

Takto si slavný soud krále Šalamouna představoval známý italský malíř a architekt florentské školy v období renesance.

Vylušti přesmyčku a zjisti jeho jméno: LAFREA AITSN

✓ *Rafael Santi (1483 –1520)*

- Jak král Šalamoun poznal pravou matku dítěte?
- Jak by příběh pokračoval, kdyby král Šalamoun nepoznal pravou matku?
- V jaké knize bychom se o králi Šalamounovi mohli dovědět více?
- Zjistěte, která známá postava byla otcem krále Šalamouna.

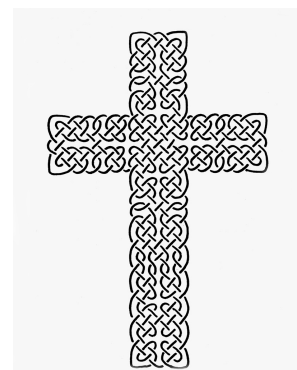
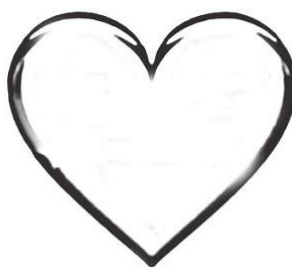
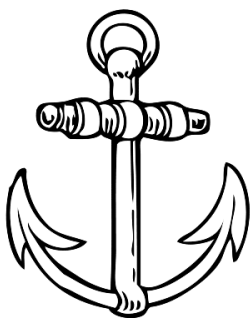
¹⁸² 365 biblických příběhů pro děti, s. 172. Srov. 1 Kr 3, 16-28.

Obraz, jakožto grafické vyjádření vizuálního vjemu nebo smyslové představy, nabízí několik možností využití v hodinách českého jazyka, a to především v rámci mezipředmětového vztahu s výtvarnou a křesťanskou výchovou.

V Lukášově evangeliu se nachází jeden z nejkrásnějších textů Nového zákona – Podobenství o marnotratném synu,¹⁸³ které vypráví o Boží náklonnosti k hříšníkům. Slavný nizozemský malíř Rembrandt van Rijn (1606–1669) zachytil toto podobenství na obraze „Návrat ztraceného syna“. Obrazu lze využít jako námětu k uměleckému popisu s tím, že po prezentaci žákovských prací žákům odhalíme jméno umělce, název obrazu a seznámíme je s biblickým textem. Podobným způsobem je možné využít i další díla světového výtvarnictví, např. „Poslední večeře“ od Leonarda da Vinci.

Symbol patří mezi základní vyjadřovací prostředky v lidském životě. Lze jej definovat jako „znamení, které kromě svého bezprostředního významu má a vyjadřuje další bohaté a komplexní významy, které nelze vyjádřit jiným způsobem.“¹⁸⁴ Symbol můžeme použít jako pomůcku rozvíjející abstraktní myšlení žáka.

- Tři obrázky symbolizují tři základní božské ctnosti: víru, naději a lásku. Poznáte jejich symboly? Obrázky si můžete vybarvit.

¹⁸³ Lk 15, 11 - 32

¹⁸⁴ ALBERICH, E. - DŘÍMAL, L. *Katechetika*, s. 171.

Další úkol spočívá ve správném výběru názvu obrázku s následným použitím frazeologických spojení ve větách.

- Přiřaď k obrázkům vhodné názvy z nabídky (A – E). Vysvětli jejich význam správným užitím ve větě.

A. *Sypat si popel na hlavu.*

B. *Tančit, jak píská.*

C. *Po bouři bývá jasno.*

D. *Dojít na lámání chleba.*

E. *Člověk je nádoba hříchu/hliněná.*

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

Prezentované náměty se mohou stát součástí všech složek českého jazyka. K cílům jednotlivých úkolů patří nejen získávání, prohlubování a procvičování znalostí frazeologických jednotek biblického původu, ale i rozvoj komunikačních dovedností, rozšiřování slovní zásoby a rozvoj abstraktního myšlení. V rámci mezipředmětových vztahů jsme se zaměřili především na křesťanskou, výtvarnou a komunikační výchovu.

Závěr

V diplomové práci jsme se zabývali frazeologismy biblického původu. Nejprve jsme se věnovali obecně frazeologii, její historii a charakteristice. Podali jsme základní informace o bibli, jejím vývoji, nejznámějších a nejvýznamnějších překladech v klasických jazycích i v jazyce českém, resp. staroslověnském. Poté jsme se zaměřili na klasifikaci a bližší určení biblické frazeologie a pojmu biblismus.

Empirická část popisuje zpracování výsledků výzkumu prováděného dotazníkovou metodou, a to na třech různých základních školách. Náš výzkumný vzorek čítal 255 respondentů. Kladli jsme důraz na srovnání znalostí žáků s náboženským a nenáboženským vzděláním. Z dotazníků jsme zjistili, v jakých situacích respondenti užívají uvedené biblismy a jestli znají jejich pravý význam. Zkoumali jsme i úroveň znalostí biblického místopisu a postav.

Naše úvodní hypotéza, která předpokládala procentuálně nejlepší znalosti biblismů u žáků Základní církevní školy sv. Voršily v Praze, se nám potvrdila. Z výzkumu vyplynuly poznatelně lepší vědomosti u žáků, kteří pravidelně navštěvují hodiny křesťanské výchovy. Státní základní školy, jež se účastnily našeho výzkumu, vykázaly zajímavé výsledky. Na základě krajské příslušnosti vyznačující se zvýšenou religiozitou (Jihomoravský kraj) jsme se domnívali, že žáci Základní školy v Šardicích vyniknou nad žáky Základní školy ve Vnoři. Tato naše domněnka však byla vyvrácena. Z výzkumu vyplynulo, že povědomí o biblické frazeologii mají i ti žáci, kteří nejenže nejsou praktikujícími křesťany, ale ani neabsolvovali zvláštní vzdělání v náboženské výchově či religionistice.

Diplomová práce nás přesvědčila o tom, že téma biblické frazeologie je stále aktuální a nabízí řadu možností využití ve výuce českého jazyka. V 6. kapitole¹⁸⁵ jsme uvedli několik cvičení, která by se mohla stát příjemným zpestřením hodin českého jazyka. Ačkoliv Evropa prožívá období, jež bychom mohli nazvat „krize víry“, plody křesťanství z dřívějších století provázejí náš život, aniž bychom chtěli a byli si toho vědomi.

¹⁸⁵ Náměty k procvičování frazeologismů biblického původu, s. 76.

LITERATURA A PRAMENY

ALBERICH, E. – DŘÍMAL, L. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008.
ISBN 978-80-7367-382-6.

Bible. Praha: Česká biblická společnost, 1996. ISBN 80-85810-11-5.

Biblická konkordance. Praha: Česká biblická společnost, 1993. ISBN 80-900881-98.

Bible pro děti. Praha: Ottovo nakladatelství, 2003. ISBN 80-7181-788-0.

BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0020-8.

BIČ, M. – POKORNÝ, P. *Co nevíš o bibli: Úvod do studia Starého a Nového zákona*. Praha: Česká biblická společnost, 1997. ISBN 80-85810-15-8.

BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu V. Knihy deuterokanonické*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-150-5.

ČAPEK, K. *V zajetí slov*. Praha: Rudé právo, 1969. ISBN 25-058-69.

ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN, 1998.
ISBN 80-85937-47-6.

ČECHOVÁ, M. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

ČECHOVÁ, M. *Současná stylistika*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007.
ISBN 978-80-246-1371-0.

ČERMÁK, F. - HRONEK, J. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. Praha: Academia, 1983. ISBN nevedeno.

ČERMÁK, F. a kol: *SČFI III. Výrazy slovesné A – P*. Praha: Academia 1994.
ISBN 80-200-0347-9.

ČERMÁK, F. a kol: *SČFI III. Výrazy slovesné R – Ž*. Praha: Academia 1994.
ISBN 80-200-0428-9.

Čeština všední i nevšední. Praha: Academia, 1972. ISBN 21-043-72.

FABIÁNOVÁ, J. *Příběh české tištěné Bible*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2007. ISBN 978-80-86886-21-3.

FILIPEC, J. - ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
ISBN nevedeno.

- FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-082-3.
- FUCIMANOVÁ, M. *Sloh*. Fortuna: Praha, 2007. ISBN 80-7168-844-4.
- GIESEN, H. *Kniha zjevení apoštola Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-330-3.
- HELCLOVÁ, I. *Slohová cvičení pro 2. stupeň Základní školy*. Praha: SPN, 1999. ISBN 80-7235-084-6.
- CHIOLERIO, M. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova: První setkání se starým zákonem*. Praha: Paulínky, 1997. ISBN 80-86025-10-1.
- Ilustrovaná Bible: Příběhy Starého a Nového zákona*. Praha: Česká biblická společnost, 2000. ISBN 80-85810-23-9.
- Jeruzalémská Bible*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-289-3.
- KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 1*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-004-4.
- KLIESCH, K. *Skutky apoštolů*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-287-0.
- KROBOTOVÁ, M. *Úvod do české stylistiky*. Olomouc: UP, 2004. ISBN 80-244-0315-3.
- KROLL, G. *Po stopách Ježíšových*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-711-2.
- LIMBECK, M. *Evangelium sv. Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-219-6.
- LIMBECK, M. *Evangelium sv. Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-146-7.
- LUCKER, M. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-254-3.
- MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: LN, 1997. ISBN 80-7106-242-1.
- MAYER, B. *List Filipanům. List Filemonovi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-440-7.
- MISTRÍK, J. *Štylistika*. Bratislava: SPN, 1985. ISBN 67-216-85.
- MISTRÍK, J. *Štylistika slovenského jazyka*. Bratislava: SPN, 1977. ISBN 67-427-77.

MÜLLER, P. G. *Evangelium sv. Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-261-7.

NETTELHORST, R. P. *Sto postav z Bible*. Praha: Slovart, 2008. ISBN 970-80-7391-153-9.

NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1992. ISBN 80-7017-528-1.

ORTKEMPER, F. J. *První list Korintánům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-385-0.

OUŘEDNÍK, P. *Aniž jest co nového pod sluncem*. Praha: Mladá Fronta, 1994. ISBN 80-204-0469-4.

POLÁK, J. *Česká literatura 19. století*. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-04-23906-4.

PORSCH, F. *Evangelium sv. Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-262-5.

Průvodce Biblií. Praha: Česká biblická společnost, 2004. ISBN 80-85810-26-3.

Příruční mluvnice češtiny. Praha: NLN, 2003. ISBN 80-7106-134-4.

RADL, W. *List Galatánům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-414-8.

RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-634-4.

SEIFERTOVÁ, A. *Tradiční sloh netradičně*. Praha: Blug, 2007. ISBN 80-85635-09-7.

SCHNEEBERGER, V. *Začněme u Adama aneb okřídlená biblická rčení*. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-090-X.

SKALKOVÁ, J. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1983. ISBN neuvedeno.

Slovník biblické kultury. Praha: EWA EDITION, 1992. ISBN 80-9000175-7-6.

Slovník cizích slov. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-7360-289-X.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1080-3.

SPALOVÁ, O. a kol. *Co to je, když se řekne...* Praha: Svoboda, 1969. ISBN 25-038-68.

STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu I. Zákon (Genesis až Deuteronomium)*. Praha: Kalich, 1991. ISBN 80-7017-408-0.

STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu II. Knihy výpravné (Jozue až Ester)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-154-8.

STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu III. Knihy naučné (Job až Píseň písní)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-240-4.

STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE PRAHA. *Výklady ke Starému zákonu IV. Knihy prorocké (Izajáš až Malachiáš)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-274-9.

STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty*. Olomouc: UP, 2004. ISBN 80-244-0795-7.

STĚPANOVA, L. *Historie a etymologie českých rčení*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-669-4.

STYBLÍK, V. *Tajemství slov*. Praha: SPN, 2006. ISBN 80-7235-336-5.

TICHÝ, L. *Úvod do Nového zákona*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1992. ISBN 80-86036-79-0.

VLKOVÁ, G. I. *Slovo Boží a slovo lidské*. Olomouc: UP, 2004. ISBN 80-244-0786-8.

VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Olomouc: UP, 2007. ISBN 978-80-244-1593-2.

ZAORÁLEK, J. *Lidová rčení*. Praha: Aurora, 1996. ISBN 80-85974-10-X.

365 biblických příběhů pro děti. Praha: Knižní klub, 1997. ISBN 80.7176-467-1.

Odborné časopisy

BACHMANOVÁ, K. K výzkumu a popisu nářeční frazeologie. *Naše řeč*, 1986, roč. 69, č. 1, s. 1 – 5. ISSN 0027-8203.

BEČKA, J. Slovesná rčení a sousloví I. *Naše řeč*, 1934, roč. 18, č. 1, s. 8–17. ISSN neuvedeno.

BEČKA, J. Slovesná rčení a sousloví II. *Naše řeč*, 1934, roč. 18, č. 2, s. 38–44. ISSN neuvedeno.

ČECHOVÁ, M. Dynamika frazeologie. *Naše řeč*, 1986, roč. 69, č. 4, s. 178–186. ISSN 0027-8203.

Míti Filipa. *Naše řeč*, 1933, roč. 17, č. 6 – 7, s. 221 – 223. ISSN neuvedeno.

Elektronické zdroje

BIBLICAL ART: *Hlavní strana* [online]. c2010 [citováno 25. 06. 2010].

Dostupný z WWW: <http://www.biblical-art.com>

FLEK, A. *Předmluva Bible21*: c2010 [citováno 25. 06. 2010].

Dostupný z WWW: http://www.bible21.cz/clanky/Alexandr_Flek_Predmluva_B21

GOOGLE: *Hlavní strana* [online]. c2010 [citováno 25. 06. 2010].

Dostupný z WWW: <http://www.google.cz/>

JERUZALÉMSKÁ BIBLE: *Hlavní strana* [online]. c2010 [citováno 25. 06. 2010].

Dostupný z WWW: <http://www.krystal.op.cz/jb/index.htm>

NAŠE ŘEČ: *Hlavní strana* [online]. c2010 [citováno 25. 06. 2010].

Dostupný z WWW: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/index.php>

Seznam zkratk

a) Biblické

Knihy Starého zákona

- Gn 1. kniha Mojžíšova
- Ex 2. kniha Mojžíšova
- Lv 3. kniha Mojžíšova
- Nm 4. kniha Mojžíšova
- Dt 5. kniha Mojžíšova
- Joz Kniha Jozue
- Sd Kniha Soudců
- Rt Kniha Rút
- 1 Sam 1. kniha Samuelova
- 2 Sam 2. kniha Samuelova
- 1 Král 1. kniha Královská
- 2 Král 2. kniha Královská
- 1 Kron 1. kniha Kronik
- 2 Kron 2. kniha Kronik
- Ezd Kniha Ezdrášova
- Neh Kniha Nehemiášova
- Tob Kniha Tobíáš
- Jdt Kniha Judit
- Est Kniha Ester
- 1 Mak 1. kniha Makabejská
- 2 Mak 2. kniha Makabejská
- Job Kniha Job
- Ž Kniha Žalmů
- Př Kniha Přísloví
- Kaz Kniha Kazatel
- Pís Píseň písní
- Mdr Kniha Moudrosti
- Sir Kniha Sirachovcova

- Iz Kniha proroka Izaiáše
- Jer Kniha proroka Jeremiáše
- Pláč Kniha Žalozpěvů
- Bar Kniha proroka Barucha
- Ez Kniha proroka Ezechiela
- Dan Kniha proroka Daniela
- Oz Kniha proroka Ozeáše
- Jl Kniha proroka Joela
- Am Kniha proroka Amosa
- Abd Kniha proroka Abdiáše
- Jon Kniha proroka Jonáše
- Mich Kniha proroka Micheáše
- Nah Kniha proroka Nahuma
- Hab Kniha proroka Habakuka
- Sof Kniha proroka Sofoniáše
- Ag Kniha proroka Aggea
- Zach Kniha proroka Zachariáše
- Mal Kniha proroka Malachiáše

Knihy Nového zákona

- Mt Evangelium podle Matouše
- Mk Evangelium podle Marka
- Lk Evangelium podle Lukáše
- Jan Evangelium podle Jana
- Sk Skutky apoštolů
- Řím List svatého apoštola Pavla Římanům
- 1 Kor 1. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
- 2 Kor 2. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
- Gal List svatého apoštola Pavla Galat'anům
- Ef List svatého apoštola Pavla Efesanům
- Flp List svatého apoštola Pavla Filipanům
- Kol List svatého apoštola Pavla Kolosanům

- 1 Sol 1. list svatého apoštola Pavla Soluňanům
- 2 Sol 2. list svatého apoštola Pavla Soluňanům
- 1 Tim 1. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
- 2 Tim 2. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
- Tit List svatého apoštola Pavla Titovi
- Flm List svatého apoštola Pavla Filemonovi
- Žid List Židům
- Jak List svatého apoštola Jakuba
- 1 Petr 1. list svatého apoštola Petra
- 2 Petr 2. list svatého apoštola Petra
- 1 Jan 1. list svatého apoštola Jana
- 2 Jan 2. list svatého apoštola Jana
- 3 Jan 3. list svatého apoštola Jana
- Jud List svatého apoštola Judy
- Zj Kniha Zjevení svatého apoštola Jana

b) Ostatní

- aj. - a jiné
- apod. - a podobně
- atd. - a tak dále
- č. – číslo
- hebr. – hebrejsky
- lat. – latinsky
- LXX – Septuaginta
- např. – například
- popř. – popřípadě
- srov. – srovnej
- sv. - svatý, svatá

- tab. - tabulka
- tj. - tj.
- tzn. - to znamená
- z hebr. – z hebrejského/hebrejštiny
- z lat. – z latiny
- z řec. – z řeckého
- z řeč. – z řečtiny
- ZŠ - Základní škola

Přílohy

1. Dotazník č. 1
2. Dotazník č. 2
3. Dotazník č. 3
4. Obrazy: „Návrat ztraceného syna“, „Poslední večeře“

Základní škola: _____

Třída: _____ Věk: _____ Datum: _____

Pohlaví: MUŽ – ŽENA Náboženská výuka: ANO – NE

Test č. 1 – místopis, vlastní jména

1. Pokus se vzpomenout na všechno, co tě napadne v souvislosti s uvedenými názvy měst a míst (kde leží, co zajímavého se tam stalo...):

a) Babylón

b) Betlém

c) Sodoma a Gomora

d) Jeruzalém

e) Jericho

g) Golgota

h) Rudé moře

2. Které výrazy k sobě patří? Do tabulky napiš správné řešení podle vzoru.

1.	Začít od	A.	Benjamín.
2.	David a	B.	Eva.
3.	Být chlupatý jako	C.	Lazar.
4.	Jidášův	D.	Metuzalém.
5.	Být úskočný jako	E.	Adama.
6.	Ležet jako	F.	groš.
7.	Nevěřící	G.	Goliáš
8.	Být starý jako	H.	Ezau.
9.	Být chudý jako	I.	omega.
10.	Alfa a	J.	Petr Krista.
11.	Nejmladší člen rodiny je	K.	Job.
12.	Zapřít jako	L.	Daniel
13.	Noemova	M.	Tomáš.
14.	Být zvědavá jako	N.	Jákob.
15.	Být jako v jámě lvové.	O.	archa.

Řešení:

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
E														

Základní škola: _____

Třída: _____ Věk: _____ Datum: _____

Pohlaví: MUŽ – ŽENA Náboženská výuka: ANO – NE

Test č. 2 - frazeologismy

1. Vysvětli význam uvedených frazeologismů užitím ve větě nebo jedním slovem:

Opatrovat jako oko v hlavě.

Vzít pod svá křídla.

Vědět, odkud vítr vane.

Mít srdce z kamene.

Být v sedmém nebi.

Čekat jako na Boží smilování.

Chodit jako bludná duše.

Vyber si jeden z frazeologismů ze cvičení č. 1 a pokus se ho nakreslit.

Základní škola: _____

Třída: _____ Věk: _____ Datum: _____

Pohlaví: MUŽ – ŽENA Náboženská výuka: ANO – NE

Test č. 3 – sousloví

1. Odpověz na následující otázky:

Co znamená, když se o někom řekne, že je „obětní beránek“?

Co znamená „soudný den“?

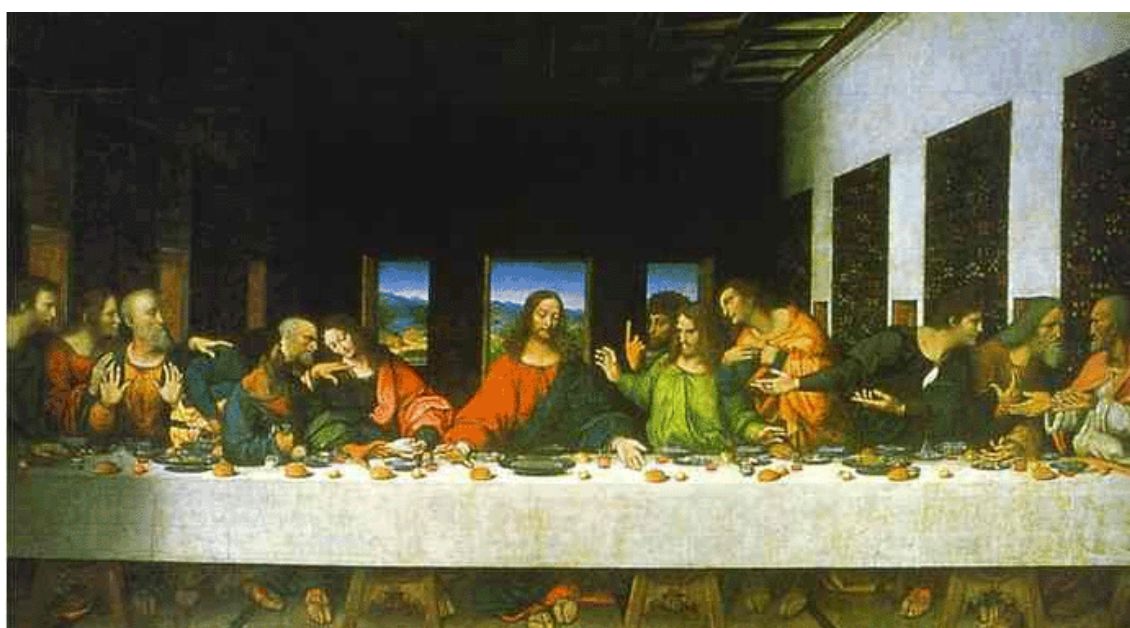
Co je to „zkouška ohněm“?

Slyšel jsi už někdy, že někdo „má filipa“? Dokázal bys vysvětlit význam?

Rembrandt van Rijn „Návrat ztraceného syna“

Leonardo da Vinci „Poslední večeře“

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Eva Mešková
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Milena Krobotová, CSc.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Náměty pro práci s biblismy v hodinách českého jazyka
Název v angličtině:	Suggestions for working with biblical terms in the Czech language
Anotace práce:	V diplomové práci jsme zjišťovali rozsah znalostí frazeologismů biblického původu, jejich významu a správného užití v běžné mluvě i písemném projevu žáků základních škol. Cílem výzkumu bylo celkové srovnání vědomostí žáků s pravidelnou výukou křesťanské výchovy a bez zvláštního náboženského vzdělání.
Klíčová slova:	Frazeologie, biblická frazeologie, frazém, biblismus, přirovnání, rčení, bible, Starý zákon, Nový zákon.
Anotace v angličtině:	In diploma thesis we investigated the extent of knowledge phraseological units of biblical origin, their meaning and proper use in everyday speech and written expression in lower-secondary school. The aim of investigate was to compare the overall knowledge of students with regular education of Christian education and without special religious education.
Klíčová slova v angličtině:	Phraseology, biblical phraseology, phrasal idiom, biblical phraseological unit, simile, saying, bible, Old testament, New testament.
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1 – Dotazník č. 1 Příloha 2 – Dotazník č. 2 Příloha 3 – Dotazník č. 3 Příloha 4 – Obrazy: “Návrat ztraceného syna”, “Poslední večeře”
Rozsah práce:	98 s., 6 s. příloh
Jazyk práce:	CZ